

האוצר

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

עקב

מאוצר שיחותיו ומאמדיו
של הרב"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ישיבך שמואל'י שליט"א

בהוצאת
ישיבת "נהר שלום" מקובלים
תכב"ץ - ירושלים
להשיג בטל: 02-6222560

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו שר התורה ועמוד ההוראה
גאון ישראל ותפארתו
הרועה הנאמן פוסק הדור
ראש ממשלת התורה
מדין הראש"ל צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א
נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

חוברת זו הוקדשה
לעילוי נשמת

הרבנית
שולמית רחל בת מזל ע"ה
נפטרה ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

שיעור שבועי ממורנו ראש הישיבה שליט"א

פרשת עקב

התשפ"א

הלכות ברכת המזון

חייב אדם לברך מדאורייתא אחר אכילת מזון של לחם, שנאמר (דברים ח, י) "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך" וא.

א. אינו מברך ברכת המזון אלא על לחם שהוא מחמשת מיני דגן: חטים ושעורים וכוסמין, שכולת שועל ושיפון וכו'.

עינים והארות

כולם, הנה על ידי הברכות ההם אנהנו ממשיכים לזו"ן בחינת אכילה ושתיה וכו', א"כ נמצאת למד שהמשכת מוחין דחיצוניות לזו"ן הכוללים, הוא על ידי קיום מצוות מעשיות, ופנימיותם על ידי תפילתנו וכו"ל. ולפי זה מובן עתה מה שסידר רבנו הרש"ש זיע"א בסידור, דתחילה בכרכה הראשונה מביא כל המשכת המוחין דצ"ו ודל' ודמ' עם הנרנח"י בתיבת מלך העולם שהיא מצות עשה דאורייתא, ואח"כ בסיום ברכת הון מתחיל להמשיך המוחין הכוללים קו ימין הח"ן. ובכרכה שניה קו שמאל בג"ה, ובכרכה שלישית דת"י דחסדים, ובכרכה רביעית, אשר היא מדרבנן, מביא תחילה בתיבת מלך העולם, המשכת כל המוחין דרבנן בבחינת הח"ן בג"ה דת"י עם הנרנח"י ע"ד ברכה ראשונה שהיא דאורייתא, וזה מלבד המשכת המוחין דת"י דגבורות דזו"ן הכוללים יע"ש. ואם איתא דהכל הוא המשכת המוחין דזו"ן סתם ואינן שתי בחינות, איך מחלק המשכתם בארבע ברכות ומערב המוחין דמצוה דאורייתא שהיא ברכת הון, עם ברכת הטוב והמטיב שהיא מצוה דרבנן. אלא ודאי כמו שכתבנו, דהמשכת המוחין ע"י המצוה הוא בפני עצמו ואין להם שייכות עם המשכת המוחין דזו"ן הכוללים דאותה תפילה, אשר בחינת מוחין דפנימיות הוא כדיבור, ובחינת מוחין דחיצוניות ע"י המעשה של אכילה וברכותיה.

והנה, מכיון שברכת המזון היא מצות עשה דאורייתא, וכן היא גם ברכת הנהנין, וגם נמשך בה הח"ן בג"ה דת"י דח"ו"ב וחו"ג, דזו"ן הכוללים דאח' ופנים דפנים, ומוחין דאח' נמשך בכרכה ראשונה, א"כ צריך המכוין ליתן בדעתו לפני שמתחיל לברך ברהמ"ז: א. שברכה זו בזו"ן הגדולים דאבי"ע דחיצוניות דאצילות. ב. יכוין לכלול בה בירור והמשכת המוחין דאבי"ע דחיצוניות דבריאה.

ג. בירור והמשכת המוחין דאח' ופנים דפנים, דחח"ן בג"ה דת"י, דחו"ב וחו"ג דזו"ן הכוללים, דחיצוניות העולמות, אשר המוחין דפנימיות העולמות נמשכים ע"י תפילתנו, ומוחין דאח' ופנים דפנים, דזו"ן הכוללים דחיצוניות העולמות, נבררים ונמשכים על גבי רישא דז"א, בדיוק כסדר המטבע ברכה הידוע, דהיינו תשלום המוחין דקטנות עד מלך העולם. ולאחר מכן מוחין דגדלות וכניסתם לזו"ן מתחלקים בארבע הברכות, דחח"ן נמשך בכרכה ראשונה, והבג"ה בשניה והדת"י דחסדים בשלישית, ודת"י דגבורות ברביעית.

[ב] משנה בכרכות (מד) פלוגתא דתנאי לר"ג מברכים ג' ברכות על כל ז' מינים, ולחכמים רק על מין לחם בלבד. וטעמם של חכמים מבואר בגמ' (שם) דהקרא "ואכלת ושבעת וברכת" קאי על הפסוק "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם" ולא קאי על הפס' הקודם של ארץ חטה ושעורה, דס"ל דארץ הפסוק הענין, ע"ש.

ולחם ידוע שהוא רק מחמשת מיני דגן, וכמבואר במשנה בחלה (פ"א מ"א) ובפרה"מ להרמב"ם (שם) ובר"ש (שם) וכן איתא בגמ' מנחות (ע). ע"ש.

[א] גמ' ברכות (מח). וכ"כ הרמב"ם (פ"א מהלכות ברכות ה"א) מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך, ואינו חייב מן התורה אלא אם כן שבע שנאמר ואכלת ושבעת וברכת. ומדברי סופרים, אפילו אכל כזית מברך אחריו. ונביא כאן הקדמה פרטית לברהמ"ז המלוקטת מדברי הרב הארז"ל בשער המצוות ומסידור הרש"ש זיע"א.

כתב הרב ז"ל בשער המצוות, כי בברכת המזון צריך להראות שמחה יתירה בלבד, וכמ"ש בזהר תרומה על בועז "ויאכל וישת ויטב לבו" דברוך על מזוניה בשמחה ובטוב לבב. והטעם הוא, כי הנה ענין האכילה הוא בנוק' העליונה שאוכלת משפע הזכר, וע"י מה שאנחנו מכוונים באכילתנו, אנהנו ממשיכים לה השפע והמזון, וממה שאנחנו ממשיכים לה היא מחלקת אח"כ ונותנת מזון ואכילה אלינו, ולכן צריך לברך ברכת המזון בעין טובה ובשמחה יתירה, ליראות לפנינו כנדיבים בעין טובה ולא כצרי עין, ואז גם היא נותנת לנו מזונותינו בשמחה ובעין טובה. ע"כ.

וידוע הוא שבכל יום על ידי תפילתנו, אנהנו ממשיכים מוחין ונרנח"י לזו"ן הכוללים דכללות העולמות ועל ידם נתקן הפנימיות. והחיצוניות נתקן על ידי כוונת האכילה וברכותיהם, שבכרכות שלפני האכילה אנהנו ממשיכים מוחין דאח' ופנים דאח' דחיצוניות דזו"ן הכוללים, וע"י ברכות שלאחר האכילה נמשך מוחין דאח' ופנים דפנים דחיצוניות דזו"ן הכוללים.

והרואה יראה את הסדר שסידר הרש"ש זיע"א בסידורו, שכתב להמשיך חח"ן בג"ה דת"י, חו"ב וחו"ג, דאח' ופנים דפנים דז"א דאצילות (דאצילות) ודז"א דבריאה דאצילות, ומשם יכוין להמשיך הארתם לנוק' קדישא דז"א דאצילות (ולנוק' דבריאה דאצילות), ומשם יכוין להמשיך הארת המוחין דאח' ופנים דפנים, לאז"א וזו"ן דבריאה, ומשם יכוין להמשיך המוחין דאח' ופנים דפנים ליצירה ועשיה.

וסדר זה הוא בארבע ברכות דברכת המזון, ברכה ראשונה חח"ן דמוחין הנ"ל, וברכה שניה בג"ה דמוחין הנ"ל, וברכה שלישית דת"י דחסדים דדעת דמוחין הנ"ל, וברכה רביעית דת"י דגבורות דדעת דמוחין הנ"ל.

והנה מקור לדברי הרש"ש מובא בספר טעמי המצוות פרשת עקב בסופו וז"ל: צריך לבוין כי ברכת המזון נגד ארבעה מוחין שאנחנו מאירים אל המלכות והם ח"ו"ב הו"ג וכו' ע"ש, וכן מובן משער המצוות פרשת עקב שהעסקנו לשונו לעיל.

וצריך המכוין לדעת כי המשכת המוחין דכוונת הברכה דברכת המזון היא מצוה בפני עצמה, כמו שכתוב בתורה "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך". וכידוע ששלש ברכות ראשונות הן מדאורייתא וברכה רביעית היא מדרבנן, ואין לה שייכות עם המוחין הנמשכים לזו"ן הכוללים בברכת המזון. וצריך שני מיני עליות מ"ן, אחד דבחינת אותה המצוה עצמה מה שהיא, אם מדאורייתא או מדרבנן, ואחד לצורך המשכת המוחין דזו"ן הכוללים. וכמו שכתב הרב בדרוש א' דיום הכיפורים: דע כי כל ימות השנה, על ידי אכילתנו ושתיתנו הגופני שאנחנו מברכים עליהם כמה ברכות המוציא וברכת הנהנין

ב. מהתורה יש אומרים שאין חייבים בברכת המזון עד שיאכל כביצה שהוא שיעור ב' כזיתים, אמנם מדרבנן חייב לברך ברהמ"ז אפילו לא אכל אלא כזית.¹⁰

ג. כיון שיש אומרים שאם אכל ולא שתה מים, אם הוא תאב לשתות אינו חייב לברך ברהמ"ז מן התורה, אלא רק מדרבנן, לפיכך אם אכל ולא שתה מים והוא תאב לשתות, ישתדל בכל כוחו להמציא מים, או להמתין עד שיביאו לו מים, וישתה כדי שיברך ברהמ"ז מן התורה, אליבא דכולי עלמא.¹¹

ד. אם אכל פת ולא שתה מים משום דאינו תאב לשתות, או ששתה מים, דבכל זה הוא חייב בברהמ"ז מן התורה. ונסתפק אח"כ אם בירך ברהמ"ז או לאו, צריך לברך שלשה ברכות מפני שהם מן התורה, וספיקא לחומרא. אבל הטוב והמטיב שהיא מדרבנן, לא יברך מספקו.¹² מיהו אם לא אכל כדי שביעה, דאינו חייב מן התורה בברהמ"ז, או אכל כדי שביעה אך היה צמא ולא שתה, דג"כ אינו חייב בברהמ"ז מן התורה, הרי זה לא יחזור לברך מן הספק, אפילו שלשה ברכות. כיון דאינו חייב לברך אלא מדרבנן. ואם אפשר לו לאכול מחדש ולברך, שפיר דמיו.¹³

ה. אותם שיורי מאכל הנשארים בעצמות ובקליפין של הפירות, אם יש בהם ניצוצי קדושה יתבררו על-ידי הברכה אחרונה שאומר האדם על שולחנו, אף על פי שסופם לזרקם לאשפה, לפיכך יזהר אדם שלא יסיר מעל השולחן עצמות וקליפין אלא עד אחר ברכת המזון. ולכך אוהרה שמענו, שלא יוציא מעל השולחן להאכיל לבהמה חיה ועוף הטמאים קודם ברכת המזון.¹⁴

ו. מאחר שברכת המזון עושה תיקון גדול על השולחן כאמור, לכך הזהירו חז"ל לשייר האדם פת על שולחנו בעת ברכת המזון, ובזוהר הקדוש החמירו בזה ואסמכוה אקרא ד"לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא".¹⁵ ואם אכלו כל הפת קודם ברכת המזון ולא הרגישו עד שעת ברכת המזון, לא יביא פת שלימה ויניחו על השולחן, אלא יביאו פרוסה. ואם היה על השולחן פת שלימה מעת שבירך המוציא, לא יסירנה בעת ברכת המזון, ואדרבא עדיף מפי למעבד הכי, להשאיר כבר אחד שלם על השולחן מעת שבירך המוציא. ולא אסרו בפת שלימה, אלא רק אם יביאנה מחדש בעת ברכת המזון.¹⁶

ז. צריך לזהר שלא ישאר כלי ריקן על השולחן בעת ברכת המזון, כגון כפות כוסות וקערות וכיוצא.¹⁷

ח. קודם ברהמ"ז יסיר את הסכין מעל השולחן, בין בחול ובין בשבת ויו"ט.¹⁸

עיונים והארות

[I] בא"ח (שי"א פרשת שלה-לך אות ב).

[II] בא"ח (שם אות ג). ועי' בה"ט (פי"ק ס"ק ד) שכ' בשם ספר שולחן של ארבע דצריך לכסות הפת בשעת ברהמ"ז שלא יראה בושתו ובכרכ"י כתב שהטעם הוא כדי שלא יפלו ממים אחרונים על הפת וימאס. ועי' מש"כ השערי תשובה שם.

[III] בא"ח (שם אות ד).

[IV] בא"ח (שם אות ד).

כתב הבי"י (פי"ק ד"ה כתב הרוקח) בשם הרוקח וז"ל: מכסין הסכין בשעת ברכת המזון על שם לא תניף עליהם ברזל (דברים כוה) במכילתא (פרשה יא אות ה) אינו דין שיניף המקצר על המאריך ושולחן כמזבח בשילהי חגיגה (כו). עכ"ל וכן כתב ה"ר דוד אבודרהם (עמ"ס שפ) וכן כתוב בשבלי הלקט (פי"קנה). וכתוב עוד בשבלי הלקט מפי החבר רבי שמחה שמעתי מעם אחר פעם אחת היה אחד מברך ברכת המזון וכשהגיע לברכת בונה ירושלים וניזכר חורבן הבית לקח הסכין ותקעו בנטנו ועל כן נהגו לסלקו בשעת ברכה ושני טעמים אלו כתובים בארחות חיים (הל' ברהמ"ז אות ה) ונוהגים בשבתות וימים טובים שלא לכסות הסכין ולפי מעם רבי שמחה אין לחלק בין שבת לחול ומכל מקום מנהגן של ישראל תורה היא. ע"כ.

וכ"פ בשו"ע (פי"ק סעי"ה) דנוהגים לכסות הסכין בשעת ברהמ"ז ונהגו שלא לכסות בשבת ויו"ט. ובבה"ט (שם ס"ק ד) כתב שהטעם הוא לדעה ראשונה שאין בונים מזבח בשבת וליכא רמז למזבח. ולמעט השני היות והמעשה היה בחול גזרו דוקא על יום חול. וכתב שם בשם הט"ז דבמדינתו אין נוהגים לחלק בין שבת לחול. וכ"כ המנ"א (ס"ק ד) וכ"כ רבנו האריז"ל בשער רוח הקודש (דף י"ב ע"א) וז"ל: מי שהוא משרש קין צריך להזהר להסיר הסכין מעל השולחן בעת ברכת המזון לגמרי ולא יספיק לכסותו בלבד יען כי כלי הוי"ז הם בקין כגודע עכ"ל. ויש מהאחרונים (ערוך השולחן שם) שכתבו שעכשיו אין נוהגים לכסות

[ג] גמ' בברכות (כ): דרש רב עוירא: אמר להם הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת, וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה. וכתב החינוך (מצוה תל לשיטה זו) הרי ששיעורים אלה הם מדרבנן, והשביעה שחייבים לברך אחריה מן התורה, אין לה שיעור שזה לכל אדם, אלא כל אחד יודע שביעתו (ועי' בשו"ת תת"ס או"ח סי' מט שמצדד לומר שאפילו אם שבע בפחות מכזית חייב לברך מן התורה, אלא שמדרבנן לא יברך עד שיאכל כזית).

עוד כתב, ויש סוברים שאם אכל שיעור כביצה, זהו שיעור שביעה, שכך מתיישבת דעתו של אדם, וחייב לברך מן התורה, ושיעור כזית הוא מדרבנן.

[ד] בא"ח (שי"א פרשת חוקת אות ח).

[ה] בא"ח (שם אות ט). ומו"ר מופת הדור כ' שטוב שיהרהר הברכה בליבו.

[ו] בן פסק מו"ר האול"צ (ח"ב פרק י"ג בהערות לתשובה ו) וכן מי ששבע, אבל היה צמא לשתות ולא שתה, והסתפק אם בירך, אינו חוזר לברך, כיון שיש ראשונים הסוברים שאם לא שתה, אינו חייב מן התורה, כמובא בב"י (פי"קצו), וכן כתב הרמ"א (שם בסעי' ד) וראה באלוהו רבה (שם) דהיינו דוקא אם צמא. ואף שדעת מרן שלחלכה נקמינן שאף אם לא שתה חייב מן התורה, וכמבואר בב"י שם, מ"מ ספק ברכות להקל, ולא יחזור לברך.

ועיין למו"ר מופת הדור (הליכות עולם ח"ב פ"י חקת הלכה ד) שכתב דאע"פ שיש אומרים שאם אכל ולא שתה, והוא תאב לשתות, אינו חייב בברכת המזון אלא מדרבנן. אולם לענין הלכה דעת מרן הבית יוסף שאם אכל כדי שביעה, אף על פי שלא שתה, והוא תאב לשתות, חייב בברכת המזון מן התורה. ולכן אם אכל ולא שתה, ולאחר מכן נסתפק אם בירך ברכת המזון, חוזר ומברך, שספיקא דאורייתא לחומרא.

ט. האוכל סעודה של פת, צריך לברך ברכת המזון במקום שאכל ואי. ומפינה לפינה באותו בית, אינו שינוי מקום, ואפי' כשאין רואה מקומו הראשון יב. ואם יצא ממקומו והלך למקום אחר, אם היה הדבר במזיד, צריך לחזור למקומו הראשון, כדי לברך שם ברכת המזון. ואם בירך במקום שנזכר, יצא ידי חובה. ואם היה הדבר בשוגג רשאי לברך במקום שנזכר. והמחמיר לחזור למקומו הראשון ולברך שם, תבוא עליו ברכה יג.

י. הא דאמרנו דבשכח אם בירך שצריך לחזור ג' ברכות היינו דוקא אם אכל ושבע מהלחם ומדברים שמלפתים בהם את הפת, כגון בשר או ירקות או גבינה, שחייב בברכה מן התורה. אבל אם שבע מדברים שאין רגילות ללפת בהם את הפת, כגון אורז וכדומה, אינו חייב אלא מדרבנן, ואם מסופק אם בירך או לאו אינו חוזר ומברך יד.

יא. לפני שמברך ברכת המזון ישול מים אחרונים, וקודם לכן יאמר "מים אחרונים חובה", ויכוין לסלק ולדחות מעל השולחן הסטרא אחרא. ובעת נטילת מים אחרונים יחבר ארבע האצבעות לבד והאגודל לבד, וישפיל אצבעותיו כלפי מטה. וכן יזהר שיהיו מים אחרונים מעט ולא הרבה, כי המה חלק הסט"א. וישול עד פרק השלישי, וראש פרק השלישי בכלל. וכשיטול, יאמר ג"כ בפיו השלש תיבות הנזכרים, ויש סוד בדבר. ויזהר ליטול ידיו לתוך כלי בדוקא טו.

יב. המברך ברכת המזון צריך לכתחלה להשמיע לאזניו. ובדיעבד אם בירך ולא השמיע לאזניו, יצא ידי חובה, ואין צריך לחזור ולאכול כדי שיברך ברכת המזון וישמיע לאזניו טז.

עינים והארות

קפא סעי' א, אין צריך ליטול [מים אחרונים] אלא עד פרק שני של אצבעות ע"כ.

אמנם, מו"ר האר"י ז"ל כתב בשער המצוות (פרשת עקב דף מה ע"א) שיטול מים אחרונים עד מקום שכלים האצבעות וז"ל: ואמנם מצאתי בקונטרס כוונה אחרת שונה קצת מן הכוונה הנזכרת וזו היא: כי בגודל הימני תכוין בארבע אותיות אהיה הפשוטות כי להיות שהגודל הוא המשובח והעיקרי שבכל האצבעות לכן בו נרמו כל ארבע אותיות השם הנזכר. ואח"כ בארבע אצבעותיו האחרים תכוין בארבע אותיות אהיה במילוייהם כזה: אלף, הי, יוד, הי, ובמילוי מילוייהם ביוד"ן כזה: אלף למד פי, הי יוד, יוד ויו דלת, הי יוד. גם תכוין בשם אהיה בפישוטו (ונם) במילוי (הרי) הם י"ד אותיות כנגד י"ד פרקין שיש בה' אצבעות ירך. וכדוגמה של כל הנזכר תכוין בשם אהיה דאלפין בשמאלך כזה: א. אהיה (פשוט). ב. אלף הא יוד הא (מלא) ג. אלף למד פא, הא יוד, יוד ואו דלת, הא יוד (מלא המלא) והנה בזה תכוין מה שאמרו רבותינו ז"ל "מים אחרונים חובה" כי חובה גימטריא אהיה והענין הוא כי בשם אהיה הוא שצריך לכוין בנטילת מים אחרונים עכ"ל.

עוד כתב הבא"ח (שם אות ט) וז"ל: כתבו האחרונים בשם המקובלים ז"ל, כשנטול מים אחרונים יאמר "זה חלק אדם רשע מאלהים", ויכוין "חלק אדם רשע" ר"ת אח"ר שהוא הסט"א, ועיין כף החיים. וכתבתי בסה"ק מקבציאל הדנוהג בזה יאמר דברים אלו בלחש והמשכיל יבין, עכ"ל. ובכה"ח (פי' קנו ס"ק יח) כתב וז"ל: מצאתי כתוב מכתב יד הקודש חסין קדוש הרב משה זכותא זיע"א וז"ל: בשנת התק"ד בלילה אחד ואראה בחלומי סי' אחד כתוב לאמר שכל האומר הושיענו וכו' קודם ברכת המזון אינו רואה פני גיהנום ע"כ ואמרת בחלומי דהיינו הושיענו שאנו אומרים בכל יום אחר המזמור שבכל יום עם הושיענו קודם ברכת המזון עכ"ד. ובדברי מנחם בהגהותיו הטהורות שם (אות ה) כתב וז"ל: ונראה לי דיש לומר גם כן מימרא דרבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום וכו' לפי שיש בה ה' פעמים שלום עם תיבת שלום להתיש כחו של ס"מ ועוד לפי שיש בו זכרון הרבן ירושלים ובית המקדש כמ"ש אל תקרי בניך אלא בוניך וכו' למען בית ה' אלהינו וכו'.

[10] הליכות עולם (שם הלכה ג). ומו"ר הבא"ח (ש"א פ"ר חוקת אות ז) כתב בברכה מ"י ישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו, ואף על גב דמרן ז"ל ס"ל אם לא השמיע לאזניו יצא בדיעבד, צריך להחמיר דאם יש לו עוד פת יחזור ויאכל ויברך כראוי כדי שלא יכנס בספק ביטול מ"ע מן התורה, משום דיש אומרים אם לא השמיע לאזניו לא יצא ועיין חס"ל (פי' קפ"ה אות א).

אף בחול. וכ"כ בהגהות מוהר"א אזולאי ז"ל מור זקנו של החיד"א והובאו דבריו בכרכי" (פי' ק"פ אות ד) וז"ל: עוד טעם אחר שנהגו לכסות הסכין בשעת ברכת המזון לפי שברכת יעקב היא מטל השמים ומשמני הארץ וכו' וברכת עשו היא על הרבך תחיה, לכן עתה בברכת המזון שמוכיר בברכת הארץ שהיא ברכת יעקב מכסין הסכין שהיא ברכת עשו כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים עוד טעם אחר שכל אותיות אל"ף ב"ת יש בברכת המזון חוץ מאות פי להודיענו שאין מלאך אף' שצף' קצף' זעף' רשף' נגף' שולט בכל סעודה שמברכין ברכת המזון בשעתה ובכוונה לכן מכסין הסכין לרמוז שאין חרבו של שטן שולט וכו' ולכלוהו טעמי ניהא שאין מכסין הסכין בשבתות וימים טובים שהם רמוז לעולם הבא שבאותו זמן יתמתקו הקליפות ובלע המות לנצח ע"כ.

[11] רמב"ם (שם פ"ד ה"א) ע"פ משנה בברכות (נא). וכ"פ השו"ע (פי' קפד סעי' א)

[12] מנ"א (פי' קפד ס"ק א) וכ"פ המ"ב (פי' א). עי"ש.

[13] משנה בברכות (נא) מי שאכל ושכח ולא בירך, בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך, ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר. ובגמ' (ננ): לא נחלקו אלא בשכח, אבל במזיד דברי הכל יחזור למקומו ויברך. וכתב הרא"ש (שם סי' ה) ואפילו בשוכח מודים בית הלל שטוב לעשות כבית שמאי אלא שלא הטרחהו לכך.

להלכה, נחלקו בראשונים: יש פוסקים (בה"ג ברכות פ"ז. תוס' ברכות נב: ד"ה ככוליה. רא"ש שם. או"ז סי' ריא ועוד. ובשו"ע שם דעה שניה) כבית שמאי, ואף על פי שבכל מקום הלכה כבית הלל, כאן הלכה כב"ש, לפי שאמרו מעשה בתלמיד שעשה כבית שמאי בשוכח ומצא ארנקי של זהב, משמע שכן צריך לעשות, מאידך דעת הרמב"ם (שם) והראב"ה (ברכות סי' קמב) ודעה ראשונה בשו"ע כבית הלל. וכתב הט"ז (סק"א) ושו"ע הרב (שם) שלכתחילה, כשאפשר לו לחזור למקומו, יחזור, אלא אם כן יש לו עיכוב, כגון שהולך בדרך ואין בני חבורה המתלווים עמו רוצים להמתין לו.

וכתבו הט"ז ושו"ע הרב (שם) שמכיון שספק ברכות להקל לכן בדיעבד אף במזיד כשצריך במקום שנזכר לא יברך שנית.

[14] שו"ת אול"צ (ח"ב פרק יג תשובה ו).

[15] בא"ח (ש"א פ"ר' שלח לך אות ו-ה). לשון חכמים (ח"א סי' א' בסופו). ועיין בב"י (פי' קפא ד"ה ואין) שכתב וז"ל: ואין צריך ליטול אלא עד פרק שני של האצבעות כן כתב הרשב"א בתורת הבית (ב"י ש"א סט) ומעמא לפי שאין מגיע למעלה משם לכלוך המאכל. ובספר שלחן של ארבע (להבנו בחיי עמוד תפ) כתב שיש אומרים שצריך ליטול עד מקום שהאצבעות כלים. ולענין הלכה נקטינן כדברי הרשב"א עכ"ל. וכ"פ במוש"ע (פי'

יג. יברך ברכת המזון באימה ויראה ובחשק גדול, ויחבוש ראשו ככובע שהולך בו לבית הכנסת, ויכסה גופו בכנף עליון שלובש בשעת התפילה.

יד. יעצום עיניו, ויאסור ידיו זו על גב זו, ימנית על השמאלית, כיושב לפני המלך מלכו של עולם מלכות קדישא ויחיו.

טו. ברכה ראשונה של ברכת המזון היא ברכת הזן^(ט), וברכה זו פותחת בברוך וחותרמת בברוך וכו'. ברכה שניה של ברכת המזון היא ברכת הארץ, וברכה זו אינה פותחת בברוך, אלא רק חותרמת בברוך, כדין ברכה הסמוכה לחברתה, שהרי היא סמוכה לברכת הזן וכו', וחותרמת הברכה היא, על הארץ ועל המזון. ברכה שלישית של ברכת המזון היא ברכת בונה ירושלים. ואינה פותחת בברוך, מפני שהיא סמוכה לחברתה וכו'. והמברך עצמו עונה אמן אחר בונה ירושלים, מפני שהוא סוף סדר הברכות של תורה, שהטוב והמטיב תיקנו אחר זמן ביבנה וכו'.

עיונים והארות

שכתב יניח ידיו על לבו כפותין הימנית על השמאלית ועומד כעבד לפני רבו באימה ביראה ובפחד ע"כ.

וכ"כ רבנו הרש"ש (בסידור הירא ועוד) וז"ל: יכוין לקיים מצות לברך ברכת המזון ביראה ובאהבה ובכונה עצומה ובשמחה רבה ובטוב לבב, להמשיך שפע וברכה רבה מוחין וחיות ומזון לנוק' קדישא דז"א דאצילות, וממנה לנו ולכל העולמות הקדושים. ויעצום עיניו ויאסור ידיו זו על גבי זו ימנית על השמאלית, כיושב לפני המלך מלכותא קדישא דז"א דאצילות. ועיין בסידור רחובות הנהר (מהדרת תשעה, עמוד שני הערה צה) וז"ל: מקורו משער המצוות (פר' עקב דף ט"ז ע"ב) וז"ל: אמנם בברכת המזון אדרבה צריך להראות שמחה יתירה בליבו, וכמשי"כ בזהר תרומה על בועז ויאכל וישת וייטב אל לבו דברך על מזוניה בשמחה וטוב לבב וכו'.

וכתב מהר"ח פלאנץ ז"ל בספרו כה"ח (פי' כ"ח אות לו) וז"ל: דאף על גב דהוהירו דיברך ברכת המזון בעינים סגורות היינו כשאין בידו כוס, הא לאו הכי שמברך על הכוס צריך שיתן עינו בכוס אלא אם אין לו כוס איכא אזהרה מהקדוש הרב שני לחות הברית ואליה זוטא ואור חדש דיאמר ברכת המזון בספר בכל סעודה, וסיים השני לחות הברית דהאומר ברכת המזון בכונה מזוניתו מצוין לו בכבוד כל ימיו והם דברי ספר החינוך פרשת עקב, עכ"ל.

[ט] ברייתא בכרכות (מה) תנו רבנן, סדר ברכת המזון כך היא: ברכה ראשונה, ברכת הזן. שניה, ברכת הארץ. שלישית, בונה ירושלים. רביעית, הטוב והמטיב. וכ"כ הרמב"ם (פי' מהלכות ברכות ה"א). והמור (פי' קפ"ה). וכתב הב"ח (שם אות א) אף על פי שהארץ היא המוציאה את המזון, והיה מהראוי להקדים ברכת הארץ לברכת הזן, מכל מקום הקדימו ברכת הזן, לפי שמשא רבנו תיקנה וברכת הארץ יהושע תיקנה.

[כ] כ"כ המור (שם). וחותרמת בברוך, לפי שהיא כמטבע ארוכה, שיש בה שבה לה' על שהוא זן את העולם ובקשה שלא יחסר לנו מזון לעולם.

[כא] מור (שם).

[כב] איתא בגמ' ברכות (שם) אמר רב נחמן, משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן. יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ. דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים, דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש. הטוב והמטיב, ביבנה תקנוה כנגד הרוני ביתר, דאמר רב מתנא אותו היום שניתנו הרוני ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב. הטוב, שלא הסריחו. והמטיב, שניתנו לקבורה. ובתוס' (פ"ט ד"ה לומר) כתבו אנן הואיל ונתקנו על הסדר אין אנו פותחין בברוך כדין כל ברכה הסמוכה לחברתה.

[כג] גמ' ברכות (מה) רמב"ם (שם פ"א הי"ז). שו"ע (פי' קפ"ה סעי' א). כתב רבנו בחיי ז"ל בספרו שלחן של ארבע (שער א) בשם תלמוד ירושלמי כי צריך לומר בברכה זו שלש מלכויות שלש הטבות שלש גמולות, שלש מלכויות: מלך העולם, האל אבינו מלכנו, המלך הטוב, שלש הטבות: המלך הטוב והמטיב הוא מטיב, שלש גמולות הוא גמלינו,

[יז] בזהר הקדוש (תרומה קמ"ה) כתב, כיון הנטיל בר נש כוס של ברכה, קודשא בריך הוא קאים על גביה, ואיהו אצטריך לאעטפא רישיה בחדוה, ולברכא על הכוס במותב תלתא, ע"כ.

ובשער טעמי המצות (פרשת עקב) כתב, צריך לזוהר שלא לומר ברכת המזון בלתי עשיפת הראש והיינו ככובע שהולך בו לבית הכנסת כנוכר ברעיא מהימנא, ע"כ. ורבנו חיים פלאנץ בכף החיים (פי' כה אות לה) כתב ללבוש בגד העליון גם כן וכמו שכתב הרב ראשית חכמה (שער הקדושה פרק טו). והחיי אדם (ח"א כ"ב, ה) כתב, וישים כובע בראשו כדרך שהולך ברחוב ולא ככובע הקטן שתחת הכובע, ע"כ. ועיין בן איש חי (ש"א פר' וישלח אות יג, ויתרו אות טו).

וכ"פ מו"ר האור לציון (ח"ב פי"ג תשובה ג) וז"ל: צריך לחבוש כובע כשמברך ברכת המזון, ולא די בכיפה שעל ראשו, ומן הראוי ללבוש גם חליפה בשעה שמברך. וכל שכן שאין ראוי לברך ברכת המזון בבגדי לילה (פינימה). ובודאי שאין ראוי לברך ברכת המזון כשאינו לבוש לגמרי, וכגון שלבוש בגופיה בלבד. והאוכלים בחוף הים יש להם להתלבש כראוי קודם שיברכו ברכת המזון. ובמקורות כתב, במג"א (פי' קפ"ה ס"ק ה) הביא משי"כ הב"ח, שירא שמים לא יברך במצנפת, רק ישים הכובע על ראשו ויתעמף בבגד העליון. והבישת הכובע על ראשו הוא מטעם עיטוף המוכר בגמ' שהיו מכסים ראשם בסודר למעלה מהכובע הרגיל. ואמנם החיוב הוא רק כשמזמן בג' ומברך על הכוס, אבל ביחיד שאינו מזמן על הכוס אין חיוב עיטוף, מ"מ יש לנהוג כן גם ביחיד. וכן ראוי להתעמף בבגד העליון, כדי דלהווי עליה אימתא דרביה, וכמ"ש השל"ה והובא במחצית השקל שם, וצריך שיכניס ידיו לשרוולים, ולא כמו שיש נוהגין להניח את הבגד העליון על הכתפיים בלבד.

והנה כל זה הוא מדין עיטוף או מדין אימה, ועכ"פ אינו חיוב גמור, שהרי להלכה לא בעינן עיטוף, וכמ"ש בב"י שם, אבל ודאי שאין מן הראוי לברך ברהמ"ז בבגדי לילה, וכמו שמצינו בתפילה שאין ראוי להתפלל בבגדים שאינם חשובים, כמבואר בשו"ע (פי' צ"א סעי' ה) ובאחרונים שם, וראה עוד בחיי אדם (כלל כ"ב אות ה), ע"ש. וכן מן הראוי לברך ברכת המזון כשהוא לבוש לגמרי, ואעפ"י שכל הברכות מותר לברך כל שאין ליבו רואה את הערוה, ולא צריך שיהא לבוש לגמרי, מ"מ בברכת המזון יש להקפיד בזה יותר, ובעיני מה שמצינו בתפילה שצריך להתלבש לגמרי, וכמבואר בשו"ע (שם) ובאחרונים שם, ע"ש.

[יח] כתב באורחות חיים (הלכות ברכת המזון אות ג) בשם בעל השולחן דמסתבר שברכת המזון דינה כדין תפילת שמונה עשרה שאינו יכול לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד וכן כשם שתפילה אין מתפללים אותה אלא במקום אחד ובעמידה כך ברכת המזון אין מברכין אותה אלא מיושב מה שאין כן ק"ש שיכול לאומרה כדרכו שיכול להלך ולקרוא.

ומו"ר הבן איש חי (ש"א פרשת חוקת אות ה) כתב שדין ברכת המזון כדין תפילת העמידה, אלא שזה מעומד וברכת המזון מיושב, ולכן אסור להתעסק באמצע ברכת המזון אפי' בתשמיש קל, כגון לנגב ידיו או להניף במניפה בקיץ וכדומה. וכנוכר בשולחן ערוך (פי' צ"ה סעי' ג)

מז. ברכה רביעית שבברכת המזון היא הטוב והמטיב, והיא מדרבנן וכו'. וברכה זו פותחת בברוך, ואינה חשובה ברכה הסמוכה לחברתה, לפי שאינה מסדר הברכות של ברכת המזון, שהרי היא מתקנת חכמים, ואינה חותמת בברוך, לפי שבעיקרה ברכה קצרה היא וכו'.

יז. כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ, לא יצא ידי חובתו וכו'. וכן כל שלא הזכיר ברית ותורה ואפי' לא חיסר אלא אחד מהם מחזירין אותו וכו'.

יח. כל שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד, מחזירין אותו וכו'.

יט. בשבת ויום טוב, יש הזכרה של מעין המאורע בברכת המזון. בשבת אומר בברכת רחם נא רצה והחליצנו וכו'. וביום טוב אומר בברכה זו יעלה ויבא, וגם בראש חודש ובחול המועד אומרים יעלה ויבא וכו'.

כ. חל שבת ביום טוב, או בראש חודש, או חול המועד, אומר רצה והחליצנו ואחר כך יעלה ויבא וכו'.

כא. שכח ולא הזכיר של שבת במקומה, וניזכר קודם שאמר ברכת הטוב והמטיב, אומר בשם ומלכות: בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה, לאות ולברית, בא"י מקדש השבת. וכן אם טעה ולא הזכיר של יום טוב, אומר: בא"י אמ"ה שנתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה ברוך מקדש ישראל והזמנים. וביום טוב שחל בשבת אומר: ברוך... שנתן שבתות למנוחה וימים טובים לעמו כו', ברוך מקדש השבת וישראל והזמנים וכו'.

עינים והארות

שכל שלשת הברכות כברכה אחת הויה. ומ"מ אם נזכר קודם שהתחיל רחם אומר שם.

ועי' למו"ר הראשלי"צ בילקו"י (סי' רפז הלכה ו) שכתב דמאחר וי"א שאין הזכרתם בברכה זו לעיכובא ואין זה אלא מדרבנן לפיכך אינו חוזר ומברך דספק ברכות להקל.

ובדין נשים, כתב הבי"י (סי' קפז ד"ה וכתב הכל בו) בשם הכל בו דלא יאמרו ברית ותורה דלאו בני ברית נינהו, וכ"פ הרמ"א (שם) ונשים לא יאמרו ברית ותורה, דנשים לאו בני ברית נינהו.

וכתב המ"ב (סי' קפ"ט) ומ"מ בימינו נהגו הנשים לומר ג"כ על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו' והכוונה על ברית הזכרים שחתמת בבשרנו וכן תורתך שלמדתנו על למוד הזכרים שבזכות התורה והברית נחלו ישראל את הארץ ועוד שגם הנשים צריכות ללמוד מצות שלהן לידע היאך לעשותן כמ"ש בס"י מ"ז. וכ"פ מרן החיד"א במחב"ר והביאו הכה"ח (סי' ט) ועי' בהערות איש מצליח (על דברי הרמ"א הערה 2) שכתבו בשם הברכה ה' דמ"מ אשה שלא אמרה ברית ותורה אינה חוזרת.

[102] בגמ' (שם) אמר רבי אילעא אמר רבי יעקב בר אהא משום רבנו וכל שלא אמר ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו וכ"פ השו"ע (סי' קפז סעי' ד) אם לא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד, מחזירין אותו. ובמ"ב (סי' ק"י) כתב דהטעם הוא שע"י דוד נתקדשה ירושלים וגם שאין נחמה נמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד למקומה.

[103] גמ' (ברכות מה) וכ"פ ברמב"ם (פי"ב ה"ה) וכ"פ השו"ע (סי' קפח סעי' ה) בשבת אומר בה "רצה והחליצנו", ובר"ח ויו"ט וחולו של מועד אומר "יעלה ויבא".

[2] רמב"ם (שם). שו"ע (שם) וז"ל ואם חל אחד מהם בשבת אומר: רצה והחליצנו, ואח"כ: יעלה ויבא, ואינו מזכיר של שבת ביעלה ויבא, ולא של יום טוב וחוש"מ ור"ה ברצה והחליצנו. והטעם פשוט מפני ששבת הוא תדיר וקיי"ל בכל מקום תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם. וכתב המ"ב (סי' יג) ומ"מ בדיעבד אם החליף בודאי יצא. וכ"פ מו"ר הראשלי"צ בילקו"י (סי' קפח הלכה ג).

[2א] גמ' (שם טז) ונחלקו הפוסקים האם אומר הברכות הללו בשם ומלכות או לא דדעת הרמב"ם (פי"ב מהלכות ברכות ה"ב, ע"ש בכ"מ ולח"מ) והרי"ף והרשב"א ועוד, שאומר הברכה הזאת בין בפתחתה ובין בחתימתה בשם ומלכות: בא"י אמ"ה שנתן וכו' בא"י מקדש וכו'. ואף על פי ששמוזכרים במקומם, בברכת רחם, אין שם ברכה, בטעם הוא לפי שנכללו שם עם הברכה שמוזכרים בה, אבל כשמוזכרים בפני עצמם צריכים ברכה בשם ומלכות, ואינה בכלל ברכה הסמוכה

הוא גומלנו, הוא יגמלינו. ע"כ.

[101] בגמ' ברכות (מז) מבואר שיש אומרים (רב ששת) שברכה זו אף היא מן התורה, שנאמר במקרא של ואכלת ושבעת וברכת: אשר נתן לך, זו הטוב והמטיב, ויש אומרים (רב יצחק בר שמואל בשם רב רב נחמן בר יצחק) שאינה אלא מדרבנן, שבאותו יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תיקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה (רב מתנה שם בגמרא בע"ב), וכתב בתוס' ר"י התסיד (שם) ולפי שבאותה שעה שחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל ואינה עתידה לחזור עד שיבוא בן דוד, סמכה לברכת בונה ירושלים, כלומר שתחזור קרן ישראל למקומה בביאת בן דוד שהיא בבונה ירושלים. וכ"פ הרמב"ם (פי"א ה"ז ופי"ב ה"ב). והשו"ע (סי' קפח סעי' א).

[102] תוס' (שם בע"ב ד"ה והטוב). וכ"פ הטור (סי' קפז) ובמ"ב (סי' ק"ד) ע"ש. [103] גמ' ברכות (מה) תניא ר' אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא יד"ח. וכן פסקו הרמב"ם (שם פי"ב ה"ז) וז"ל ברכת הארץ צריך לומר הודייה בתחלתה ובסופה והותם בה על הארץ ועל המזון, וכל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. והשו"ע (סי' קפז סעי' ב). כתב וז"ל, בברכת הארץ, להרא"ש לא יאמר שהנחת לאבותינו ארץ חמדה וכו' ברית ותורה, שהרי אומר על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ודי בפעם אחד, והרמב"ם חולק. וקיי"ל יש ויש הלכה בו"ש.

ובטעם הדבר שצריך לומר ארץ חמדה טובה ורחבה, כתב שבלי הלקט (השלם קנז) לפי שראה יהושע את משה רבנו שחמד להיכנס לארץ וגם האבות חמדו להיכנס לשם ולהיקבר שם, וכיון שזכה הוא להיכנס לשם תיקן בברכת הארץ ארץ חמדה.

[104] בגמ' (שם טז). אמר רבי אילעא אמר רבי יעקב בר אהא משום רבנו כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. וכ"פ הרמב"ם (שם) וצריך להזכיר בה ברית ותורה ולהקדים ברית לתורה, שהברית הזאת שאומרים בברכת הארץ היא ברית מילה שנברתה עליה שלש עשרה בריתות והתורה כולה נברתה עליה שלש בריתות שנאמר אלה דברי הברית וגו' מלבד הברית אשר כרת אתם כחרב אתם נצבים וגו' לעברך בברית וגו'. וכ"פ השו"ע (שם סעי' ג) אם לא הזכיר בברכת הארץ ברית ותורה, אפי' אם לא חיסר אלא אחד מהם, מחזירין אותו.

ועי' בספר ברכת ה' להגר"מ לוי זצ"ל (חי"ב פי"ה סעי' ה) שכתב דסדר, החזרה כך הוא דאם גמר כל ברהמ"ז חוזר לראש. ואם גמר רק ברכה שניה, מזכיר ארץ חמדה וכו' בין ברכה שניה לשלישית. ואם התחיל ברכה שלישית חוזר לברכה שניה. ואם התחיל ברכה רביעית חוזר לראש ע"ש. ובמ"ב (סי' ה) כתב שבכל גוני חוזר לתחילת ברהמ"ז

כב. וכל זה דוקא כשזוכר קודם שהתחיל "הטוב והמטיב", אבל אם לא נזכר עד שהתחיל ברכת "הטוב והמטיב", אפי' לא אמר עדין אלא רק תיבת ברוך, חוזר לראש ברכת המזון ולב. וי"א שאם התחיל ברוך ולא אמר לעד האל יכול לסיים שנתן שבתות למנוחה ולג.

כג. אם טעה בסעודה שלישית של שבת ולא הזכיר רצה. אם נזכר קודם שאמר לעד האל יסיים ויאמר אשר נתן שבתות למנוחה וכו' ומסיים בשם ומלכות ואם נזכר אחרי זה יסיים ולא חוזר לראש ולד.

כד. מי שאכל בשחרית של שבת פת כסנין לאחר קידושא רבה, והסעודה של שבת העקרית שהיא בפת ותבשיל של שבת, עשאה אחר כמה שעות, ובסעודה הזאת שכח להזכיר של שבת בברכת המזון, אינו צריך לחזור, ודינו כמו כל סעודה שלישית של שבת ולח.

כה. טעה ולא הזכיר של ראש חודש, ונזכר לאחר שכבר פתח בברכת הטוב והמטיב, אינו חוזר לראש ולח.

כו. מי שאחר שברך ברכת המזון נסתפק אם אמר רצה והחליצנו, אם לאו, אין צריך לחזור ולברך ולח.

כז. כשם שצריך לשבת בשעה שמברך ברכת המזון, כך צריך לשבת בשעה שמברך ברכת מעין שלש ולח.

עיונים והארות

אין להחזירו, לחומרא, דספק ברכות להקל שלא לברך, דשמא הוא עובר על לא תשא. ע"כ. וכ"כ המנ"א והגר"א והגר"ז ושאר אחרונים. אולם הגר"ח בספר בן איש חי (שי"א פר' חקת אות ב) פסק, שאם טעה ולא הזכיר שבת בברכה של סעודה שלישית חוזר לראש ברהמ"ז, ושכן ראוי להורות, ואף על פי שיש בזה מחלוקת בפוסקים, ושורת הדין מחייבת דספק ברכות להקל, מ"מ כיון שע"פ הסוד אין הפרש בחיוב בין סעודה ג' לשאר סעודות שבת, ושיום הם בחיוב, אורווי מורינן שחזור. ע"כ. והנה אף על פי שגם הרמ"ע מפאנו בתשובה (פי"ט) ב' דסעודה שלישית היא עיקר ע"פ הסוד. ע"ש. מ"מ כבר הארכתי בס"ד בשו"ת יביע אומר ח"ב (האו"ח סי' כה אות יב והלאה) שהכלל דספק ברכות להקל חל גם במקום שהמקובלים ס"ל שיש לברך ע"פ הסוד. וכן עיקר להלכה ולמעשה.

ומיהו נראה שאם נזכר מיד כשסיים ברוך אתה ה' בונה ירושלים אמן, יאמר שם: ברוך אתה ה' אלהי ישראל אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת. ואח"כ ימשיך ברכת הטוב והמטיב, ואין לומר בזה ספק ברכות להקל, כיון שבעל כרחו הוא עתיד לסיים ברכת הטוב והמטיב, וחיישינן גם לאיך גיסא לספק ברכות. וכן עיקר להלכה ולמעשה עכ"ל. והניף שוב ידו בספרו הבהיר חזו"ע על שבת (ח"ב הלכ' סעודה שלישית הלכה ג), שכל שלא התחיל הטוב והמטיב יכול לסיים ולומר אשר נתן שבתות וכו'. ומשי"ב שמברך בשם ומלכות, כ"פ מרן היב"א (שם) והגר"מ לוי בספרו ברכת ה' (ח"ב פרק ה' סעי' יט) ודלא בדברי הכה"ח שפסק (פי"ק ס"ק מב) שמברך בלא שו"מ ומדין סב"ל עיי"ש.

[17] חזון עובדיה (שבת ח"ב דיני סעודה שלישית הלכה ד) ועיין שם בעיונים וירווח לך.

[18] גמ' (שם). רמב"ם (שם הי"ג) וכ"פ במוש"ע (שם סעי' ז) שבשבת ויו"ט שהייב לאכול פת וממילא ברכת המזון היא חובה, חוזר לראש, אבל בראש חודש, שאם רוצה אינו אוכל פת כלל ולא יתחייב בברכת המזון, אין חיוב הזכרת מעין המאורע בו מעכב בדיעבד.

עוד כתבו הרמב"ם ומוש"ע (פי"ק סעי' ז) חול המועד דינו כראש חודש, וכתב הא"ר (שם) שבברכת אשר נתן וכו' אינו אומר: וימים טובים לעמו כו', אלא: אשר נתן מועדים וכו' (ועי' מ"ב ס"ק כ"ז ושער הציון סי"ק י"ט). ואומר ברכה זו בלא שם ומלכות.

[19] חזון עובדיה (שבת ח"ב דיני סעודה שלישית הלכה ז) וראה שו"ת יביע אומר (ח"ז סי' כח).

[20] שו"ע (פי"ק סעי' ז) והובא בהליכות עולם (ח"ב פר' חקת הלכה ב).

להברתה, שהרי אין זו קביעת ברכה, אלא באה במקרה, על ידי מעות. וכ"פ המוש"ע (פי"ק סעי' ו) והבא"ח (שי"א פר' חקת אות ב). ומאידך המור הביא בשם הראב"ד שאין בברכה זו שם ומלכות, לפי שאינה ברכה קבועה, וכתב הבי"י שהוא יחיד בדבר זה.

[21] בא"ח (שי"א פר' חקת ב). כן מבואר בגמ' (מ"ט) ונחלקו ראשונים בזה דעת הרמב"ם (שם) ורא"ש (שם) ומוש"ע (שם) שחוזר לראש כל הברכות כולן, היינו להתחלת ברכת הון, שכל שלש הברכות חשובות כאחת, מאידך דעת הראב"ד (בהשגות שם) ורשב"א (שם) ועוד, שכל שלא סיים כל ברכת הטוב והמטיב חוזר לראש ברכת בונה ירושלים. ובספר חרדים (פ"ה לירושלמי ברכות שם) כתב שלדעת הירושלמי אפילו אם נמר כל הברכות כולן, כל שלא הסיח דעתו לענין אחר, אומר הברכה שנתן שבתות למנוחה כו' ודיו, אלא שאם הסיח דעתו לענין אחר חוזר לראש ברכת המזון.

[22] מו"ר מופת הדור בשו"ת יחווה דעת (ח"ב סי' ב). וכ"פ באול"צ (ח"ב פי"ג תשובה ח). ודע עוד דדין אשה שווה לאיש בכל זה ודינה ככל האמור לעיל דאף היא חייבת בסעודת שבת. וכ"פ מו"ר מופת הדור ביבי"ע (ח"ז או"ח סי' כה אות ז).

[23] מו"ר מופת הדור בשו"ת יביע אומר (ח"ז או"ח סי' כה אות ז והלאה) הנה נחלקו הראשונים אי יש חיוב פת בסעודה שלישית ג"כ או לאו די"א (שבלי הלכ"ס סי' צג. והתשב"ץ כ"ב) כה ועוד) דיוצאים יד"ח במיני תרנימא. ויש אומרים (רמב"ן בשם מ"ד) דיוצא יד"ח בפירות וכו'. וי"א דאף בסעודה שלישית החיוב הוא לאכול פת בדוקא. והמור ושו"ע (פי"ק רצא סעי' ה) פסקו דבעינן פת בסעודה שלישית.

והנה דין הזכרת רצה והחליצנו לעיכובא בסעודה שלישית תלוי במחלוקת הג"ל, שלפי דברי המצריכים פת, אם טעה ולא אמר רצה והחליצנו בברהמ"ז צריך לחזור, כדן סעודה ראשונה ושניה, אבל לפ"ד האומרים שיוצאים בפירות או במיני תרנימא, א"צ לחזור בשביל רצה והחליצנו, וכמ"ש בברכות (מ"ט) ובאור זרוע ח"א (סי' ה). וכן פסק האו"ז להלכה מה"ט שאינו חוזר. והתוס' והמרדכי (ברכות מ"ט) כ' שנסתפק ר"י אם חוזר בסעודה ג' כיון דס"ל לר"י שיכול להשלימן במיני תרנימא. וכ"כ המור (כ"ס קפה) בשם אחיו ר' יחיאל. ע"ש. ופסק מרן השו"ע (פי"ק סעי' ה) שדין סעודה שלישית בשבת כדן ראש חודש שאינו חוזר. וכ' הבי"ח שם, ויש להקשות שכאן פסק השו"ע שאינו חוזר, אלמא דתופס עיקר כר"ת שיוצא במיני תרנימא, ואילו לקמן בשו"ע (פי"ק רצא) מסיק שהעיקר כמ"ד דסעודה שלישית צריכה פת. וי"ל דלענין לעשותה בפת אוליגן לחומרא, ולענין לחזור בברהמ"ז

זהר על הפרשה מעלת ושבת ספר הזוהר הקדוש

תיקוני זוהר חדש דף קיד ע"א

וְהַמְשַׁפְּלִים יִזְהָרוּ כְּזֹהֵר הַרְקִיעַ וּמִצְדִּיקֵי הַרְבִּים כְּפּוֹכְכֵים לְעוֹלָם וָעֶד (דניאל יב).
וְהַמְשַׁפְּלִים, אֵלֵין [א] **רַבִּי שְׁמַעוֹן וְחִבְרֹי** הנה כתוב והמשכילים יזהרו וכו' ומפרש
 והמשכילים, אלה הם רבי שמעון וחבריו שנקראים משכילים כי המשיכו את אור השכל של החכמה העליונה באמצעות התפארת
 ביסוד, שמשם נמשכים הסודות, **יִזְהָרוּ כְּזֹהֵר הַרְקִיעַ כְּשֶׁנֶּאֱסָפוּ לַעֲשׂוֹת חִיבוּר זֶה שֶׁל סֵפֶר הַזוֹהַר, שֶׁהוּא מְזוּהָר הָעֲלִיוֹן שֶׁל מַעְלָה שֶׁהוּא אֹר
 עֲלָאָה דְלַעְלָא** יזהירו היינו כשנתאספו לעשות חיבור זה של ספר הזוהר, שהוא מְזוּהָר הָעֲלִיוֹן שֶׁל מַעְלָה שֶׁהוּא אֹר
 הבינה המאיר דרך הדעת, **רַעוּתָא עֲלָאָה אֶתְגַּלְיָא, רְשׁוּתָא אֶתְיָהִיב לְרַבִּי שְׁמַעוֹן
 וְחִבְרֹי, לְגַלְיָאָה בִּיהַ רְזִין סְתִימִין עֲמִיקִין** שאז נתגלה רצון העליון של א"א, ועל ידי זה ניתנה
 רשות לרבי שמעון וחבריו, לגלות בספר הזוהר סודות סתומים העמוקים, כי סודות התורה שהם באלהור"ת, אסור לגלותם, שלא
 יטעו השומעים, כי נוגע בכתר מלכו של עולם, לכן היו צריכים רשות לגלותם, **וְלְכָל נְשֻׁמְתִין דְּמַתִּיבְתָא
 דְּלַעְלָא,** (דף קיד ע"א) **וּמַתִּיבְתָא תַתְּאָה** וגם ניתנה רשות לגלות לכל הנשמות של הישיבה של מעלה שבגן
 עדן העליון מדור הנשמות, והם בסוד הבינה שהיא נקראת מתיבתא עלאה, ולכל הנשמות של הישיבה התחתונה שבגן עדן
 התחתון, **וְלִשְׁבַע טוּרִין עֲלָאִין, דְּאֲנֹן תִּלְתָּ אַבְהֹן וְרַעֲיָא מְהִימְנָא וְאַהֲרֹן וְדָוִד
 וְשְׁלֹמֹה** ולנשמות של השבעה הרים העליונים, גדולי העולם, שהם השלשה אבות אברהם יצחק ויעקב שבחג"ת, והרועה
 הנאמן משה רבנו שבנצח, ואהרן הכהן שבהוד, ודוד המלך שבמלכות, ושלמה המלך שביסוד, שהם היו מרכבה לשבע ספירות,
 והם כמו אבות לשאר הנשמות, יש להם מעלה על כל שאר הנבראים, ובכל מקום שהם מתגלים, הספירות מתגלות על ידם,
 וסודות שיערי סודותיהם להם (ולפי שכאן עוסק בשבע ספירות המלכות, לכן מונה את שלמה ביסוד שלה, (ועיין בוזהר ויקרא
 דף ד ע"א ברע"מ), ואינו מונה את יוסף לפי שהוא היה מושרש ביסוד דו"א ולא ביסוד דמלכות כנודע, אבל האבות היו מושרשים
 גם במלכות) הנה כל אלו הנשמות הן רוחניות ואינן מתלבשות בגוף אלא מושגות דרך השכל, **וְאַלְיָהוּ עֲמָהוֹן** אבל
 אליהו הנביא הוא היה ממש עם רבי שמעון וחבריו מתלבש בגוף ונפש, והיה גלוי ונראה לעין כל, **וְלְכָל נְשֻׁמְתִין
 דְּמַתִּיבְתָא דְּאֲזִלִין עֲרִטִילָאִין** וממשיך ואומר שניתנה רשות גם לכל הנשמות של ישיבות רבות שבגן עדן,
 ההולכות ערומות בלי לבוש מאור השכינה, ר"ל לפי שאור השכינה מצד הגלות מחשכת קצת, לכן אין נשמות הצדיקים מתלבשות
 מאורה, (ואין הכוונה שאין להם לבוש כלל, כי לכל נשמה יש לבוש בגן עדן מאור השכינה שהוא אור הגן, אלא שאין לבוש
 נשמתם שנעשה מאור השכינה מאיר כראוי מחמת חשך הגלות. וזו הכוונה בכל הלשונות של "ערטילאין הנזכרים לקמן),
וּמְלָאכִין דְּמִמְנָן עֲלֵיהוּ, וְאַזְלִין עֲרִטִילָאִין בְּגִינֵיהוּ וגם המלאכים הממונים עליהם, שהם
 משמשים את נשמות הצדיקים בגן עדן, וגם הם ממונים ללוות את הנשמות בעולם הזה, וגם הם הולכים בסיבתם בלי לבוש מאור

עיונים והארות

<p>ולבניה – עם ישראל. זה מה שכתוב "גם ציפור מצאה בית ודרור קן לה" ונאמר "וקראתם דרור בארץ" המרמז על הנאולה השלמה. ומוסיף הזוהר ואומר שזה החיבור – ספר הזוהר הקדוש הוא כמו "תיבת נח" שכל נשמות הצדיקים כלולים בו – "זה השער לה" צדיקים יבואו בו" וכאשר יתגלה זה החיבור בעולם בדור האחרון, רבים יתאספו ללמוד ולעסוק בו וכל אותם שיוכו לחלק בספר הזוהר הקדוש, ינצלו מהמבול הנורא שישטוף את הדור האחרון. ספר הזוהר הקדוש יהיה כתיבת נח בעבורם להצילם – אשרי הווכה.</p>	<p>[א] בעת שהתכנסו התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי זיע"א והחבריו קדישא שעמו לחבר את ספר הזוהר הקדוש ניתנה להם רשות מהשמים לגלות בו סודות גדולים ועצומים והיה גלוי וידוע לפני בורא עולם שיבוא זמן בדור שבו בן ישי בא שמצבו של עם ישראל יהיה קשה ביותר ויהיו נודדים ממקום למקום וכו' ולכן בשל כל זאת הסכים הקב"ה לעשות את החיבור הזה ספר הזוהר הקדוש ע"י רבי שמעון בר יוחאי וכינס בו ה"ת נשמות עליונות מישיבה של מעלה ונשמות הצדיקים שכולם יהיו כלולים בספר הזוהר, וכל זאת כדי למצוא מנוחה לשכינה בגלות וחירות לה</p>
---	--

השכינה, ור"ל לפי שאלה המלאכים כל הארתם היא מן הנשמות, לכן כשאין אור לבוש לנשמות, גם להם אין אור. **וְאֵנֹן בְּתוֹלוֹת אַחֲרֶיהָ רְעוּתֶיהָ וְשְׂכִינָתָא, וְדַאֲיָהּ עֲרִטִילָאָה מְנַהֵן וְאֵנֹן עֲרִטִילָאִין מְנַה** ומפרש שאלה המלאכים מושרשים בשכינה, והם בתולות ונערות של השכינה, שהשכינה משתלמת עמדם, אבל בגלות שהיא כביכול ערטילאה מן אלה המלאכים, כי בגלות השכינה מתלבשת במט"ט ואז היא ערטילאה מהן, והם ערטילאין ממנה, לפי שאין אורה מתפשט ומאיר בהם בגלות כראוי. **וְהָכִי אֵנֹן חִילִין דְּמִלְכָּא עֲרִטִילָאִין מְנַה** וכך הם החיילים שהם המלאכים של המלך שהוא התפארת, וחסרים מאור שהיו ראויים לקבל ממנו, **וְדַכְּתִיב** כמו שכתוב (ישעיה לג ז) **הֲנִן אֲרָאֲלֶם צַעֲקוֹ חוּצָה מִלְּאֲכֵי שְׁלוֹם מֶרְ יִבְכְּיוּן** הן אראלם שהם מלאכי השכינה צעקו חוצה הם צועקים על שנמנע מהם השפע והם חוצה מן ההיכלות, מלאכי שלום שהם מלאכי התפארת מר יבכיון כי הם באים לינק ממנו הרחמים העליונים להנהיג את העולם, ובגלות אינם יונקים ממנו אלא מר, ובוכים מחמת הדין הנשפע עליהם, ומנהיגים את העולם בדין ובכיה וחסרון.

וּבְגִין דָּא אֶסְתַּתְּפִים קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינָתָהּ לְמַעַבְדַּי הַאי חַבּוּרָא ובשביל אורך הגלות, הסכימו הקב"ה והשכינה לעשות חיבור זה לתועלתם, ולתועלת הנשמות והמלאכים ובני ישראל החפצים בקרבת ה', **עַל יַד הַהוּא דְּאֶתְנַלְיָא** על ידי אותו שנתגלה על ידו יחוד רבי שמעון, ונשמת אחיה השלוני הנביא, שנתגלה ברשב"י מטעם שהוא היה הראשון שנתנבא על מלכות ירבעם שהוא היה הגורם הראשון לגלות ישראל וגלות השכינה (מלכים א' יד'), ועליו מוטל לתקן זאת, ונשמת זכריה בן יהוידע (הנוצר דה"ב כד כ) שבא בסוד העיבור ברבי שמעון לפי שגם הוא היה הסיבה לחורבן בית המקדש בסיבת שפיכת דמו, ושניהם יחד עמדו ותקנו את הענין על ידי החיבור הזה לתיקון השכינה וישראל ולזכות לגאולה **וְכַנְיָם בֵּיהּ עֲלָאִין וְתַתָּאִין** ואסף בו נשמות העליונות משיבה של מעלה, ונשמות התחתונות משיבה של מטה, שכולם סייעו לחבר את ספר הזוהר **לְאִשְׁפָּחָא בֵּיהּ נִיּוּחָא לְשְׂכִינָתָא בְּגִלּוּתָא, וְחִירוֹ לָהּ וְלְבַנְהָא** כדי למצוא בו מנוחה לשכינה בגלות, ר"ל בכל עת שישראל עוסקים בו, חוזרים ומעוררים אותה התועלת ואותו האור הקודם שגלה רבי שמעון וחבריו בעת חיבור הזוהר, וגם על ידי ספר הזוהר יש קצת חירות לה ולבניה, על ידי השפע הנמשך מן הבינה. **הָדָא הוּא דַּכְּתִיב** זהו שכתוב (תהלים פד ד) **גַּם צִפּוֹר מִצְּאָה בַּיַּת** שהיא השכינה כשהיא ביחד עם בעלה ובניה ודרור קן לה. **הַהִיא דְּאֶתְמַר בָּהּ (ויקרא כה י) וְקָרְאתֶם דְּרוֹר בְּאֶרֶץ לְכָל יוֹשְׁבֵיהָ** ומפרש זו שנאמר בה וקראתם דרוור והיינו כשנמשך השפע מאימא עלאה שבה סוד החירות, בארץ אל השכינה הנקראת ארץ, לכל יושביה לכל בני ישראל היושבים וחוסים בצלה, וזה שכתוב "דרור קן לה" דהיינו על ידי שפע הבינה שבה הדרור והחירות, מצאה השכינה קן לה עם בעלה ובניה.

ומה שכתוב **אֲשֶׁר שָׁתָה אֶפְרוּחֶיהָ, אֵלֶיךָ הֵם הַצְּדִיקִים בְּעַלֵי מִשְׁנָה דְּאֶתְמַר בְּהוּן** שנאמר בהם (דברים כב) **וְהָאֵם הַבִּינָה רְבֵצַת עַל הָאֶפְרוּחִים**. חיות הקודש מעולם היצירה **וְאֵנֹן מְאָרֵי דְּגִדְּפִין דְּאֶתְמַר בְּהוּן** והם בעלי כנפיים שנאמר בהם (יחזקאל א) **וְאֶרְבַּעַת פְּנִים לְאַחַת וְאַרְבַּע כְּנָפִים לְאַחַת לָהֶם. דְּאֵלֶיךָ אֵנֹן דְּמִמְנָן עַל מְאָרֵי מִתְנִיתִין** שאלה הם אותם הממונים על בעלי המשנה בהם כנגד עולם היצירה הנקרא רוח ולכן **דְּרוּחֵיהוּן פְּרָחִין מְנַהֵן** הרוח שלהם פורחת מהם לעלות למעלה לקבל שפע.

ושואל למה כתוב **או על הביצים**, שאין להם כנפיים **אֵלֶיךָ אֹפְנִים דְּמִמְנָן עַל מְאָרֵי מְקָרָא** הם רומזים לאופנים שבעשיה שממונים על בעלי מקרא. **דְּבְגִין הַאי חַבּוּרָא** כי בשביל זה החיבור יתגלה אור גדול בעולם ויגרום, **וְהָאֵם** שהאם הבינה **רְבֵצַת עַל הָאֶפְרוּחִים** בעלי משנה **או על הביצים**

בעלי מקרא שכולם נהנים מהאור של הזוה"ק. ומה שכתוב **לֹא תִקַּח הָאִם עַל הַבָּנִים**, הן נשמות של בעלי קבלה **אֵלֶּיךָ אֲנֹנִי דְאֶתְמַר בְּהוֹן** אלו הם שנאמר בהם **בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם** והם למעלה למעלה שאין שם שליטת הגלות בשום אופן. **אֵלֶּיךָ רַבִּי שְׁמַעוֹן וְחֲבֵרֹי וּמֵאֲרִי מְתִיבְתָא דְעַבְדֵי הָאִי חַבּוּרָא** והם ג"כ רשב"י וחבריו וכן בעלי הישיבות שעושים זה החיבור.

וְהָאִי חַבּוּרָא הוּא כְּנֻנָא דְתַבְתַּת נַח וזה החיבור של הזוה"ק הוא כמו תיבת נח ששרשה בבינה, באימא העליונה שמגינה על בניה **דְאֶתְכַנְשׁ** שנאספו **בָּהּ כָּל מִין וּמִין**, מהחיות והבהמות והעופות להנצל מימי המבול **הַכִּי מִתְכַנְשִׁין בְּהָאִי חַבּוּרָא כָּל נִשְׁמָתֵין** כך ג"כ מתאספים לעסוק בזה החיבור כל הנשמות של הצדיקים **דְעַדִּיקָא וְאַנְשֵי מְדוּתָא**, שהם הספירות העליונות שנשמות של צדיקים מושרשות בהם **דְאֶתְמַר בְּהוֹן** שנאמר בהם (תהלים קיח) **זֶה הַשֹּׁעַר לַה' צְדִיקִים יִבְאוּ בּוֹ, וְאַחֲרָנִין דְלֹא צְדִיקִים, אֲתִדְחִין מִתַּפָּן** ואחרים שאינם צדיקים אלא הם רשעים נדחים משם מהזוה"ק ומלהבין הסודות שבו. ואין להם חשק כלל להתעסק בו וזה ממש כמו תיבת נח שהיתה דוחה את הרשעים ואת הבהמות ואת החיות שקלקלו דרכם. **וְכֵד אֲתִנְלִיא הָאִי חַבּוּרָא בְעֵלְמָא, סְגִיאִין מִתְכַנְשִׁין לְגַבְהָ** וכאשר יתגלה זה החיבור שהוא הזוה"ק בעולם הרבה מאד בני אדם יתאספו אליו לעסוק בו וללמוד בו **דְאֶתְמַר בְּהוֹן** שנאמר בהם (דברים כט) **כִּי אַתָּה אֲשֶׁר יִשְׁנֹו פֶה וְגוֹ', נִשְׁמוֹת שֶׁנִּמְצְאוֹת עִתָּה בְעוֹלָם וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֹה, אֵלֵא שְׁעוֹמְדוֹת לְרֵדֵת לְזֶה הָעוֹלָם בְּהָאִי חַבּוּרָא, עֲמָנוּ הַיּוֹם** בזה החיבור כולם יתאספו להיות עמנו היום בלימוד ויהיה להם הגנה גדולה מהחיצונים וכוחות רעים. **וְעֲלִיחוּ אֶתְמַר** ועליהם נאמר (דניאל יב) **וּמִצְדִּיקֵי הָרַבִּים** שהם מצדיקים עצמם במעשיהם הטובים **כְּכּוֹכְבִים לְעוֹלָם וָעֶד, בְּאֲנוּן כּוֹכְבֵיא דִיהוֹן קִימִין לְעֵלָם וְלְעֵלְמֵי עֲלְמֵיא** פי' כאותם כוכבים שיהיו קיימים לעולם ולעולמי עולמים, **וְאֶתְמַר בְּהוֹן** ונאמר בהם **וְהָיָה זְרַעְךָ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, דְאִיחוּ עֲמוּדָא דְאֲמַצְעִיתָא** שהשמים הם עמוד האמצעי שהוא בחי' הת"ת, **דְאִיחוּ** שעליו נאמר **אֲתָה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם, בְּחִי' הַת"ת וְלֹא כְּכּוֹכְבֵיא מְשֻׁמֵיא דְאֶתְמַר בְּהוֹן** ולא ככוכבים מאותם השמים של הס"א שנאמר בהם (ישעיה נא) **כִּי שָׁמַיִם בְּעֵשֶׂן נִמְלָחוּ, (תהלים קב) הֲפֹה יֵאבְדוּ וְאֲתָה תֵעָמֵד.**

רעיא מהימנא נשא קב"ד ע"ב

(דניאל יב) **וְהַמְשֻׁכִּים יִבְנוּ, מְסֻטְרָא דְבִינָה** והמשכילים הם הצדיקים יבינו ויתבוננו מצד הבינה שהיא הנשמה שלהם שבאה מעולם הבינה דאצילות, **דְאִיחוּ אֵילָנָא דְחַיִּי, בְּגִינֵיחוּ אֶתְמַר** שהוא בינה דאצילות עיקר החיות והמוחין של אילן החיים שהוא פרצוף ז"א שנקרא "עץ החיים" בשבילם נאמר, (דניאל יב) **וְהַמְשֻׁכִּים יִזְהִירוּ בְּזוּהַר הָרְקִיעַ** ומפרש איך תאיר נשמתם באילן החיים **בְּהָאִי חַבּוּרָא דִילְךָ דְאִיחוּ סִפְר הַזֹּהַר** בזה החיבור שלך, שעל ידו אתה מחבר כל העולמות והפרצופים העליונים והתחתונים שהוא ספר הזוהר הקדוש כי יש בו סודות גדולים מאד וע"י שלומדים בהם ומבינים אותם מתקשרים העולמות, **מִן זֹהַרָא דְאִימָא עֲלָתָה תִשׁוּבָה** והוא מן הזוהר והאור של אמא העליונה דאצילות שנקראת תשובה כי התשובה בעולם הבינה. **בְּאֵלֶּיךָ לֹא צְרִיךְ נִסְיוֹן** באלו הסודות של הזוה"ק לא צריך נסיונות לעם ישראל לזכך אותם ע"י צער הגלות, אלא יזככו ע"י לימוד זוה"ק, **וּבְגִין דְעֵתִידִין יִשְׂרָאֵל לְמִטְעַם מְאִילָנָא דְחַיִּי, דְאִיחוּ הָאִי סִפְר הַזֹּהַר** והיות ועתידים בני ישראל כולם לטעום באחרית הימים מאילן החיים שהוא עץ החיים שהוא זה הספר הזוה"ק ע"י קדושתו והסודות שבו והשמחה שהוא גורם בעולמות העליונים היות והוא עיקר התורה הקדושה, בזכות זה, **יִפְקוּן בֵּיהּ מִן**

נְלוֹתָא בְּרַחֲמֵי יֵצְאוּ בו בלימוד הזוה"ק מן הגלות ברחמים גדולים בלא צרות וייסורים ומחלות ומלחמות. **וַיִּתְקַיֵּים בְּהוֹן** ויתקיים בהם בעם ישראל, (דברים לב) **יְהוָה** שהוא שם הוי"ה ב"ה **בְּדָר יִנְחַנּוּ מִן הַגְלוֹת וְאִין עֲמוּ אֵל נִכְר** שהוא חלק לגויים ושום קטרוג מן העליונים והתחתונים.

תיקוני זוהר כ"ג ע"ב

אֲדַהְכִי בתוך כך שרשב"י דורש את הסודות הגדולים הללו **הָא אֵלֵיהוּ קָא נַחִית מֵעֵילָא** הרי רואים שאלהו הנביא זכור לטוב וירד מלמעלה כי בתחילת דבריו לעיל ראינו שרשב"י ביקש והשביע את אליהו ז"ל שסייע לו, **בְּכַמָּה חַיִּילִין דְּנִשְׁמָתִין** וירד אליהו בכמה חיילות של נשמות שבאו לשמוע על הסודות של תיקון הנשמות, **וְכַמָּה מְלָאכֵיא סוּחַרְנִיָּה** ועוד כמה מלאכים סביבו של אליהו הנביא שבאו לכבודו, **וְשְׂכִינְתָא עֲלָאָה** והשכינה העליונה שהיא מלכות דאצילות. היא **עֲטָרָה עַל כְּלָהוּ** עטרה על הראש של כל אותן הנשמות, ופירוש, **כְּתָר בְּרִישׁ כָּל צְדִיק** כתר בראש כל צדיק וצדיק של נשמות הצדיקים, **בְּהוּא וּמְנָא קָלָא אֲתָעַר בְּאֵילָנָא דְלֵעֵילָא בְּנִגּוּנָא** באותו זמן של הדרוש, אז קול נתעורר באילן של מעלה שהוא עץ החיים פרצוף ז"א בחי' הקול העליון בניגון מיוחד ושמה, **וְכַמָּה עוֹפִין דְּנִשְׁמָתִין שְׂרִיין תַּמָּן בְּעַנְפֵי** וכמה עופות של נשמות שנולדו מזו"ן דאצילות שורים שם בענפי האילן, **הָרָא הוּא דְכְתִיב** וזה הוא מה שכתוב (דניאל ד ח) **רְבָה אֵילָנָא וְתִקִּיף וְכוּ'** גדל האילן ונתחזק שהוא אילן העליון, **וַיִּמָּא** והקול אמר **הָכִי כֵךְ, רַבִּי רַבִּי** שהוא רשב"י **אֲנִתְ הוּא אֵילָנָא דְרַבָּה וְתִקִּיף בְּאוֹרֵייתָא** אתה הוא דוגמת האילן הגדול העליון והחזק בתורה הקדושה כלומר ע"י סודות התורה שגילית, **בְּעַנְפִין דִּילְךָ דְאֲנוּן אֲבָרִין קְדִישִין** בענפים שלך שהם האברים הקדושים שלך, **כַּמָּה עוֹפִין שְׂרִיין תַּמָּן** כמה עופות של נשמות שורות שם, **דְּנִשְׁמָתִין קְדִישִין בְּנִגּוּנָא דְלֵעֵילָא, דְאֲתָמַר בֵּיהּ** והם של נשמות קדושות כדוגמת הנשמות של עולמות העליונים שנאמר בהן (שם ט) **וּבְעַנְפוֹהֵי יְדוּרָן צְפָרִי שְׂמִיָּא** ובענפיו יקננו צפרי השמים שהם נשמות שיוצאות מז"א, **וְכַמָּה בְּנֵי נִשְׂאָ לְתַתָּא** וכמה בני אדם למטה בעוה"ז **יְתַפְרִינְסוּן מֵהָאֵי** יתפרנסו מהאי (דף כד ע"א) **חַבּוּרָא דִּילְךָ** יתפרנסו ויהיו ניזונים מזון רוחני המחיה אותם מהזוה"ק מזה החיבור המיוחד שלך, **כִּד יְתַגְלִי לְתַתָּא בְּדָרָא בְּתַרְאָה בְּסוּף יוֹמִיָּא** כאשר יתגלה למטה בעוה"ז בדור האחרון בסוף הימים בזמן משיח צדקנו, **וּבְנִיגֵיָּה** ובזכות ספר הזוה"ק והלימוד בו יתקיים מש"כ (ויקרא כה י) **וְקָרְאתֶם דְרֹר בְּאֶרֶץ וְגוֹמֵר** ואז יבא משיח צדקנו ויגאלנו גאולת עולמים אמן.

תיקוני זוהר י"ז ע"א

כְּתִיב וְהַמְשַׁכְּלִים יִזְהִירוּ כְּזֹהַר הַרְקִיעַ וְגו'. אֵלִין אֲנוּן רַבִּי שְׂמַעוּן בְּן יוֹחָאי וְחַבְרִיו וכו' אלה הם רשב"י והחבריא קדישא שהם תלמידיו, שרשב"י השכיל לגלות להם לחבריא קדישא כל סודות התורה והם הבינו את הסודות לכן נקראו המשכילים. **דְאֲזַדְתְּרוּ זְהִירוּ לְעֵילָא כְּזֹהַר הַרְקִיעַ** שהאירו אור גדול מאד למעלה בעולמות העליונים כאור הרקיע העליון. **מֵאֵי כְּזֹהַר** מה הוא הפירוש כזוהר הרקיע. **אֵלָא כִּד עֲבָדוּ הָאֵי חַבּוּרָא** אלא כאשר עשו ותיקנו וחיברו את זה החיבור ספר הזוה"ק שמחבר כל הפרצופים העליונים והתחתונים **אֲסַתְפְּמוּ עֲלֵיהּ לְעֵילָא וְקָרְאוּ לֵיהּ סֵפֶר הַזֹּהַר וכו'** הסכימו עליו מלמעלה בעולמות העליונים כל הפרצופים והספירות וקראו לספר הזוהר הקדוש, כי לפני כן קראו לו ספר הבהיר ואח"כ מן השמים קראו לו ספר הזוה"ק כי נמשכו הסודות מן זוהרא דאימא עילאה, מן האור העליון של אימא העליונה. **בְּהוּא**

זְמַנָּא דְאַתְחַבְרַי הָאֵי חַבְרָא רְשׁוּתָא אֲתִיְהִיב לְאַלְיָהּוּ לְאַסְפְּמָא עֲמַהוּן בִּיהַ
 באותו זמן שנתחבר זה החיבור של הזוה"ק רשות ניתנה לאליהו הנביא זכ"ל להסכים עמהם בזוה"ק. **וְכָל מְאָרֵי**
מְתִיבְתָּא דְלֵעָלָא ולכל בעלי הישיבות של מעלה שהיא ישיבתו של הקב"ה **וְתַתָּא** ולמטה בישיבות של העולמות
 העליונים שהוא מלאך מ"ט **וְכָל חֵילֵין דְּמְלָאכֵין עֲלָאִין** וכל הצבאות של המלאכים העליונים דעולם היצירה
וְנִשְׁמָתֵין עֲלָאִין לְמַהוּי עֲמַהוּן בְּאַסְפְּמוּתָא וְרַעוּתָא כְּחָדָא ולכל הנשמות העליונות שבעולם
 הבריאה להיות עמהם עם רשב"י וחבריו בהסכמה אחת ורצון אחד:

מאמרים על הפרשה

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרֵתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם" (ו, יב)

כיצד להינצל מעקבתא דמשיחא

כִּידוּעַ הדור שלנו הוא דור "עקבתא דמשיחא", וידועים דברי הנביאים, והאריכו בזה רבותינו בש"ס (סוטה מט; סנהדרין
 צו. והלאה), כמה קשה יהיה לעם ישראל בימי עקבתא דמשיחא. ואכן גם אנחנו רואים בעינינו בפעמי הגאולה
 המבצבצים ובאים, כמה מחלות קשות ובפרט המחלה הקשה, וכן תאונות הדרכים, ומחלות נפש ועוד. וכן רואים איך
 אויבינו קמים עלינו, החיובאללה בלבנון, שיש לו אפשרות לזרוק כל יום אלף טילים על כל הארץ, ולצידם סוריה ואיראן
 והחמאס בעזה, וכן סביב כל ארץ ישראל ומה נעשה כנגד כל האיומים הקשים הללו.

וכל זה רק בבחינת גשמיית גופנית. ומה עם הרוחניות? מה עם הנשמות של רוב עם ישראל? היכן מחנכים אותם? מה
 עם התאוות הקשות והמראות והמחשבות האסורות, האינטרנט והפלאפונים האסורים, שכל אלו משחיתים את
 הילדים והמבוגרים, וגורמים לתאוות גדולות ומותרות, וכל כלי המשחית להשחית הנשמה.

והדרך להינצל מזה היא לנהוג כפי הסדר שגילה לנו רשב"י בזוהר הקדוש (ח"ג קכ"ד ע"ב), בהאי חיבורא דילך דאיהו
 ספר הזוהר וכו' יפקון ביה מן גלותא ברחמי. (תרגום – בחיבור שלך שהוא ספר הזוהר, יצאו בו מן הגלות
 ברחמים.) שעל ידי לימוד הזוהר הקדוש נצא מן הגלות, ולא ננצל בו במידת הדין, אלא במידת הרחמים.

נינצל מימי "עקב" – עקבתא דמשיחא, על ידי "תשמעון" – תורת שמעון, הוא רשב"י

וזוה מרומז בפסוק הראשון של פרשתנו, "והיה עקב תשמעון", שהנה עתה בימי עקבתא דמשיחא שולטת מידת הדין,
 הוא שם "אלהים", כי עתה אנחנו בסוף הימים ב"עקב", בעקבתא דמשיחא, לכן המחלות והאסונות מתחדשים יום
 יום רחמנא ליצלן. ומה עלינו לעשות כדי שלא תהיה מידת הדין מתוחה עלינו, ונזכה למידת הרחמים? הנה כנודע שם
 "אלהים" הוא בחינת דין, ושם הוי"ה ב"ה בחינת רחמים, על זה אומר הפסוק, "והיה", אותיות הוי"ה ב"ה, "עקב", כלומר,
 אם אתה רוצה ששם הוי"ה, ישלם ב"עקב" – ב"עקבתא" דמשיחא, "תשמעון", נומריקון "תורת שמעון", כלומר, תעסקו
 בקביעות בתורתו של ר' שמעון, הוא רבי שמעון בר יוחאי, בזוהר הקדוש, ובוה תזכו למידת הרחמים.

גם "עקב" אותיות "קבע", כלומר שיש ללמוד בקביעות בכל יום ויום בזוהר היומי. לכן גם ר"ת "עקב", עשה קביעות
 בזוהר הקדוש. גם עקב גי' פעמיים "אלהים", שעל ידי לימוד הזוהר הקדוש, ממתקים את הדינים. כי לימוד הזוהר
 הוא נשמת התורה, ועל ידו נצא מן הגלות ברחמים.

ע"י שמחה וענוה זוכים ללימוד הזוהר שעל ידו נזכה לבית המקדש ולתורה וגדולה

זאת ועוד "והיה" הוא לשון שמחה, כדאיתא בפסיקתא זוטרתא (דברים ואתחנן דף יא:) "והיה" לשון שמחה בכל מקום.
 "עקב" רומז לענוה, כמו שנאמר (משלי כב, ד), "עקב" ענוה יראת ה'. ללמדנו שהזוכים למידות השמחה והענוה,
 "תשמעון", בוה יזכו לתורת "שמעון" שהוא הזוהר הקדוש.

עוד יש לפרש "תשמעון" לשון הבנה, פי' תזכו להבנה טובה בזוהר, כי "שמע" פירושו הבן.

**"את המשפטים האלה" – גימט' "הר, שדה, בית", כי אברהם קרא למקום המקדש "הר", ויצחק קרא אותו "שדה", ויעקב
 קראו "בית".** דהיינו על ידי תורת רשב"י הנרמז בתבנית "תשמעון", נזכה לבנין בית מקדשינו, הנרמז בתבנות "את
 המשפטים האלה".

על כן אם נקיים "את המשפטים" העולה בגימט' "נעשה ונשמע", ונקיים את כל אשר כתבנו, נזכה ל"תשמעון" העולה בגימט' "תורה וגדולה במקום אחד" בדיוק.

צו השעה ללמוד זוהר

לכן זה הדבר שאנחנו צריכים עתה, והוא "צו השעה", שכל אחד ללא יוצא מן הכלל, ילמד בכל יום כחצי שעה עשרים דקות בזוהר הקדוש, שמבטיח לנו רשבי" שבזכות זה נזכה לגאולה ברחמים. ועוד, שהזוהר הקדוש הוא נשמת התורה (הקדמת מהר"י לשערים), ולכן הוא הלימוד המרום מעל כל לימוד, כי העיקר הוא הנשמה, ובלא זה, התורה שאנחנו לומדים אין בה כח לעלות מעלה.

וכך אמר אליהו זכור לטוב לרשב"י (תיקוני זוהר דף כ"ג סוע"ב), וכמה בני נשא יתפרנסון מהאי חיבורא דילך כדי יתגלי לתתאי בדרא בתראה בסוף יומייה ובגינייה וקראתם דרור בארץ. [תרגום, כמה בני אדם יתפרנסו מחיבורך כשהוא יתגלה לתחתונים בדור אחרון בסוף הימים, ובזכותו וקראתם דרור בארץ.] כי לימוד זה הוא המזון הרוחני לעם ישראל בימים אלו.

ובמו שכתב רשב"י בתיקוני זוהר חדש (ח"ב דף נ"ח ע"ב), שכל ספר הזוהר הקדוש ישמש לדור אחרון שבקביים – בעקבתא דמשיחא "תיבת נח" להנצל מכל המבול השוטף בחוץ. ושם כתוב, כי כללתי בחיבור זה את אבות העולם, משה רבנו, וכל הצדיקים והתנאים, וכל צבאות השמים, ואליהו הנביא, ומלך מלכי המלכים הקב"ה – כולם יחד השתתפו בחיבור הזה, כי הוא יהיה הצלה של הדור ומי שיעסוק בו ינצל מכל הצרות. עד כאן.

בפרט עתה שאנחנו נמצאים ארבעים יום קודם בריאת העולם, שהרי ביום כ"ה אלול נברא העולם, וארבעים יום אלו הם התחלת ימים הנוראים, וצריך להתעורר בתשובה. וידוע שבימים אלו כדאי מאוד ללמוד "תיקוני זוהר", ויש לזה סדר שעל ידי לימוד כל יום עשרים דקות, גומרים בהם את כל תיקוני זוהר, וכמה דבר גדול הוא. ובכח זה בע"ה ננצל אנחנו וכל ישראל אחינו מהצרות הקשות בהם אנחנו נמצאים.

מי שומע כל זאת ולא יקח את עצמו לידיים בימים אלו, ויעסוק בזוהר הקדוש בכל יום עשרים דקות או חצי שעה, ולימוד זה יוכיח את נשמתנו, יאיר לנו את הדרך ונוכל להבין טוב הלימוד שלנו, ויבטל מעלינו את כל המחלות האסונות והצרות וכו'.

החובה ללמוד תיקוני זוהר ארבעים יום מר"ח אלול עד יוה"כ

יעויין בסוף הקדמת בעל כסא מלך, ובעוד כמה ספרים קדושים, שהלהיבו מאוד ללמוד את תיקוני זוהר בארבעים יום שמר"ח אלול עד יום הכיפורים. ואולי יש להסמיך זאת על הכתוב בתיקוני זוהר (תקן ו' דף כ"ב ע"א) ויפתח נח את חלון התיבה אשר עשה (בראשית ה, ו), ודא יום הכיפורים, דתיבת נח היא אמא עילאה, חלון דילה הוא עמודא דאמציעתא, דביה אור ותורה, אור ואיהו אור הננו. עד כאן. וכתב לבאר בביאור הגר"א (בביאורי הגר"א על התיקונים), שביום הכיפורים נפתחים חלונות התיבה היא התשובה – אמא עילאה, וזהו שכתוב (שם לפני כן) "מקץ ארבעים יום", הם ארבעים יום הידועים שמראש חדש אלול. וברעיא מהימנא איתא על תיקוני זוהר דאיהי כנוונא דתיבת נח וכו' כידוע.

הטעם שנתפשט לימוד התיקונים בימי התשובה יותר מן הזוהר

וכתב מו"ר הבן איש חי (בהקדמתו לספרו בניהו), מודעת זאת בכל הארץ, מזמן אשר הציץ זרח אור יקרות של שני המאורות, ספר התיקונים וספר הזוהר, קיימו וקבלו היהודים קהל עדת ישראל להחזיק בלימוד הקדוש של ספר תיקונים והזוהר, יחיד ורבים מנער ועד זקן. והגם דאין לאל ידם להשיג ולהבין סוד אמרות פהורות שבספרים הקדושים האלו, אף על פי כן שותים בצמא את דבריהם ומתלהבים בקריאתם מאוד מאוד.

ברם אם החזיקו במקום אחד בלימוד זוהר הקדוש מאה אנשים, הנה בלימוד התיקונים מחזיקים אלף אנשים, כמעט רוב בעלי בתים מחזיקים בלימוד התיקונים, וזה דרכן ומנהגם בכל שנה ושנה. והטעם שנתפשט לימוד התיקונים בימי התשובה יותר מן הזוהר, כי כל אדם אשר יחטא הוא פוגם יותר בעשיה באבי"ע שבה, וידוע כי השבעים תיקונים שעשה ר' שמעון בר יוחאי זיע"א כיון שנדרשים יותר בדרך המספר, על כן לימודם מתקן בעולם עשיה יותר ששם הוא סוד המספר והחשבון. לכן בימי התשובה הכל רגילים בספר התיקונים.

לימוד הזוהר הקדוש מכניע הקליפות ומבטל גזירות קשות

עוד נראה את גודל מעלת לימוד הזוהר הקדוש, בהקדים דברי הרב בני יששכר (מאמרי השבתות מאמר א' אות י') שעם ישראל הוא כבשה אחת בין שבעים זאבים, הם שבעים אומות העולם. מצד אחד ישנו ישמעאל הכולל איתו ל"ה אומות, ומצד שני ישנו עשו הוא אדום הכולל עימו ל"ה אומות, ואילו עם ישראל נמצא באמצע. כמו שנאמר בברית בין

הבתרים (בראשית טו, י), "ויקח לו את כל אלה ויבחר אתם בתוך", כלומר שבעים אומות הם אל"ה מול אל"ה, דהיינו ל"ה אומות השייכים לישמעאל נמצאים מצד ימין של הקדושה ושר ישמעאל על גביהם, הרי 36 גי' אל"ה, ומצד שמאל דקדושה גם כן, ל"ה אומות עשיו הוא אדום, ושרם של עשו על גביהם, הרי אל"ה מול אל"ה, ואברהם לקח אותם וחילק אותם לשני חלקים, ועם ישראל פנימיים בקדושה באמצע, שהם יכולים לשלוט עליהם ולהכניע אותם.

ובתב המגלה עמוקות (סוף פרשת לך לך): יום המנוחה של עם ישראל הוא השבת, ואילו יום המנוחה של ישמעאל, הוא יום ששי – הנה שישמעאל הוא מימין הקודש, ואלו יום המנוחה של אדום הוא יום ראשון – בשמאל הקודש, נמצא מצד אחד ישמעאל ומצד שני עשו, וישראל באמצע ביום שבת קודש. וזה שכתוב "ונקדשתי בתוך בני ישראל" (ויקרא כב, לב) בתוך דוקא, באמצע, כי שם קדושת השבת מבטלת את קליפות עשו וישמעאל. ועל כן אמרו רבותינו (מדרש שכל טוב בשלה פי"ז ס' א'), אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה, שהיא שורש לכל השבתות, מיד היו נגאלים. כי על ידי קדושת שבת, מכניעים את קליפות עשו וישמעאל.

ובתב בעל מלא הרועים בספרו קהילות יעקב (יאל"ש, ערך זר, ובהנה שם) קליפת עשיו נקראת עור"ב, וקליפת ישמעאל נקראת זרז"ר, וכששומרים ישראל את השבת, מכניעים את ב' הקליפות – זרז"ר ועור"ב, שהן גימט' שב"ת, שזה כנגד זה ברא אלהים, שבת בקדושה והם כנגד בקליפה.

ובן הקידוש בליל שבת מתחלק לשני חלקים, מצד אחד ל"ה התיבות הראשונות, ויכולו השמים והארץ וכו' עד ברכת הגפן, ואח"כ ברכת מקדש השבת יש בה עוד ל"ה תיבות. ל"ה תיבות הראשונות, הן כנגד ישמעאל שמהצד האחד, ול"ה התיבות שאחר ברכת הגפן, הן כנגד אדום שמהצד השני, וברכת הגפן שבאמצע, היא כנגד עם ישראל, ולכן נאמר (תהלים פ, ט) "גפן ממצרים תסיע", "גפן" היא ברכת הגפן שכנגד עם ישראל, "ממצרים תסיע" שאינם מקבלים שום הרכבה ושום חיבור לשום אומה.

שב"ת גי' 702, ורמז בזה שגם אותיות התורה הם כ"ב אותיות, ועוד חמש אותיות מנצפך. ובכל אות מאיר שם הוי"ה ב"ה, הרי שהם כ"ו אותיות כפול 26 של הוי"ה, יוצא 702 שעולה בגימט' שב"ת. לפי שעל ידי קדושת השבת, מתגלים ז"ך אותיות התורה. ולכן גם אז מכניעים את קליפות זרז"ר ועור"ב שגם הן עולים בגימט' שב"ת.

ולכן יש מצות תוספת שבת, שצריך להוסיף לפני השבת ביום ששי, ולקבל שבת עוד קודם שהגיעה השבת, כדי לבטל קליפת ישמעאל, כי כאמור ישמעאל הוא ביום ששי. וכן יש מצוה להמשיך את קדושת שבת למוצאי שבת שהוא יום ראשון כדי לבטל קליפת אדום. ועל כן המכבד את השבת ומוסיף מחול על הקודש, הוא מכניע את קליפות עשו וישמעאל מצד זה ומצד זה על ידי תוספת קדושת שבת.

ובתוב בזהר הקדוש (ח"ג דף קמ"ד ע"ב) כי רשב"י הוא בחי' שבת, כי הוא השביעי, וכשם שהשבת לה' קודש, אף רשב"י לה' קודש. וסמך לזה "שמעון בר יוחאי" עולה בגימט' "שבת" וגם עולה בגימט' "ורפאתיו".

לאור כל האמור, אדם הלומד בזהר הקדוש, מכניע את קליפות זרז"ר ועור"ב, אדום וישמעאל, ומבטל כל גזירות קשות מן העולם ומקרב הגאולה.

ולכן אם נקבע ללמוד בזהר הקדוש בכל יום ויום כולל בשבתות ובחגים בלא הפסקה, נזכה לבטל כל גזירות קשות ורעות ואת כל המחלות ותאוונות הדרכים, ונתקדש בקדושה עליונה, ואז נזכה להבטחה "בדא יפקון מגלותא ברהמי".

המלאך הנברא מלימוד הקבלה אינו נפרד מהאדם לעולם

בהקדמת התיקונים (דף י"ד ע"ב) כתוב, הלכה איהי קבלה. והטעם שהקבלה נקראת הלכה, כי היא לבדה "הולכת" עם האדם לבית עולמו. וזה רמז בדברי חז"ל (מגילה כה): תנא דבי אליהו, כל השונה הלכות מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שנאמר (חבקוק ג, ו) "הליכות עולם לו", אל תקרי הליכות אלא הלכות וכו'. וצריך ביאור, כיון שדורשים את הפסוק אחרת מכתובתו, מדוע לא כתבה התורה כך את הפסוק מעיקרא "הלכות עולם לו"? ללמדך, שדוקא על ידי הקבלה הנקראת "הלכות", עמה הולך האדם אל בית עולמו. וזאת משום, שעל ידי לימודה בכל מקום שהאדם הולך, ביתו עמו לצותא ולכבוד ולתפארת, כי המלאך הנברא מלימוד הקבלה, לעולם אינו נפרד מהאדם, נוסף על מתן שכרו. אבל לימוד הפשט, שכרו אתו ופעולתו לפניו. (כסא מלך בהקדמת תיקוני זוהר דף י"ד ע"ב).

ספר הזוהר הוא עיקר כל ספרי מוסר

מובא בספר סור מרע ועשה טוב (דף ט"ז ע"ב) וזה לשונו: תדבק נפשך בספרי יראים, שתראה בכל עת חיובך לבורא כל עולמים, ובפרט בספר הזוהר שהוא עיקר כל ספרי המוסר, והוא ילהיב ליבך בשלהבת אש לעבודה התמימה. ספר הזוהר הוא המפתח והוא הסוגר. עד כאן לשונו.

ובספר יסוד ושורש העבודה (שער ו' פ"ג) כתב וזה לשונו: אין אדם יכול לבוא אל קצת השנת גדולתו ורוממותו יתברך שמו מכל לימודנו, כמו מלימוד חכמת הקבלה, וביחוד מלימוד ספר הזוהר הקדוש והתיקונים, חכמת אדם תאיר פניו וכו'.

מורנו רבי חיים ויטאל (בהקדמה לשער ההקדמות) כתב דברים חוצבי להבות אש אודות לימוד סודות התורה והזוהר, עיין שם באורך. והנה בודאי כל אדם יכול לעסוק בחלק הנגלה שבזוהר, כמו שהוא עוסק בשאר מדרשי חז"ל. אלא אפילו בחלק סתרי התורה שבזוהר, יכול כל אדם לעסוק בו, אפילו בעיון, כמו שהוא עוסק בנגלות התורה בעיון. ומי שאינו יכול לעסוק בנגלות התורה בעיון, לפחות יעסוק בבקיאיות בספר הזוהר. ודברי מהר"ו הנזכרים, הם חוץ ממה שרגילים כלל ישראל לגרום את לשון הזוהר ואת ספר תיקוני הזוהר תמיד, ובפרט בחודש אלול, ובזה מקדש ומטהר את נפש האדם ומלהיבו לעבודת השם יתברך, שזהו כל תכלית לימוד ונירסת הזוהר הקדוש, אך ורק להתקרב להקב"ה ולזכות וליר"ש.

הזוהר מסוגל לנשמה לכל נפש ישראל קטן וגדול

ובהנהגות ישראל מרבי צבי הירש הורביץ (מבאקשעוויץ אות ה') כתב, גם צריך כל אדם להרגיל את עצמו לומר בכל יום זוהר הקדוש קודם התפילה. וכל חודש אלול עד אחר הימים טובים יגמור את ספר תיקוני הזוהר הקדוש. ואל יאמר הסרים, הן אני עץ יבש ומי אנוכי לגשת אל הקודש פנימה בספרי קבלה, כי כבר הסכימו כל הצדיקים ובראשם הצדיק המפורסם המנוח מורנו הרב צבי ז"ל מזידיטשוב בספרו סור מרע בכמה ראיות מוכיחות, כי זהו מעצת היצר ושקר בימינו. ואף שאינו מבין הכל, מכל מקום לשון הזוהר הקדוש מסוגל לנשמה, והוא דבר השווה לכל נפש ישראל קטן וגדול שם הוא, כל אחד לפי הבנתו ושורש נשמתו.

גם מי שאינו מבין את פנימיות הזוהר היטב, ע"י הלימוד בו יזדכך ויאיר את נשמתו

ובהקדמת בית דין אמסטרדם לדפוס הזוהר (שנת תקס"ד) כתבו, ומי יכיל שיח גדול קדושת הזוהר ותועלתו, אשר דבריו צפונים ונסתרים כלפידים בוערים מאירים ומזהירים. פתח עינים מקור החיים, חיי הנפשות, תוכו רצוף אהבה, דבריו מלהיבים את הלבבות לאהבה וליראה את השם הנכבד והנורא. ואף מי שאינו מבין פנימיות דבריו כל כך, הטועמו ולומד לשונו, דבריו המה מסוגלים לנשמה להאירה ולזככה כנודע.

מכתב מרבני ארץ ישראל באייר תרפ"א לגמור את הזוהר אלף פעמים לבטל הצרות

ונביא מכתב פלאי שכתבו רבני ארץ ישראל באייר תרפ"א (מובא בספר אור הזוהר עמ' 390) כבר ידוע לכבודם מעלת לימוד הזוהר הקדוש, אשר הוא מבטל כל מיני פורעניות וגזירות קשות ורעות ומותנא וחרבא וקְזָה מעלמא. והשנה שעברה כבר עוררנו במודעות "תיקון לגאולה האמיתית מטעם רבנים הגאונים מארי דארעא קדישא", אשר היא נעתקה למטה, לשקוד על לימוד הזוהר, לגמור בארץ ובהוצאה לארץ אלף סיומים. וכפי הרשימות אשר קבלנו, לא נגמר רק לערך שש מאות סיומים. על כן אנחנו רבני וגאוני ארץ הקדושה, מבקשים מכל בר ישראל אשר ידו משגת ללמוד עוד פעם, בכדי לגמור האלף סיומים בכ"ה אלול הבא עלינו לטובה, כפי שיעור הראשון יותר או פחות עם בני חברתו של אשתקד סיום זוהר אחד לעילוי מזל עם ישראל, ולבטל כל אותן הצרות העליונות והתחתונות. ויפר עצת אויבינו ויקלקל מחשבותם ולא תעשינה ידיהם תושיה, וישראל ישכון לבטח ונראה בנתמת ציון. אמן כן יהי רצון.

חיוב ת"ח ללמוד קבלה, שלימוד שעה קבלה עדיף על חודש או שנה של לימוד פשט

בספר כסא מלך (תקון ל') כתב וזו לשונו: כמה גדול חיוב על תלמידי חכמים ללמוד קבלה, ועונשם כמה גדול אם אינם לומדים קבלה, וגורם אורך גלותא, כי הם מעכבים הגאולה רחמנא ליצלן. כי יעשה בשעה אחת בלימוד הקבלה מה שלא נעשה בלימוד חודש ימים בפשטי התורה, כי גדול כוחה לקרב הגאולה.

עוד שם בכסא מלך (תיקון מ"ג אות ס') כתב כי לימוד הזוהר הקדוש בנירסא בונה עולמות, וכל שכן אם יזכה ללמוד ולהבין אפילו פירוש מאמר אחד, יעשה בו תיקון למעלה בשעה אחת מה שלא יעשה בלימוד הפשט שנה תמימה. ומובטח לו שהוא בן עולם הבא מבני היכלא דמלכא ויהיה מרואי פני המלך היושבים ראשונה במלכותא דרקייעא.

בגלל חשכת הדור, זקוקים לאור הזוהר להאירו

ומה שיש השואלים וכי אפשר דרא? אדרבה, היא הנותנת, הן בדורות הראשונים היו להם נשמות קדושות ממקומות גבוהים לכן יכלו לטהר את נשמתם בפשטי התורה, אולם עכשיו בעקבתא דמשיחא, שהנשמות נמוכות, וגם שיש את התגברות החיצונים רחמנא ליצלן, אי אפשר לטהר את נשמתם, רק בסמים יקרים, דהיינו על ידי לימוד הזוהר הקדוש. כי לשון הזוהר מסוגל לזה אפילו בפטפט לחוד, ובזה יהיה נשמר מכל רע, מהיצר הרע וממקרים רעים בעולם

הזה החומרי, וגם בעולם הבא הרוחני, כנודע מדברי הוזהר הקדוש (ח"ג פנחס דף ר"ט ע"א) לגבי חיבור הוזהר הקדוש וזה לשונו, בוצינא קדישא דנהיר חכמתיה בכל דרין דהוו אבתריה. [ותרגום, נר הקדוש שמאירה חכמתו בכל הדורות הבאים אחריו.] הנה לנו, שעד ביאת הגואל, אור תורה של רשב"י מאיר באור רב להחיות נפשות ישראל. וכבר אמר רבי פנחס מקוריין זצ"ל (נפת צופים קמ"ד - מדרש פנחס) שצריך ללמוד הרבה מספר הוזהר, כי מתמת חשכות הגלות, צריך להאיר באור גדול, ואין מספיק שאר הלימוד, אפילו שהוא מתמיד בלימודו בשאר השיעורים. וכן הוא בזהר שאמר רשב"י (תיקוני הוזהר דף כ"ד ע"א) שהוזהר יגן בדרא דמלכא משיחא, ע"ש.

איך לא יקבע האדם שיעור בכל יום בזהר הקדוש ובתיקונים

דברים חוצבים להבות אש כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער הששי, שער הניצוץ): לימוד הקבלה הוא שיוודע לאדם גדולתו ורוממותו של יוצרנו ובוראנו יתברך שמו ויתעלה, ואין אדם יכול לבוא אל קצת השגת גדולתו ורוממותו יתברך שמו מכל לימודו כמו מלימוד חכמת הקבלה, בייחוד מלימוד ספר הוזהר הקדוש והתיקונים, חכמת אדם תאיר פניו, מריבוי העולמות העליונים הקדושים לאין קץ וסוף ותכלית. גם בראותו בשאר ספרי המקובלים, ובייחוד בכתבי האר"י ז"ל, מהשתלשלות העולמות, מרום המעלות עד עולם התחתון הזה. ובראותו גם כן אף קצת פרטי סדר הנהגתם, מעולם התחתון עד רום המעלות לאין קץ ותכלית, מזה ישיג האדם קצת גדולתו ורוממותו של יוצרנו ובוראנו ברוך הוא וברוך שמו. וזה עיקר כוונת בריאת האדם בעולם הזה השפל והשמם, לחקור ולהשיג גדולת ורוממות יוצרו ובוראו יתברך שמו ויתעלה.

גם מלימוד חכמת הקבלה ישיג האדם קצת מעלת תורתנו הקדושה והתמימה, כי בראות האדם בספרי המקובלים, ובייחוד בזהר הקדוש ובתיקונים, מפירושים נפלאים ונוראים של תורתנו הקדושה. ואיך נטמן ברמז סודות גדולים ונוראים, לפעמים בתיבה א' ולפעמים באות א'. גם בראותו ריזין עליונים וסודות נפלאים ונוראים הנסתרים בציוור האותיות, וביותר בטעמים ובנקודות ובתנין. מכל זה ישיג האדם קצת גדול מעלת תורתנו הקדושה. ועל ידי זה תבוא בליבו אהבת הבורא יתברך שמו, ותשוקתו גדלה עד למאוד מאוד. כי מהשגת תורתנו הקדושה, יבוא האדם גם כן לקצת השגה של הבורא יתברך שמו ויתעלה, כי אורייתא וקודשא בריך הוא חד הוא, כנזכר בזהר הקדוש במקומות הרבה. וימצא האדם קצת מזה במאמרים הנזכרים לעיל. ומהראוי להאריך בזה מאוד, אך פריץ עלי פריץ גדר, לקצר בכל היותר אפשרי. ולכן מפליג הוזהר הקדוש והתיקונים בכמה מקומות גדול מעלת לימוד הקבלה לאין תכלית וכו'.

אחי ורעי, אם כל כך גדלה לשמים שיאו ומעלתו, וכמה תקיף חילא דהאי אילנא רברבי של לימוד ספר הוזהר הקדוש, ושורש בארץ גזעו לשלח רצוצים חופשי מן הגלות המר, ואיך לא יתלהב לב האדם להאיר ואווננו לשמוע לקבוע שיעור קבוע בכל יום בזהר הקדוש ובתיקונים ושאר ספרי המקובלים כו'.

שתי עדויות מפי כמוה"ר מרדכי שרעבי וחכם שלום הדאיה זצוק"ל על מה שראו בחלום במעלת לימוד תורת הקבלה

ואספר לך ידידי כמה פועל לימוד הוזהר הקדוש וסודות התורה, גם כשהאדם אינו מבין רק קורא בנירסא בלבד, אשר שמעתי מפי מו"ר הגאון הגדול המקובל האלקי ראש ישיבתנו מוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל, שסיפר לנו כאשר למדנו באחד ממוצאי שבתות בלימוד הספר הקדוש "ראשית חכמה", שראה לרבי יצחק כהן זצ"ל בחלום. רבי יצחק זה היה אחד מחכמי הכורדים שבכוננתנו, והיה הסייד וצדיק ירא שמים וגרים באורייתא תדירא. [ובנו שהכרנו, היה גם כן תלמיד חכם גדול שלמד בישיבת "פורת יוסף", והיו רבני הישיבה אוהבים אותו, והיה נותן שיעורים בגמרא בשפה ברורה בבתי כנסיות שבשכונתנו.] ורבי יצחק הגיע בסוף ימיו ללימוד אצל מורנו ורבנו, והיה יושב בשיעורים של עין חיים ושער הכוונות, אבל מכיון שלא עסק בתורת הח"ן, ורק עתה בעת זקנותו בא, היה רק שומע, ורגיל על לשונו לומר "עוד קצת ואני אתחיל להבין". כך ישב שנתים וחצי, עד שנפטר לחיי העולם הבא. והנה בא בחלום אל מו"ר, והרב שאל אותו בחלום, רבי יצחק מה המצב למעלה? ענה לו, כבוד הרב, דע לך שכל מה שזכיתי ללמוד כל ימי חיי ולסגל תורה ומצוות ומעשים טובים, לא עזר לי בשמים כמו השנתיים וחצי שישבתי לשמוע את תורת הסוד בלי להבין. אין לתאר ולשער מעלת הלימוד הזה כאן בעולם העליון. וזה מה שעזר לי יותר מכל מה שעשיתי כל ימי חיי. אחר כך שאל אותו הרב, מתי תבוא הגאולה? אמר לו קרוב ולא קרוב. כלומר אם ילמדו את הוזהר הקדוש ואת סודות התורה, הגאולה קרובה מאוד ותהיה ברחמים.

הרי לפניך חביבי עד כמה לימוד הוזהר הקדוש מרומם מכל לימוד, והוא שעזר לו בעולם העליון. ואם לא די לך בזה, אביא לפניך מה ששמעתי מהרב הגדול רבי יעקב הדאיה שליט"א ששמע כזאת מפי אבותיו, שזקנו החכם השלם המקובל האלהי כמוה"ר שלום הדאיה זצוק"ל שהיה ראש מקובלי "בית אל", אמר לו חמיו הרה"ג הדיין המצויין ראב"ד

חלב כמורה"ר יצחק לבטון זצ"ל בסוף ימיו, שכל ימיו הוא למד רק נגלה, ועל כן הפצו ללמוד גם תורת הסוד, ושאל לו מה נלמד? אמר לו הטוב ביותר שנלמד "עץ חיים". וכך היה, במשך שנתיים יום יום עסקו כל היום כולו בספר הקדוש "עץ חיים", ולאחר שנתיים עשו סיום, עם סעודה חשובה והיו שמחים מאד. לאחר תקופה קצרה נפטר רבי יצחק לבטון זצ"ל לחיי העולם הבא, ובא בחלום לחכם שלום הדאיה זצ"ל ואמר לו, דע לך, כי כל מה שלמדתי כל ימי חי, והייתי דיין, ועסקתי יומם ולילה בתורה, לא עזר לי בשמים לזכות לגן עדן כמו השנתיים ימים שלמדנו יחד תורת הקבלה בספר הקדוש "עץ חיים". ואין לך לשער ולתאר מה עושה ופועל לימוד זה בעולמות העליונים, אם לאדם עצמו הלומד, ואם על כללות עם ישראל. לכן בבקשה ממך תזכה את כל החכמים וכל החברים ותשדל אותם לעסוק בתורת הח"ן בסודות התורה בזה"ק, כי אפילו בגירסא בעלמא בונה עולמות ועושה פירות ופירי פירות. וגם מו"ר הגאון המקובל כה"ר עובדיה הדאיה זצוק"ל הביא מעשה זה בספרו "ישכיל עבדי".

לכן אתה קורא נכבד שראית גודל המעלה של לימוד הקבלה, בבקשה תזכה את נשמתך ואת כל בני ביתך בזכות הגדולה הזאת, שבזכות לימוד זה ננצל מכל מיני מחלות אסונות ויסורים, וכמו שהבאנו לעיל, שלימוד הזה הקדוש הוא ה"תיבת נח" של ימינו, שכל הרוצה להנצל מהמבול של הצרות, יכנס לתיבה זו וינצל. והעיקר, שנוכח לצאת במהרה מהגלות ברחמים רבים.

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שזכותו של רשב"י יגן עלינו ועל כל ישראל אחינו, להצילנו מכל צרה וצוקה, נגע ומחלה, ונוכח לאקמא שכונתא מעפרא ולביאת הגואל במהרה בימינו אמן.

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְּשֻׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרְתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם" (ו, יב)

"עקב" קביעות עתים לתורה

אין והיה אלא לשון שמחה (פסיקתא זוטרותא דברים דף יא:) גם "והיה" אותיות "הויה", ללמדנו, שאם האדם רוצה לזכות ששמחה גדולה תשרה עליו, וכן אם יחפוץ ששם הויה יאיר עליו, הדבר הראשון שעליו לעשות הוא "עקב", אותיות "קבע", עליו לקבוע עתים לתורה. וכידוע שהשאלה הראשונה ששואלים את האדם ביום הדין היא, האם "קבעת" עתים לתורה (שבת לא.), ולכן אמר התנא (אבות א, טו), עשה תורתך "קבע", דייקא. ולכן, אפילו אם יש לאדם עסק גדול מאד, שמרויח ממנו ממון רב, יעזוב את העסק בכל יום בזמן קבוע, וילך ללמוד תורה. ולא סתם ללמוד, אלא ילמד ויחזור וילמד כמה שיכול, כי על ידי זה יבין היטב אשר הוא לומד, ולא ישכח את הלימוד, כמו שנאמר (יהושע א, ח) "והגית בו יומם ולילה". וזהו שכתוב, קבעת "עיתים" לתורה, לא נכתב "עת" אלא עיתים, לפי שצריך לחזור מאה ואחד פעמים, כמו שאמר רבנו הארי"י (שער המצוות ריש פרשת ואתחנן) שיש קליפה הנקראת "מס" שהיא משכחת את הלימוד, ו"מס" עולה 100, לכן אמרו שצריך לחזור 101 פעמים, כדי שיתגבר על הקליפה הזו של ה"מס", ולא ישכח את לימודו. וזהו שאמרו (פסחים ג.), אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, "לכאן" בגימט' 101, וזה יזכה ל"תלמודו בידו".

ומי שלומד תורה בקבע, חשוב כאילו קיים את עשרת הדברות, כי בעשרת הדברות ישנן "קבע" תיבות. וכמו שאמרו המפרשים, שעשרת הדברות רמוזות באותיות השם "יעקב", י היא עשרת הדברות, ו"עקב" שיש בה עק"ב תיבות. לכן הלומד "קבע" מקיים את "יעקב" דהיינו את עשרת הדברות. גם עשרת הדברות כתובים על "לחת הברית", והנה "לחת" גימט' "רחל לאה בלהה זלפה", ואם ניקח את האות י' [של "י" דברות] ונכתוב אותה מלאה כך: יו"ד, עולה בגימט' עשרים, ואותיות המילה "עשרים" הן בגימט' "כתר", הם "כתר" אותיות שיש בעשרת הדברות.

הגמ' בברכות (דף לה:) אומרת, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי, בוא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן "קבע" ומלאכתן עראי, זו וזו נתקיימה בידן. דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי, זו וזו לא נתקיימה בידן.

לכן צריך האדם שישנה תמיד באהבת התורה, שיהיה "משתגע" על התורה, ולא יעזוב אותה אפילו יום אחד. כמו שהזהיר רבי שמעון בן לקיש (ירושלמי סוף מסכת ברכות), אם תעזבני יום, יומים אעזובך, משל לשני אנשים שהלכו בדרך יחד, האחד היה מצפורי והאחד מטבריה, כשפרשו האחד מן השני להגיע אל ביתם, אף שזה הלך רק מיל אחד וזה הלך רק מיל, נמצאו רחוקים אחד מן השני שני מיל. כך המפר את קביעות התורה יום אחד, אינו רחוק מה' רק יום אחד, אלא עתה רחוק הוא מרחק יומיים, וככל שמבטל את קביעותו יותר, כך מתרחק עוד יותר מהבורא.

אין התורה מתקיימת אלא במי שחושב את עצמו שהוא עתה "מת"

מעשה היה בר' אפרים זלמן מרגליות שזכה לתורה וגדולה במקום אחד. אשתו הרבנית היתה אשת חיל ומנהלת עסקים גדולים באכנים טובות, והוא היה שקוע בתורה. תמיד בבוא לפניה עסקה גדולה, היתה שואלת בעצת הרב, אך

גם אז היתה מדברת עימו רק לכמה דקות בודדות, ורק בעת שהרב היה אוכל, ובשום אופן לא היתה מפריעה לרב בעת לימודו. פעם אחת נודמנה לפניו עסקה גדולה עד מאד, והסוחר היה דחוק בזמן וחפץ ללכת לדרכו. והיות והרבנית היתה נבוכה האם לקיים את העסקה או לאו רצתה להתייעץ עם בעלה, על כן שלחה לקרא לבעלה הנמצא בבית המדרש שיבוא לכמה רגעים וכו'. הגאון ביקש את סליחתה, ואמר שאין באפשרותו לבטל את קביעות תורתו, ולכן העסקה התבטלה. כאשר חזר הרב לביתו ראה את הרבנית עצובה. אמר לה, כאשר נקראתי לבוא, עלה בדעתי הן אמרו חז"ל (ברכות סג:) שאין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, פירוש, אין התורה מתקיימת אלא במי שחושב את עצמו עתה כמת, לכן אמרתי לעצמי 'אילו הייתי מת, וכי הייתי יכול לבוא!'

מעשה ביהודי שהתעשר בזכות קביעות עתים לתורה

מספר מורנו ורבנו מרן ראש הישיבה רבי עזרא עטיה זצוק"ל, שהיה יהודי אחד מחאלב ושמו רבי שלמה, והוא היה אוהב את התורה בכל נפשו, ודרכו היה לקום בנץ החמה, ומיד אחר התפילה היה יושב ולומד תורה שעה שעתיים עד שעה עשר. מגיע לביתו, נוטל ידים, אוכל פת שחרית ולאחר מכן פותח את חנותו בשעה אחת עשרה. אשתו לא הבינה את הנהגתו, כיצד יתכן לפתוח חנות בשעה כ"כ מאוחרת. מלאכתו היתה לייצג באבנים טובים ומרגליות, אל חנותו הקטנה היו באים להתייעץ לפני רכישת פנינים ומרגליות, שהיה מבין בהם, זו שמה ישפה, וכך ערכה, זו שמה אחלמה וכך מחירה, ועל פיו היו קונים ומוכרים ומרוויחים, כי שמו נודע בשערים שאיש ישר ונאמן הוא, ועליו היו סומכים. יום אחד האריך בלימודו ועד שהגיע לחנותו היתה השעה שתים עשרה. כשהגיע לחנות ראה ערבי אחד מחברו יושב ליד פתח החנות. שאל אותו מה אתה עושה פה? אמר לו, אדוני, אני רוצה לדבר אתך דבר סתר, פתח את החנות ואדבר אתך, הן שמעתי שאתה אדם נאמן, ולכן פניתי דוקא אליך. פתח את החנות ונכנסו לפניו. הערבי חבש לראשו מין תרבוש, ובתוכו היו עוד תשעה תרבושים אחד בתוך השני. הסיר הערבי את התרבוש, והחל לספור אחת שנים וכו'. בין תרבוש תשע לעשר היתה מונחת מרגלית שהאירה את כל החנות. אמר הערבי, אמור נא לי את ערכה ושוויה? הסתכל, הפך לפה ולפה, התבונן היטב, ואמר, שמע זו אבן טובה כזו שווה מינימום 100,000, אל תמכור אותה פחות ממחיר זה. ואם אתה רוצה, אני מכיר בעיר את חובבי המרגליות אבדוק אצלם אם בחפצם לקנותה, אמור נא לי איפה אתה נמצא, ואשוב אליך בעוד יום או יומים. השיבו הערבי, אני נמצא במלון פלוני, כבר שבוע ימים, ועל כן אמתין לך עד שתביא קונה שיקנה המרגלית ב- 100,000. לקח הערבי את המרגלית, שם אותה בתוך התרבוש במקום הסתר המיוחד לה, ונפרדו לשלום. והיות והיהודי היה עסוק בתורה, יצא מלבו ענין הערבי והמרגלית שלו. הלך ולמד ושכח לגמרי מהערבי. בערב שב אל ביתו ובבוקר קם כדרכו והנה אחר קביעות לימודו, היה שקוע בשאלה שהתעוררה לו בלימוד חוק לישראל, וכל ראשו לבו ומעיניו היו נתונים בלימוד התורה. כשהגיע הזמן לפתוח את החנות, היתה השעה עשר וחצי בערך. לקח את מפתחות החנות וצעד לעברה. הדרך אל החנות היתה עוברת בסמוך למלון שבו שהה הערבי, והנה הוא רואה הרבה אנשים נמצאים סביב בית המלון, וישאל מה קרה? על שום מה האסיפה? השיבו לו, במלון זה היה ערבי אחד מפלסטין ששהה שבוע במלון, אכל ושתה ולא שילם ופתאום מת. לכן המשטרה הורתה שימכרו את הבגדים והחפצים שלו, ובזה ישיבו את התשלום למלון. עמד קצין אחד והחל צועק מי קונה בגד זה וכו', ומי שאמר את הסכום הגבוה ביותר קנה. הגיעו לנעלים מכרו אותן, וכו', וכשהגיעו לכובע התרבוש שלו, אמר היהודי, אני קונה במחיר פלוני, איש אחר שהיה שם אמר אני קונה במחיר פלוני יותר ממה שהציע. היהודי הוסיף עוד מעט וקנה את התרבוש. קם הקצין ושם את התרבוש על הראש של היהודי, וכולם צחקו. אמר היהודי בליבו 'צוחק מי שצוחק אחרון'. הלך לחנות, פתח את התרבוש, והנה המרגלית נשארה שם והאירה את כל החנות, הלך ומכר אותה ב- 100,000, ונתעשר, והכל בזכות שקבע עיתים לתורה בלי שום פשרות!

וזה מה שאמר התנא באבות (פ"ג מ"ה) "כל המקבל עליו עול תורה", דהיינו שאפי' נותנים לו כל ממון שבעולם אינו מבטל את הקביעות של הלימוד, "פורקין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ", דהיינו זוכה שמלאכתו נעשית על ידי אחרים. וזו כוונת הפסוק (שמות לה, ב) "ששת ימים תעשה מלאכה", כלומר שמלאכתו נעשית על ידי אחרים.

סגולה למחשבות זרות

ואדהכי יש להזכיר מה שידוע, מקובל מהקדמונים שלימוד ה'מהרש"א' הוא סגולה למחשבות זרות, וכן מקובל שלימוד הספר 'פני יהושע' מסוגל להביא לאדם שמחה וחדוותא דליבא.

אשרי האדם הזוכה ללמוד תורה בטלית ותפילין

כתב רבנו האר"י ז"ל (הקדמת מהרח"ו לס' שער ההקדמות ב' עש"ז), יש דברים שהאדם לא יוכל להשיגם, אלא אם כן יעסוק בתורה עם טלית ותפילין. ולכן יש לאדם להשתדל בכל כוחו לעסוק בתורה בכל יום עם טלית ותפילין. מסופר

על רבי אריה לייב בעל השאגת אריה, שהיה רב בעיר וולאז'ין. פעם נסע בדרך והיה יושב תחת אוהל העגלה, כשהוא מעוטר במלית ובתפילין, ולמד שם. וגם העגלון כך היה לבוש בתפילין והתפלל. כשנסעו בדרך ליד יער אחד, יצאו מתוך היער חמישה גזלנים וכלי זיון בידם, העמידו את הסוסים ואמרו לעגלון, תן לנו את המעות הנמצאות בידך. בעל השאגת אריה אשר העמיק בלימוד לא שמע ולא ראה אותם, עד שהתחיל העגלון לצעוק, רבי אוי נא לנו, כי בסכנה גדולה אנחנו. הגאון היטה את ראשו חוץ לאוהל העגלה והביט עליהם לראות מי המה. כשראו אותו הגזלנים מיד נפלה עליהם אימה ופחד וברחו כולם לתוך היער.

לאחר שחלפה הסכנה, פנה העגלון לרבי אריה לייב ושאל אותו, רבי הגד לי, מפני מה ייראו מפניכם יותר ממני, הלא לפי ראות עינים ראו כי אני איש צעיר לימים בעל כוח וגבורה יותר מכם, שהרי אתם נראים זקנים. ענה לו הגאון, דע לך, לא מפני הכח הגופני שלי ברחו, אלא מפני התפילין שבראשי ברחו, כמו שכתוב (דברים כח, י) "וראו כל עמי הארץ, כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ותניא (ברכות ו.) רבי אליעזר הגדול אומר, אלו תפילין שבראש, לכן כאשר ראו את אור קדושת התפילין שלי ברחו.

שאל העגלון, ילמדנו רבנו דעת, הן הלא גם אני הייתי לבוש בתפילין על ראשי, ולמה לא יראו מפני סגולת תפילין שלי? ענה לו הגאון, דע כי הלא חז"ל (הג"ל ברכות) אמרו "אלו תפילין שבראש", ולא אמרו תפילין שעל הראש, כי קדושת מצות תפילין צריכה להיות בפנימיות הראש, האדם צריך להניח את התפילין כדין ובכוונה של מצוה. אמנם אצלך היו התפילין רק על הראש כמצות אנשים מלומדה, בלי שום כוונת המצוה, ולכן, לא יראו הגזלנים ממך.

וכמו שכתוב בגליא רזא (הביאו בספר ישמח אב ח"ג, חירוי ויצא עמ' ק"ט, נדפס תש"ד) שיעקב אבינו הלך להפגש עם עשו אחיו הניח תפילין ויצא לקראתו, ויש בתפילין שבע זינין כל אות אחת היתה מורידה ראש אחד של קליפת עשו.

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרֶתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם" (י, יב)

בעקבתא דמשיחא הקב"ה יזכור לנו זכות אבות

כתב בס' ילקוט ראובני (כאן), "והיה עקב תשמעון", אלו דקדוקי מצוות, "ושמר ה' אלהיך לך את הברית", זו בריתו של אברהם אבינו, "ואת החסד" זה חסדו של יעקב, שנאמר (בראשית לב, יא) "קטנתי מכל החסדים ומכל האמת", "אשר נשבע לאבותיך", זה יצחק, שנאמר (בראשית כב, טז) "ויאמר בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית".

רמז נוסף יש כאן, שכן בתיבות יעקב רמוז סוד "יב"ק" ר"ת יעננו ביום קראנו, וסוד יב"ק הוא סוד עמוק ומי ימצאנו, בסוד ג' שמות הוי"ה אהי"ה אדנ"י שעולים יב"ק (ע"י שה"כ ועוד) וזה מה שמצאנו שנאמר אצל אברהם אבינו (בראשית כו, ה) "עקב אשר שמע אברהם בקולי", וזהו מה שנאמר כאן "והיה עקב תשמעון".

"וְאַהֲבָה וּבִרְכָה וְהִרְבָּה וּבִרְךָ פְּרִי בִטְנֶךָ וּפְרֵי אֲדָמְתֶךָ דְּגִנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרֶךָ שֶׁגֶר אֶלְפִיד וְעִשְׂתָּרֶת עֲאָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְתֶת לְךָ" (י, יג)

הברכות בזכות האבות

"ואהבך", בזכות אברהם. "וברכך" בזכות יצחק. "והרבך" בזכות יעקב. "וברך פרי בטנך", שלא תלד לבהלה. "דגנך ותירושך" אלו הן יסודי בית, וכן דוד אמר "ולחם לבב אנוש יסעד". "על האדמה", מכאן שאין הברכה מצויה אלא בארץ.

"וּבִרְךָ פְּרִי בִטְנֶךָ וּפְרֵי אֲדָמְתֶךָ" (י, יג)

לעתיד יוציאו העצים בגדים לאדם

בברכה כאן נסמכו פרי הבטן לפרי האדמה. ויש לכאור זאת, שמכיון שישראל יתברכו בפריה ורבייה, ככתוב "וברך פרי בטנך" הרי שיודקו לפרנסה יתירה, כדי לזון את בני ביתם, לכך סמך כאן את ברכת פרי האדמה, שפרנסתם תהיה בשפע, יאכלו ויתירו ולא יצטרכו לידי מתנות בשר ודם ולא להלוותם, אלא כל אחד יהיה מוזנ מוכן ומזומן לו בשדהו. כמו שכתוב (שבת ל:) שלעתיד העצים יוציאו גלוסקאות ובגדי משי, ולא יצטרכו לזרוע ולרדוף אחר הפרנסה. כתינוק הסמוך על אמו, ומזוננו מוכן לו בכל עת, כך יהיה לעתיד לבוא, שיהנו ויתענגו מטובו יתברך, שישפיע להם שפע ממעון קדשו.

"לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך" (ו, יד)

כשביתך אינו עקר מתלמידים, תזכה שתפילתך לא תהיה עקרה אלא תענה

בבכורות (דף מד): אמר רבי יהושע בן לוי, "לא יהיה", שלא יהיה ביתך "עקור" מן התלמידים ועל פי השיטה מקובצת בגליון הגמ' (שם). "ועקרה", שלא תהיה תפילתך "עקורה" מלפני המקום. "ובבהמתך", אימתי שאתה משים עצמך כבהמה.

ואפשר לבאר עוד על פי מה שאמרו ז"ל (בבא מציעא פה). על הפסוק (ירמיה טו, יט), אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, שהמלמד בן חברו תורה הקב"ה גזור גזירה והוא מבטלה. וזה שאמר "לא יהיה בך", שלא יהיה ביתך עקור מן התלמידים, אלא תזכה להרביץ תורה, ומזה ימשך שלא תהיה תפילתך עקורה, שאפילו הקב"ה גזר גזירה, יש בכוחו לבטלה.

"כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (ה, א)

חיות הנשמה היא לא על ידי האוכל

איתא בספר הבהיר (סימן קפ"ד) שמי שמת מרעב מחמת שלא שמר את לחמו, ולכן הלחם התעפש והתקלקל, כשיגיע לשמים, דנים אותו על שמת באשמתו, והוא סינגר על עצמו. וזה לשון ספר הבהיר, נבהל והשיב, ומה הייתי יכול לעשות, אחר שלא היה לי פת, וממה הייתי יכול לחיות? אומרים לו, אם היית עמל ויגע בתורה, לא היית משיב כסילות ועזות כזאת, שמתוך תשובת דבריך, ניכר שלא עמלת ולא יגעת בתורה. והלא כתוב בתורה "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים ה, א), היה לך לדרוש ולחקור ולשאל מה הדבר אשר יחיה האדם בו, ומאי ניהו מוצא פי ה', הוי אומר יחיה בתורה דהיינו מוצא פי ה', מכאן אמרו (אבות פ"ב מ"ה), ולא עם הארץ חסיד, אם עליו אינו גומל חסד איך אפשר להקרא חסיד. עד כאן. דהיינו "מוצא פי השם" הוא התורה, ושאינו לומד תורה, אינו "חסיד", משום שאם עם עצמו אינו עושה חסד, שאינו דואג לצרכיו הרוחניים, כיצד יתכן שהוא חסיד.

ומהרה"ו (ספר הליקוטין פרשת עקב סימן ה ד"ה ועם זה יתורץ, וד"ה כי לא על) כתב, ודע כי חיות הנשמה, הוא לא על ידי מאכל, כי על כל מוצא "פי השם" יחיה האדם, וזה הברכה המוציאה בפה, מוציא ניצוצי קדושה מן הטומאה, ונבררת על ידי "פי השם" בלעיסת הל"ב שנים, שהם ל"ב אלהיים, ל"ב נתיבות.

"כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (ה, א)

משעת האכילה יתנהג כאוכל לפני המלך

בילקוט ראובני (עקב ד"ה לא יהא) כותב, שלא יהא אדם נרגזן ובלען, אלא כמאן דאכיל קמיה מלכא. (והוא ביוהר חדש ח"ב דף מ"ו ע"א) וזאת כדי להידבק במידת החסד והקדושה, ולא במדת פחד ודין, ובזה תישאר ברכה במעוהי. הנה בעשו כתיב (בראשית כה, ל) "הלעיטני נא", מאי טעמא, בגין הימא בישא וחיוא בישא דשריא במעהא, ולא עוד אלא דמקרי רשע, דכתיב (משלי יג, כה) "ובטן רשעים תחסר".

"שמלתך לא בלתה מעליך" (ה, ד)

מהיכן היו ישראל לבושי ארבעים שנה

כתב רבנו בחיי (כאן) וזה לשונו, הנה זה היה נס גדול בשינוי טבעו של עולם, כי הבגדים הם בלין בהתמדת הלבוישה בדרך הטבע, וכאן באנשי המדבר נשאר בחידושם תמיד ואין הזמן והזיעה שולטין עליהם לכלותם.

וכך אמרו חז"ל במדרש שוחר טוב (תהלים מזמור כ"ג פס' ד'), שאל רבי אלעזר את רבי שמעון, מהיכן היו ישראל לבושי ארבעים שנה? אמר לו ממה שהלבישום מלאכי השרת, שנאמר (יחזקאל טו, י) "ואלבישך רקמה". מהי רקמה, רבי סימאי אומר פורפירא. אמר לו ולא היו בלין? אמר לו ולא קרית מעולם שמלתך לא בלתה מעליך? אמרו לו והיו הקמנים גדלים עמהם, אמר צא ולמד מן החומט (החלון) הזה, שלבושו גדל עמו. אמר לו ולא היו צריכין תכבוסת? אמר לו הענן היה שף ומנהצן. אמר לו, ולא היו נשרפין? אמר לו צא ולמד מן הסיטין (פירוש "סיטין" בגדים, שהבגד שיעור זרת נקרא סיט) סלמנדרא הללו, שאינן מתנהצין אלא באור. ולא היו עושיין מאכולת? אמר לו במיתתן לא עשו, בחייהם לא כל שכן. אמר לו, ולא היו מסריחין מריח הזיעה שלא היו מחליפין בגדיהם? אמר לו הבאר היה מעלה להם מיני דשאים שהיה ריחן נודף מסוף העולם ועד סופו, והיו מנענעין בהם, שנאמר (תהלים כג, ב) "בנאות דשא ירביצני". בא שלמה המלך עליו השלום ופירש (שיר השירים ד, יא) "וריה שלמותיך כריח לבנון", עד כאן מהמדרש.

והביאור בכך הוא מכיון שהקב"ה עשה עמהם נס לשומרם, והנס היה על ידי שם של ע"ב (הוא הוי"ה במילוי יודיין), ושם זה נמצא בעת שהקב"ה רוצה להראות אלהותו ותקפו, שבאותה שעה מושיט את ידו על העכו"ם ומעבירם מן העולם, והבן זה.

היעב"ץ ואביו הגאון בעל חכם צבי הלכו בלבוש אחד יותר מחמישים שנה

אמנם מצאנו בגדים שנשמרו שנים רבות, שהנה נמצא כת"י של הגאון רבי יעקב עמדין (נדפס בקובץ כרם שלמה חלק ק"י דף ל"ה) וזה לשונו, ואני היה לי מלבוש מבגד צמר, נצבע פעמים רבות בכמה מיני צבע, שירשתיו מאבי ז"ל, ונתכסינו בה יותר מחמישים שנה, והלכתי בו שנים רבות בתמידות כל יום. גם במסע דרכים רחוקים הייתי לבוש בו, ובכל זאת לא בלה ולא נפסד ברוב הימים אחר שעשיתי לי מלבוש חדש, כי היה תלוי במגוד כל השנה, רק בתשעה באב לבדו לבשתיו לזכר, אך אף על פי כן לא בלה, ואלמלא שמרתיו יותר בניעור מאבק שעלה עליו מבלי השגחה מרוב ימים ונושנו, עדיין היה קיים. עד כאן.

אבל הפלא והנס הגדול שהיה בבגדים שהלכו עימם במדבר סיני, ש"שמלתך לא בלתה מעליך" אלא נשארה בשלימותה וטובתה. גם שגדלה השמלה עמם, כי אי אפשר שיוציאו ממצרים כל כך הרבה שמלות שיצטרכו גם בעתיד לכל הקטנים אחר שיגדלו.

ומכל מקום בא וראה כמה נפלאים דברי הגאון יעב"ץ, וכמה צנועים היו מעשיו ומלבושיו ומלבושי אביו הגאון בעל חכם צבי זצ"ל, שהלכו האב ובנו יחד במלבוש אחד יותר מחמישים שנה, והם היו קרוב לזמננו וכמאתים וחמישים שנה.

"פֶּאֶשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ" (ת, ה)

משל נפלא מהגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל

הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל (הובא באהל משה ח"ד פ"ג) ביאר במשל את דברי דוד המלך בתהלים (כג, ד) "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי, שבטך ומשענתך המה ינחמוני". משל לאב שמייל עם בנו ביער עבות, קודם כניסתם ליער, הזוהר האב את הבן באזהרה חמורה, לבל יפרד ממנו אפילו לרגע קט. את אזהרתו נימק האב בכך שהמשוטט ביער בלי להכיר את הדרך מסכן את חייו.

בתחילה שמע הילד להוראת אביו, ואכן לא זזה ידו מתוך יד אביו. אולם לאחר זמן מה, הבחין הילד בדבר מה שמשך את תשומת לבו, נשמט מאביו ופנה לצידי הדרך. האב, שלא הרגיש שהילד עזבו, המשיך בדרכו, וכאשר רצה הבן לחזור אל אביו לא הצליח למוצאו.

נבחל הילד מאד והחל לבכות ולחפש את אביו במעבה היער, תוך כדי חיפושיו הלך והסתבך ותעה יותר ויותר בסבך היער. השמש שקעה והלילה ירד על היער, השיכה מבעיתה השתלטה על המקום, מכל עבר נשמעו צרחותיהם של עופות לילה, וממרחק לא רב נשמעו קולות זאבים אריות ודובים המשחרים לטרף. הילד האובד נתקף בפחד נורא, ובנגועים עזים לאביו. לפתע חש הילד כאב עז בלחיו, היתה זאת סטירת לחי שנחתה עליו מיד אלמונית. עוד לפני שהספיק להשמיע זעקת כאב מפיו, הבחין שהסוטר הוא אביו. במקום לזעוק ולבכות על כאבו, השמיע הילד קריאות שמחה וגיל, "אבא אבא כמה מאושר אני לחזור אליך".

מצבו של האדם החוטא, דומה לזה של הילד האובד. כל אימת שחוטא הוא, הרי הוא מתרחק מאביו שבשמים והינו שרוי בצער. אולם כאשר הוא מתייסר ונענש וזוכר כי אביו שבשמים הוא המייסרו על שסטה מן הדרך, הוא מתמלא שמחה על המכות שהוא מקבל, כי בד בבד עם ההכרה בעונשו, הוא נוכח לדעת כי בן אהוב הוא אצל אביו, הדואג לו עוד ושומר עליו.

לפיכך, גם כי ילך היהודי בגיא צלמות, לא ירא מן הרע, כי הן שבטו המיסר של הקב"ה והן משענתו המה לו לנחמה, "שבטך ומשענתך המה ינחמוני" (תהלים כג, ד).

"וְאֶמְלֹתַי וְשִׁבְעֵת וּבְרֻכָּתְךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבֵה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" (ת, י)

אם תיזהר במאה ברכות בכל יום בכוונה תהיה בריא

בספר עלינו לשבח (כאן) כתב, שכאשר היה אצל האדמו"ר מביאלה, סיפר לו הרב שפעם אחת נכנס אצל סבו יהודי אחד שחלה לא עליכם במחלת השחפת, ובימים ההם לא היתה לה תרופה, ועל כן ככה מאד על מר גורלו. לפתע פנה אליו הרבי ואמר לו, אתה רוצה להיות בריא, יש לי עיצה, תיזהר במאה ברכות בכל יום בכוונה, ותהיה בריא. לכשהסכים, אמר לו הרב, עמוד על רגליך ותקבל עליך לעשות כן, וכך היה. הרב הביא יין שרף חזק, ואמר לו, בבקשה ממך תשתה את זה ותברך בכוונה גדולה. ואף שידוע שיין שרף מזיק מאד למחלה זו, האמין באמונת חכמים ובירך בכוונה ונעשה בריא, וכל זה היות וקיבל עליו לברך ברכת המזון וכל המאה ברכות בכל יום בכוונה גדולה.

הרה"ג ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל היה אומר (שומר אמת עמ' כ"ה אות י'), שבעת צרה ליעקב, צריך להתחזק מאד במאה ברכות. ע"ש. ולפי דבריו למדנו שמי שיכול להתחזק ומתרפה, הרי הוא שופך דמים, ועובר על "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז).

ועל זה דרשו רבותינו בגמרא (מנחות מג:): על הפסוק (דברים י, יב) שבהמשך פרשתנו, ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך, אל תקרי מה אלא מאה. דהיינו שהקב"ה נתן לנו חיים, ומה מבקש מאתנו, מאה ברכות, ואנחנו נסרב לו?!

בכח הברכות לפתוח שערי ברכה ולסתום המקטרגים

הנאון ר' שמשון פינקוס זצ"ל (הובאה שיחתו בספר ברכת איתן, שושן אחרי הפתיחה) היה אומר, כאשר דוד המלך ראה שמלאך המוות משתולל רחמנא ליצלן ויש עידנא דריתחא נוראה, וצריכים לעצור את המגיפה מיד, מה עשה? פעולת ההצלה המהירה ביותר היא אמירת מאה ברכות בכוונה בכל יום (במדבר רבה פרשה י"ח סי' י"א), שעל ידיהן מגיעים לקירבה וחיבה לאבינו שבשמים, והיינו שבכוחם של הברכות לפתוח שערי ברכה ולסתום פה המקטרגים.

ולכן בשעה שישראל צדיקים (הוי אומר משלימים למנין צדי"ק) ומברכין את מאה הברכות בכל יום כהוגן, מיד באותה שעה מתמלאים כולם בכל טוב.

מעלת הזהירות בברכות הנהנין

ידוע מה שכתב רש"י בריש פרשתנו "עקב תשמעון", אלו מצוות שאדם דש בעקביו. דהיינו אם תהיו זהירים גם במצוות שאדם דש בעקביו תזכו לברכות הכתובות בפרשתנו. אחד הדברים "שאדם דש בעקביו" הוא הזהירות בברכות הנהנין בברכה ראשונה ואחרונה. "תשמעון" מלשון לקבל ולהבין את חומר הדבר, לקבל ללכת בדרך זו לברך היטב ולהזהר שלא לאבד שום ברכה.

והעיד רבנו חיים ויטאל בשער רוח הקודש (דף י"א ע"א) בשם רבנו האר"י ז"ל, כי עיקר השגת האדם אל רוח הקודש תלויה בכוונתו וזהירותו בכל ברכות הנהנין, לפי שעל ידי הברכות מתבטל כח אותן הקליפות הנאחות במאכלים החמריים ומתדבקים באדם האוכל אותם, ועל ידי הברכות שעליהם הנאמרות בכוונה, מסיר מהם הקליפות ההם ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה, ועל ידי כך הוא מוריד שפע לעולם, והקדוש ברוך הוא רושם את המכוון בברכתו בספר הזיכרונות. מה גם שהמברך בכוונה נעשה שותף למעשה בראשית. ומשום כך יש דמיון בין לעיסת האדם בשיניו למעשה בראשית, שהרי יש לאדם ל"ב שינים, ובמעשה בראשית כתוב גם ל"ב פעמים אלה"ם, ללמדנו שמי שמברך את הברכות, נעשה שותף למעשה בראשית. וסיים רבנו חיים ויטאל שהאר"י ז"ל הזהירו מאד על כך.

אם ילמד האדם הלכות ברכות אזי בנקל ינצל מאיסור ברכה לבטלה

היות וברכות הנהנין יש להן חשיבות מיוחדת העומדת ברומן של עולם, ומה גם שעל ידי הברכה על הפרי, נתקנת הנשמה המגולגלת באותו הפרי, כמו שביום הכיפורים ביקשנו מהשם יתברך שימחול ויסלח "על חטאים שאנחנו חייבים עליהם גלגול בדומם וצומח וחי בלתי מדבר וחי מדבר". ועוד אמרו רבותינו (ילקוט שמעוני תהלים רמז תרצ"ו, ועיין ברכות לה.) שכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה בקדשי שמים.

על כן מן הראוי שכל אדם יהיה בקי בהלכות ברכות ואם ילמד האדם הלכות ברכות אזי בנקל ינצל מאיסור ברכה לבטלה.

הנשמה המגולגלת בפרי באה אל תיקונה על ידי הברכה

מו"ר רבי יהודה פתיה זצ"ל בס' מנחת יהודה (הרוחות מספרות) הביא מעשה באישה שמצאה תמר ובטעות ברכה עליו בורא פרי האדמה, במקום בורא פרי העץ, וכשעלתה על יצועה ראתה בחלומה זקן אחד שהודה לה על שגאלה את נפשו, אף על פי שעדיין לא הגיע לתיקונו, ותיקן והנה חלום. כשסיפרה לרבי יהודה זיע"א את המעשה והחלום, פתר את חלומה ואמר לה, אם היית מברכת את הברכה הראויה, הנשמה המגולגלת בפרי היתה באה אל תיקונה.

ובספר המידות (ערך פחד אות יד) וכן בספר כף החיים (פי' רב ס"ק מז) כתוב שמי שאינו נזהר בברכת הנהנין, בברכה הראשונה שקודם האכילה, ובברכה אחרונה שבסוף האכילה, פחדים באים עליו.

לחלק את הברכה לשלשה חלקים

ומרן ראש הישיבה ר' יהודה צדקה זצ"ל היה רגיל בכל הזדמנות להזכיר את החשיבות המיוחדת של הברכות, ונשא קל וחומר, ומה כשאדם קונה חליפה, בודק וממשש האם החליפה מתאימה לו, על אחת כמה וכמה שצריך האדם לבדוק את עצמו, כיצד היתה ברכתו, הטובה היא או לא, האם ברכתו נשמעה מילה במילה מבלי להשמיט אותיות או

לא, ועוד ועוד. ומשום כך היה מציע לחלק הברכה שמברך לשלשה חלקים: ברוך אתה ה', אלהינו מלך העולם, שהכל נהיה בדברו וכדו', ועל ידי כך ברכתו תעשה בכוונה טובה.

והרב בעל קול ששון זצ"ל היה אומר על הפסוק (תהלים קמה, א) "ארוממך אלהי המלך, ואברכה שמך לעולם ועד". תחילה "ארוממך", יחשוב ברוממותו יתברך, ואחר כך "ואברכה" יברך הברכה.

ובתב בס' חיי אדם (כלל ה' סימן י"ד) שלא יתחיל אדם לברך עד שידע בלבו מהי הברכה שהוא צריך לברך, כגון אם צריך לברך ברכת בורא פרי העץ לא יאמר במקומו בורא פרי האדמה.

סך כל הברכות הנאמרות על ידי האדם בשבעים שנותיו, מניע לכדי שני מליון וחצי

הגאון מו"ר הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל עשה חשבון, שסך כל הברכות הנאמרות על ידי האדם בשבעים שנותיו, מניע לכדי שני מליון וחצי ברכות!!! כשיבוא האדם לבית דין של מעלה, לאחר מאה ועשרים שנותיו עלי אדמות, יתברר לו שמכל הסך העצום של הברכות נשארו לו רק כמה מאות. ובבואו לבית דין של מעלה יבואו עימו קרונות ענקיים ובהם כל מיליוני הברכות שאמר בימי חייו, אך כשיתחילו לבדוק את ברכותיו, ימצא שרק כמה מאות ברכות נאמרו בכוונה הראויה, בשמחה ובדבקות. לכמות כזו של ברכות לא היו צריכים להביא קרונות, די היה בכמה שקיות ניילון.

האם כל תחנוניה של החיטה אינם משכנעים אותך לברך במתינות?

בספר "טובך יביעו" מובא מעשה על הרבנית מבעלז ע"ה, שכאשר ראתה פעם יהודי אחד נוטל פרוסת עוגה ומברך עליה במהירות וללא כוונה, ניגשה אליו, הוכיחה אותו ואמרה לו: הבה נעשה חשבון פשוט, העוגה הזו נעשתה מחיטים, וכשזרעו את החיטה בשדה ביקשה החיטה מהבורא יתברך שתוכל לצמות, ואכן הקב"ה אמר לחיטה גדלו! (בראשית רבה פ' בראשית אות ו', וכן הוא בזה"ק השממות ח"א דף רנ"א ע"א) ולאחר שגדלה, נשאה תפילה שכאשר יקצרו אותה שלא תיפול ברוח עם יתר החיטים הנופלות. וכאשר זרו ומחנו אותה היא המשיכה להתחנן לפני בוראה שלא תיפול בפסולת. ולאחר שנעשתה קמח שפכה לבה שתניע לידיו של יהודי שיפריש חלה, וכך התפללה והתפללה שתזכה להניע לפיו של יהודי שיברך עליה בכוונה, ואז תזכה אף היא לגרום נחת רוח לאלהיה ולהניע אל תיקונה.

סיימה הרבנית את דבריה, האם כל התפילות הללו של החיטה שוות בעיניך כקליפת השום? האם תחנוניה אינם משכנעים אותך שלא לחטוף את הברכה?

מעייני שיבש לאחר שבעליו לא הקפיד לברך שהכל ובורא נפשות על המים

מסופר כי במרוקו היה יהודי אחד בעל פונדק דרכים החונה באמצע המדבר, ולו מעייני מים חיים הנובעים ליד הפונדק ומתיקות מימיו היתה נודעת בשערים. על כן, כל עוברי הדרכים היו חונים אצלו לפוש מן הדרך ולהחליף כוח, והיו אוכלים אצלו ושותים מן המים הקרים הבאים על נפש עייפה, וגם קונים צידה לדרך. וכך יהודי זה היה מתפרנס בכבוד.

יום אחד חברו של היהודי, קיבל ירושה, וחיפש מקום טוב להשקיע את כספו, וביודעו שהפונדק מניב רווחים יפים, חמד לקנות את המקום, על כן הציע לבעל הפונדק לקנות את הפונדק בכל מחיר אשר יושת עליו, גם אם רב הוא. בעל הפונדק שהיה ירא שמים, ראה בכך הזדמנות לעזוב את מלאכתו ולשבת להגות בתורה כאשר היה בחפצו משכבר הימים, ועל כן הסכים למכור לו את הפונדק.

ימים חלפו, והפונדק הפסיק להניב רווחים, האנשים הפסיקו לפוקדו, המעיין יבש, והכנסות אין, ועל כן נגרם לחברו הפסד גדול. בצר לו הלך האיש אל בעל האור החיים הקדוש ר' חיים בן עמר זיע"א לשאול ממנו עצה וברכה וסיפר לו קורותיו. שאל אותו האור החיים, האם כשאתה אוכל אתה מברך לפני ואחרי? ענה לו, האמת לא! שאל אותו מה שמך? ענה ששון. אמר לו ששון, אם תקבל עליך לברך כל ברכה בכוונה על כל דבר ודבר לפני ואחרי שאתה אוכל, תראה איזה שפע יהיה לך, ואיזו ברכה תבוא עליך. בעל הפונדק הקודם הוא צדיק, והיה מברך ולומד בפונדק, אתה לא הלכת בדרכיו ולכן המעיין אינו מוכן לתת מים, הן אתה שותה מהמעייני בלי ברכה, וכיצד יתן לך תנובתו? תתחיל לברך, תקבל! כנאמר (ישעיה יב, ג) "ושאבתם מים בששון, בששון ראשי תיבות "בברכות שתיים שהכל ובורא נפשות, כשתשאב מים בששון הן ברכות "שהכל ונפשות", אז יהיה לך "מעין של ישועה".

ישמע חכם ויוסף לקח, כמה חשוב לדקדק בברכות.

במה נכון להיזהר בברכות

יקח את הפרי המשובח בשביל הברכה, כי צריך לברך תחילה על הפירות המשובחים. ובן צריך לדעת דיני קדימה בברכות, ורבותינו (ברכות מא:) נתנו סימן בפסוק שבפרשתנו (ת, ח) "ארץ" חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון "ארץ" זית שמן ודבש. הפרי הקרוב יותר למילה "ארץ" הוא הקודם בברכה, דהיינו סדר קדימת הברכות הוא: חטה, זית, שעורה, תמר [הוא "דבש"] גפן, תאנה ורמון.

עוד סימן אחר יש, לפי מספר הגרעינים שיש בפרי. דהיינו בתחילה מברכים מזונות, כסימן שנתנו לקדימה בברכות "מנע אש", שהוא ראשי תיבות, מזונות, גפן, עץ, אדמה שהכל. אחר כך יש להקדים את הזית לפי שלו גרעין אחד בלבד, ולכן הוא הקודם. אומנם גם לתמר יש גרעין אחד, אך היות ויש בו חריץ, לכן הוא נראה כמו שני גרעינים, על כן הוא שני. אחר כך מברכים על הענבים, היות ובכל ענב ישנם שנים שלושה גרעינים. ואחריו התאנה, שלה הרבה גרעינים, והאחרון חביב הוא הרמון שכולו גרעינים.

בנוסף צריך לבדוק היטב את הפירות, שחס ושלום לא ישל באיסור תולעים, ולא תהיה תחתיו מצוה הבאה בעבירה, וידוע עון התולעים כי רב הוא שעל כל אכילת תולעת חייבים בחמשה לאוין.

כמו כן יש לאחוז את הפרי ביד ימין.

ועל ידי זה בעזרת השם תהיה ברכה ושפע גדול, ה' יזכנו לשנה פוריה בגשמי ברכה, פירות טובים, בנים צדיקים, אתרוג מהודר, ולביאת גואל צדק ובנין בית המקדש, במהרה בימינו. אמן.

"וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבְרַכְתָּ" (ת, י)

במעלת ברהמ"ז

ברכת המזון אף מדרבנן היא שוחד לפני הבורא שישא פנים לעם ישראל

איתא בגמרא (ברכות כ:) דרש רב עזריא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי, וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, כתוב בתורתך "אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד", והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב (במדבר ו, כו) "ישא ה' פניו אליך"? אמר להם, וכי לא ישא פנים לישראל שכתבת להם בתורה "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך", והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה, עד כאן דברי הגמרא. דהיינו השם ציוה לברך ברכת המזון רק כאשר האדם "שבע" מאכילתו, ואילו עם ישראל הוסיפו כבר שאכל האדם כזית וכביצה מברך ברכת המזון, וכיון שישראל "נושאים פנים" לקדוש ברוך הוא, אף הקדוש ברוך הוא נושא פנים לעם ישראל. הרי לפנינו כמה רמה ונישאת ברכת המזון, אף כשאנו חייב בה מן התורה, עד שזה מעורר נשיאת פנים לפני השי"ת. ובזכות זה יהיה לאדם נשיאת חן בעיני כל רואיו.

דין ברכת המזון כדין תפילת שמונה עשרה

כתב מו"ר בעל בן איש חי (ש"א פרשת חקת סעיף ה') שדין ברכת המזון כדין תפילת העמידה, אלא שזה מעומד וברכת המזון מיושב, ולכן אסור להתעסק באמצע ברכת המזון אפי' בתשמיש קל, כגון לנגב ידיו או להניף במניפה בקיץ וכדומה.

בספר חסידים (סימן מ"ו) כתב, מעשה באדם שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו, ואמר לו 'בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדקדק לברך ברכת המוציא וברכת הפירות וברכת המזון בכונת הלב ואומרים לי להנאתך נתכוונתי'. לכן צריך להשתדל בכל כוחו לברך בכונה גדולה ועצומה, ואף שלאחר האכילה האדם נעשה יותר מנושם, כי התענג בתענוגות העולם הזה, מה עוד שהאכילה מכבידה עליו וקשה לברך בכונה, בכל אופן יעזור כגבר חלציו לברך את בוראו.

אוכלים כדי לברך

וכמו שהמשגיח מ"מיר" ר' ירוחם ליבוביץ וצ"ל, באחת משיחותיו דיבר בהתלהבות גדולה על ברכת המזון ואמר כי יש שחושבים שברכת המזון היא תוצאה של הארוחה, כיון שהם אכלו ושבעו לאחר שהיו רעבים, עתה שהם נהנים ושבעים, צריך לברך את ה' יתברך. מי שחושב כך, אמר הרב, דומה בעיני לעגלה הפוכה שנגלגליה כלפי מעלה. אמנם אין ספק שהברכה היא תוצאה מהאכילה, אבל אין מברכים כיון שאוכלים, אלא אוכלים כדי לברך.

אמרו תלמידיו כי אצל מרן המשגיח זמן האכילה היה חמש דקות, והברכה רבע שעה. ואילו אצלנו האכילה היא ברמ"ח איברים ושס"ה גידים ונמשכת כחצי שעה, ואילו ברכת המזון נעשית אחת למעלה ושבע למטה, ובקושי עורכת חמש דקות.

הגרי"ז מבריסק האכיל פת לרב שך כדי לזכות לברכת האורח

בספר טובך יביעו (ח"ב עמ' רס"ח) מסופר על מרן הגאון הרב שך זצ"ל שפעם ביקר אצל מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל, והרב מבריסק שמח בו מאד בבואו, ולכן דחק בו שיאכל פת, כדי שיוכל לברך ברכת המזון ולומר הרחמן וברכת האורח לבעל הבית.

הסגולה הטובה ביותר

חז"ל הפליגו בסגולת ברכת המזון בכוונה מתוך הסידור, שזו הסגולה הטובה ביותר לכל דבר, לשמירה מכל צרה, להצלחה ולפרנסה טובה.

שהנה מובא בירושלמי (ברכות פ"ו ה"א), בשם רבי שמעון בן לקיש, אם אכלת וברכת, כל הטובות והברכות שבעולם. יבואו אליך.

המהרש"א (נזיר סו: בחידושי אגדות ד"ה גדול העונה) כתב, שיהודי המברך ברכת המזון כראוי, אלו הברכות שמברך, הן נעשין מליצי יושר וסנגורים טובים להמליץ עליו בשמים, שישפיעו עליו שפע טובה וברכה, ופרנסה בקלות ובריות. וכך מובא בזוהר הקדוש (זוהר חדש ח"ב דף מה ע"ב), אמר רבי יודאי גדול כח ברכת המזון שמוסיף כח ברכה בפמליא של מעלה. כי למעלה בשמים יש משמינים שמקטרגים על האדם שחטא, ושלא לתת לו פרנסה בקלות, ובזכות ברכת המזון בכוונה מצליח להתגבר עליהם, וזוכה לפרנסה טובה.

כתב בספר סדר היום (בחיוב מאה ברכות), כשהאדם שם אל לבו ומתכונן בברכות שמברך, לומר אותן כראוי, הבל פיו של אותן הברכות, עולה ובוקע כל האוירים, עד שמגיע לפני כסא כבודו, והקדוש ברוך הוא מתעטר בו ושמח שמחה גדולה באותו שבת העולה מאת האדם, והקדוש ברוך הוא פותח את ידיו ומשביע לו ברצון שפע פרנסה.

המברך ברכת המזון בכוונה כאילו קיים כל התורה כולה

בספר בית ועד לחכמים מובא (פרשת עקב) כי "כל המברך ברכת המזון כתקונה, כאילו קיים כל התורה כולה".

חשיבות ברכת המזון היא גדולה ועצומה, ולפי גודל מעלתה ועוצמתה ורוב השכר הממון בה, כך היצר הרע מנסה בכל כוחו להכשיל ושיזלזלו בה כאילו זה דבר קל ולא חשוב במיוחד. ובאמת עיקר ההצלחה של האדם בעולם הזה תלויה במצות ברכת המזון, וזה ממשיך את כל השפע לאדם. הזוהר הקדוש אומר שכדאי לאכול כל המעדנים שבעולם, רק בכדי לברך ברכת המזון בשמחה, כי ברכת המזון ממשיכה על האדם ברכות עצומות מעולם העליון.

כל הזהיר בברכת המזון, מזונותיו מצויים לו כל ימיו בכבוד

החיד"א בניצוצי אורות (על הזוהר ח"ב ויקהל עמ' רית, נדפס וילנא תרנ"ה, והוא גליון הערותיו על הזוהר) אומר, המברך ברכת המזון בשמחה, ובקול רם, זוהי סגולה לעשירות. וביסס זאת על דברי הזוהר שם, ורמז זאת בפסוק (משלי י, כב) "ברכת ה' היא תעשיר". היינו כשמברך את ברכת המזון בקול ובנעימה בשמחה, זה מסוגל לעשירות.

וכמו שכתב בספר החינוך (מצוה ת"ל ד"ה בשבת ויום טוב) כך מקובל אני מרבתי ישמרם אל, שכל הזהיר בברכת המזון, מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו.

מעשה ביהודי שהתקשה במציאת פרנסה, הלך למרן הגרי"ח זוננפלד זצוק"ל, וייעץ לו שיברך ברכת המזון בכוונה מתוך הסידור. אחר ימים שב אותו יהודי ואמר לרב, 'אף שבזמן האחרון התחלתי לברך מתוך הסידור, עדיין לא זכיתי לישועה'. אמר לו הגרי"ח, 'תמשיך ותראה ישועה בקרוב'. ובאמת זמן קצר אחר כך הגיעה לו ישועה גדולה מאד, וזכה בפרנסה בשפע.

זה בדוק ומנוסה מי שאומר ברכת המזון בנעימה ושמחה, שלא יהיה לו דוחק פרנסה, ומובטח לו, שיהיו מזונותיו בריות.

כל הזהיר בברכת המזון, אין מלאך של אף, שצף וקצף יכול לשלוט בו

כתב בספר חסידים (סימן תת"כ), כשמברכים ברכת המזון לקב"ה, צריך לברך בקול רם ובנעימה, שהקול מעורר הכוונה. **מובא** בזוהר הקדוש (ראה זוהר חדש ח"ב דפים מה ע"ב, מו סע"א, מ"ח ע"ב), מי שמברך בשמחה ובעין טובה, כך יתנו לו מן השמים שפע טובה וברכה, בשמחה ובעין טובה. ומי שלא מברך בכוונה, השטן עומד להשטין עליו, ופחדים שונים באים עליו.

בספר הרוקח (סוף סימן של"ז) ומביאו האליה רבה (סי' קפה אות א') שבברכת המזון יש את כל אותיות הא' ב', חוץ מהאות ה' להודיע שכל הזהיר בברכת המזון בכוונה, אין מלאך של אף, שצף וקצף, שולט בו. והטעם, כי בכל סעודה כשמברכים ברכת המזון בשמחה ובכוונה, הם מגרשים את המלאך הרע, שבסופי המילים אף' שצף' קצף', ואין לו שליטה על האדם הזה, וכיון שמגרשים את "האות" ה', היא נחסרת מברכת המזון.

עדות מפעימה מיהודי שניצל מהשואה בזכות הכוונה בברכת המזון

יהודי שזכה להינצל מהשואה האיומה, להגיע לארץ ישראל ולהקים בית יהודי לתפארה, אמר כי זכה לכל זאת בזכות הקפדתו לברך ברכת המזון בכוונה. וכך הוא מספר: כשהייתי ילד בן שנים עשרה, הגיע לתלמוד תורה שלנו הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין מייסד הדף היומי, ואמר לנו, ילדים יקרים, האם אתם יודעים איזו אות אינה מופיעה בברכת המזון? וענה, שהאות פ"א סופית (ף) אינה מופיעה בברכת המזון, מפני שכל מי שמברך ברכת המזון בכוונה, לא שולטים בו המלאכים הרעים, ששמים מסתים באות פ – אף, שצף, קצף, ומזונותיו מצויים לו בריחה ובכבוד כל ימיו. הרב אמר לנו, שכל ילד שיקבל על עצמו, לברך את ברכת המזון בכוונה, מרויח הבטחה שהשטן לא ישלוט עליו, וגם פרנסה תהיה לו כל החיים. אז קיבלתי על עצמי לברך תמיד ברכת המזון מתוך הסידור בכוונה, ועמדתי בזה.

עברו כמה שנים והשואה פרצה. יום אחד מצאתי את עצמי ניצב בשערי אושוויץ, במסדר הידוע מול הצורר הנאצי ימ"ש, שמסמן את ההולכים לצד ימין, לחיים, לצאת לעבודה, ואת ההולכים לצד שמאל למוות, אל המשרפות. באותה שעה זכרתי את הבטחתו של הרב, ונשאתי תפילה, "ריבוננו של עולם, יש לי הבטחה, שמי שמברך ברכת המזון בכוונה, לא יהיה לשטן שליטה עליו, אני הקפדתי בזה, על כן אני מתחנן לפניך ריבוננו של עולם, אנא תציל אותי". תוך כדי תפילה מראה לי הצורר ימ"ש, עם האצבע לצד ימין לחיים. לאחר מכן כל אחד היה צריך לומר בפני הקצין באיזה תחום הוא מומחה, כדי לשבץ אותו לעבודה. ואני לא היה לי מקצוע, והייתי שוב בסכנה גדולה, נשאתי תפילה נרגשת לבורא העולם, "ריבוננו של עולם, תציל אותי!!" תוך כדי שאני מתפלל, האיש שעמד מאחורי בתור, לוחש לי, "תאמר לקצין שאתה טבח, ואני העוזר שלך". כך מצאתי את עצמי כטבח במטבח באושוויץ, בשעה שהאחרים נמקו ברעב, אני הייתי במטבח והיה לי תמיד אוכל. ראיתי בחוש את קיום ההבטחה (ספר החינוך מצוה ת"ל ד"ה בשבת ויום טוב) הזהיר בברכת המזון מזונותיו יהיו מצויין לו כל ימיו.

אחרי מספר חודשים הגיע קצין רשע למטבח, שלא מצאתי חן בעיניו, ועל כן חיפש דרך להתפטר ממני. יום אחד הוא נתן לי פמיש קטן, וציווה עלי שאחפור בור בגודל שני מטר תוך שעתים. אם אצליח, אוכל לחזור למטבח, ואם לא, רע יהיה גורלי. עיני חשכו, ואל ה' נשאתי עיני, הן אני משתדל לברך ברכת המזון בכוונה, ויש את ההבטחה שמזונותיו מצויין לו כל ימיו, אנא תושיע אותי! לפתע עברו במקום חיילים וראו את עבודתי הקשה, ריחמו עלי והתחילו לזרוק עלי הרבה ירקות והלכו להם, אחר כך עברה משאית עם חיילים פולנים מורעבים, וביקשו ממני את הירקות, אמרתי להם שיחפרו איתי את הבור, ויקבלו את הירקות, וכך במשך זמן קצר, הבור היה מוכן. קראתי לקצין הנאצי והראתי לו את הבור הפור. הקצין היה המום, והחזיר אותי לעבודה במטבח. ברוך ה', מסיים היהודי, ניצלתי מהתופת הנאצית ועליתי לארץ ישראל התחתנת וזכיתי לבנים ובנות יראי ה' ועוד לחתן אותם, וכל ימי לא היה חסר לי פרנסה ובכבוד, והכל בזכות ברכת המזון.

זוכה לכל הברכות הכתובות בתורה

מזבא בזוהר הקדוש (זוהר חדש ח"ב דף מה ע"ב) גדול כח ברכת המזון שמוסיף ברכה במעשה ידיו של האדם. שעל ידי זה שערי פרנסה ושערי סיעתא דשמיא, נפתחים לאדם, וזוכה לכל הברכות הכתובות בתורה. והרבה עשירים גדולים סיפרו כי זכו בעשירות, בזכות שהקפידו לברך ברכת המזון בשמחה בקול ובנעימה מתוך הסידור. **המדרש** תלפיות (הובא בספר אמנה שלימה, נקר ריש פרשת עקב) אומר, צריך לכוין בברכת המזון את פירוש המילים, ולדקדק באמירת הברכות שלא יבלעם, ויברך בשמחה ובמתינות מתוך הסידור, כי הכתב מעורר הכוונה, ואז תהינה נשפעות עליו כל הברכות שבעולם.

סגולה לזרע של קיימא ולבנים צדיקים לברך ברכת המזון מתוך הכתב

בספר עמוד אש (עמ' קסא ספר תולדות הרב מבריסק) מסופר על אשה שבאה אל המהרי"ל דיסקין זיע"א, ובכתה על כך שלא זכתה לבנים. ייעץ לה הרב שתקבל עליה לברך ברכת המזון מתוך הסידור, ואכן צייתה לדבריו, ונפקדה בזרע של קיימא.

כמו כן באו אברכים שלא זכו לזרע של קיימא, להתייעץ עם מרן הסטייפלר בעל ה"קהילות יעקב" ועם מרן הגרא"מ שך זצוק"ל והיו מציעים להם לקבל על עצמם לברך ברכת המזון מתוך הסידור, ואכן רבים ששמעו לעצתם נפקדו במהרה.

כך גם אל הרב הקדוש רבי שלמה מזויעל זצוק"ל הגיע אברך וביקש ברכה שיזכה לבנים צדיקים. ייעץ לו הצדיק, להקפיד לברך ברכת המזון בקול מתוך הסידור.

מרן הסטייפלר זצוק"ל היה אומר, שילדים הגדלים בבית שהאמא מברכת ברכת המזון בקול מתוך הסידור, יש להם הגנה ושמירה מיוחדת ברוחניות ובגשמיות.

עוד הגיע יהודי אל הרב הקדוש הישמח ישראל מאלכסנדר, להתייעץ בעניין בנו, שאינו רוצה לברך ברכת המזון, ייעץ לו הרב, תברך אתה בקול מתוך הסידור, ותראה אז שגם בנך ירצה לברך.

זוכה להחזיר בתשובה

האדמו"ר מקוצק אומר שעל ידי ברכת המזון אחד, יכולים להתקרב מאד אל הקב"ה ולזכות ליראת שמים. ועוד שיכול לקרב רחוקים על ידי ברכת המזון, כמו שמצינו אצל אברהם אבינו שאמרו חז"ל (סוטה י:) שהיו באים עוברי הרכים לביתו של אברהם אבינו, והיה מאכיל ומשקה אותם, וכאשר היו רוצים להודות לו על האוכל שנתן להם, היה אומר להם אברהם אבינו, תודו להקב"ה שהכל שלו והוא ברא את האוכל, והיו מתחילים להודות ומברכים ברכת המזון, ומכוח ברכת המזון היו מתחזקים באמונה בהקב"ה ומתגיירים. קל וחומר כאשר יהודי מברך ברכת המזון, אף שיהיה רחוק מהקב"ה, יכול ברגע אחד להתקרב על ידי ברכת המזון.

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א בספרו טובך יביעו (הובא בספר אמונה שלמה נקר, פרשת עקב) מספר, מעשה בתלמיד חכם שהיה מעיין בספריה בכתבי יד עתיקים, וכיון שידע שמלאכתו תערוך זמן רב, לקח עמו לחם מביתו, ואכל שם בספריה. לכשסיים, ברך ברכת המזון כדרכו קצת בהרמת קול. הספרנית שמעה אותו מברך "שלא נבוש, ולא נכלם, ולא נכשל, לעולם ועד", והיות ובילדותה גדלה בבית דתי, שאלה אותו, מדוע הוסיף "ולא נכשל" מה שלא מופיע בסידורים? ענה לה, כך הוא מנהגי מבית אבי, ובטוח אני שיש לכך מקורות נאמנים, ובלי נדר אחפש את המקור, והבטיח נאמנה לכשימצא את מקור הנוסח ישלחו לה. ואכן כשהגיע לביתו, מצא נוסח זה עם התוספת "ולא נכשל" באיזה סידור, צילם עבורה, והדגיש בעיגול בעט אדום את המילים "ולא נכשל" ושלה לה. כעבור מספר שנים קיבל בביתו הזמנה לחתונה עם בקשה אישית לבוא להשתתף בחתונה, ואף שלא הכיר את המשפחה הגיע לאולם. מיד כשנכנס הגיע לקראתו הכלה, ואמרה לו, תדע לך, שאתה המחותן הראשי בחתונה שלי! לתמיהתו סיפרה לו שבאותה תקופה שעבדה בספריה, היתה במצב קשה מבחינה רוחנית, ועמדה להתחתן עם גוי למרות התנגדות בני משפחתה, ואז בדיוק הגיע בדואר מכתבך, עם ההדגשה בעט אדום על המילים "ולא נכשל". הרגשתי שזו קריאה ישירה מן השמים אלי, שלא אכשל, הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו שולח לי מסר, אל תעשי זאת! החלטתי באותו רגע לנתק את הקשר עם אותו גוי, ומאז התחלתי להתקרב, עד שחזרתי בתשובה, והיום אני זוכה ומתחתנת עם בן תורה, והכל רק בזכותך.

רואים בחוש, כיצד על ידי ברכת המזון אחד כראוי, בת ישראל ניצלה משמד, ונבנה בית נאמן בישראל על אדני התורה.

ברכת המזון בכוונה מסירה את כל המחלות

עוד כתב בספר אמונה שלמה (שם) בשם ספר מצוות זמניות, שחייב כל אדם לברך ולהודות לאלהינו, על כל מה שברא להחיותנו, וזו המצוה הגדולה והחזקה ביותר מכל המצוות. וכמו שמוכח במדרש (בתי מדרשות ה"ב מדרש אלפא ביתא ד"ה והקדוש ברוך הוא), אמר הקב"ה לעם ישראל אמרתי לכם תאכלו ותשבעו ותברכו את שמי אחר כל מאכל ומשתה, ואני אסיר מקרבכם מחלה רעה שנאמר (שמות כג, כה) "ועבדתם את ה' אלהיכם, וברך את לחמך ואת מימך, והסרתי מחלה מקרבך". וכך הצדיק רבי מנחם מנדל מרימינוב זיע"א אומר על הפסוק (שם) כי כשמברכים ברכת המזון בכוונה ומקיימים "וברך את לחמך ומימך", זו סגולה שיתקיים בו "והסרתי מחלה מקרבך". והצדיק בעל המאור ושמש אומר, כשיהודי מברך ברכת המזון בכוונה, המאכלים שאוכל נהפכים לרפואה, ומרפאים את כל מחלותיו. ובספר ערוך השולחן כתב, שצריך לברך ברכת המזון בנחת מילה במילה כמו מונה מרגליות, ובאותו חשק שיושב לאכול בעת היותו רעב והמאכל ערב להיכו, כך ממש ישב ויברך בקול ובשמחה. ועוד מובא בספרים הקדושים כי כל הזהיר בברכת המזון, זוכה לאריכות ימים ושנים. עד כאן.

מרן הגרא"מ שך זצוק"ל היה מיעץ לכל הבאים אליו לקבל על עצמם לברך ברכת המזון בכוונה, שזו סגולה נפלאה ובדוקה, להינצל מכל מיני צרות ויסורים. וכמו שמסופר שבזמן מלחמת המפרץ נגש אברך אל מרן הגרא"מ שך זצוק"ל, ושאל מה כדאי לקבל על עצמו על מנת להינצל? אמר לו, תקבל על עצמך לברך ברכה ראשונה מברכת המזון, מתוך הסידור! (וע"ע בהגדה של פסח הרב שך הוצאת הרב וולף).

ופעם אחת הגיע תלמיד חכם אל מרן הגרא"מ שך זצוק"ל, וראהו שמח כשבירך ברכת המזון מתוך הסידור, מילה במילה כמונה מעות, כרבע שעה, וכשסיים, פניו נהרו משמחה. שאלו מדוע הרב כה שמח? אמר לו מרן, שמברכים ברכת

המזון כהלכתה, ניתן לזכות להצלחה בכל העניינים, לפרנסה בריוח שלא יחסר דבר, ולהפליג באריכות ימים ושנים וכל טוב.

המכוין והזהיר בברכת המזון, יכול לזכות לרוח הקודש

הרוקח (בסידורו, בברכת המזון ע"י תשד"מ) מביא מהמדרש (אינו נמצא לפנינו) על הפסוק מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים לא, ט), שהמברך ברכת המזון בכוונה, זוכה לגן עדן מיוחד, עם מאה מיני ורדים בגן עדן. עד כאן. וכן שהמברך ברכת המזון בכוונה, אזי אותן הברכות שומרות עליו, ומלוות אותו לבית עולמו, ומכריזין עליו 'זהו שבירך לבוראו'. גם התולעים בקבר לא יגעו בו, שהמלאכים שנבראו מברכת המזון, שומרים עליו, שלא יגע בו שום נזק.

בזוהר הקדוש (זוהר חדש ח"ב דף מ"ה ע"ב) מובא על ידי שאדם מברך את הקב"ה, הוא זוכה לייחד ולהכיר את כל העולמות וממשיך הוא על עצמו ברכה ממעון הברכות, אשרי חלקו.

כתב בספר קב הישר (סוף פרק פ"ו), מי שמברך ברכת המזון בכוונה, יזכה להשתתף בשמחה המיוחדת שהקב"ה יעשה לצדיקים לעתיד לבוא, ויזכה לשמוע ברכת המזון מפי דוד המלך ע"ה.

מובא בספר קדושת ישראל (הופשטיין, דף ג' הערה א) שבכל ברכה וברכה שאדם מברך את הקב"ה, הוא פותח שער להשפיע עליו שפע טובה וברכה, ודבקות בבורא יתברך שמו, והברכות הן המפתחות שמוסרים לנשמה לפתוח שערי גן עדן, ואם אדם זוכה לכיון את פירוש המילות בברכת המזון מתוך הסידור, מוחלים לו על כל עוונותיו וזה עיקר תיקון הברית. האדמו"ר מגור אומר כי בעת שמברך ברכת המזון בכוונה מתקן את האכילה אפילו שלא היתה כראוי.

המברך ברכת המזון בכוונה, מקרב את הגאולה

כתב בס' אור המאיר (פרשת נשא) בשם הסה"ק שראוי לכל אדם שיבחר לו איזו מצוה אחת שאותה יקיים בשלימות, ומה טוב לבחור במצות ברכת המזון בכוונה, שזו מצוה שמזלזלים בה, והיא עזובה ואין לה דורשים, וזו זכות גדולה להתחזק במצוה כזאת. ואומרים הצדיקים (האר"י אמר כן למהרח"ו בשער הגילגולים ריש הקדמה לה) כי בדורות האחרונים שלנו, על ידי הקפדה במצוות קלות, זוכים לתקן דברים גדולים מאד.

מובא בשם המגן אברהם שאדם המברך ברכת המזון בכוונה, הרי הוא מקרב את הגאולה, מפני שעיקר אריכות הגלות היא מכיון שלא מברכים כראוי.

מי שצריך ישועה באיזה דבר יבקש אחר ברכת המזון כל מה שצריך

וכבר ידוע מה שאמר החפ"ץ חיים ע"ה (על התורה דברים כו, ז כי תבא) בטעם שקבעו את תפילות "הרחמן" בסוף ברכת המזון, שכן כל תפילה שמתפללים לאחר עשיית מצוה, יש בה סגולה גדולה שתתקבל התפילה בשמים, לכן דוקא לאחר ברכת המזון שהיא ברכה מדאורייתא, יש מקום ל"הרחמן" הן התפילות והבקשות שנתקנו לאומרים שם. ולכן צריך להיזהר מאוד באמירת "הרחמן", ולא יקום ממקומו לסדר את שולחנו וכדומה ויזלזל בה.

להודות לה' בברכת המזון

הזוהר הקדוש (זוהר חדש ח"ב דף מ"ה ע"א) אומר, שחביבה ברכת המזון לפני הקב"ה, ובעת שיהודי מברך ברכת המזון, הוא עושה שמחה בשמים ובארץ, וצריך לברך ברכת המזון בשמחה וברצון, שיהיה לבו טוב ושמח, ולהודות לבורא עולם על הזכות שיש לו לברך בשמו ולהללו בפיו.

בספר אמונה שלמה (נקר, פרשת עקב) כתב בשם חיי אדם, שצריך להזהר מאד בברכת המזון לברך מילה במילה, ולא יברך ברכת המזון במרוצה, ויתן שבח והודיה לה' יתברך שנתן לו לחם לאכול. ועוד כתוב על רבי נחמן מברסלב זיע"א שהיה נוהג לאחר אכילתו להודות לה' יתברך על כל פרט מהמאכלים שהיה אוכל, והיה אומר תודה רבה ה' שנתת לי מלפפון, תודה רבה שנתת לי עגבניה, היה טוב מאד וכו', וכך היה מודה על כל פרט ופרט ממה שאכל, וכך הרגיש הכרת הטוב, וקירבה גדולה לה' יתברך.

הראנו לדעת שגדולי הדור קוראים לנו בעת הזאת, להתחזק מאוד לברך ברכת המזון בכוונה ומתוך הסידור. נקבל על עצמנו מהיום, להקפיד לברך ברכת המזון רק מתוך הסידור, ולכוין לפחות בברכה אחת, והבא להטהר מסייעין לו מן השמים. אשרי הזהיר במצות ברכת המזון כראוי. ויזכה לישועה ולפרנסה טובה והצלחה בכל העניינים.

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ" (ת, י)

הצדיק אוכל לשובע נפשו ללא מותרות וללא החשש מה יאכל מחר, והרשע להיפך

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך. ביאר רבנו הגר"א על הפסוק (משלי יג, כה) "צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר", הצדיק אינו אוכל אלא כדי חיותו ושבועו, ולכן הוא "אוכל לשובע נפשו", אבל הרשעים האוכלים לתאותם אינם יודעים גבול, עד שקמנה בטנם מהכיל אכילתם, והרי זה כאילו חסרה להם הבטן, ובטן רשעים תחסר.

זאת ועוד, צדיק אוכל לשובע נפשו, לפי שהצדיק חי באמונתו ואינו דואג את דאגת המחר, ובטח בקדוש ברוך הוא שימציא לו מזונותיו, על כן "אוכל הוא לשובע נפשו", בלי להרעוב עצמו ולהותיר לימים שיבואו, מדאגה פן יחסר. אך "בטן רשעים תחסר", הרשעים שאינם בוטחים בקדוש ברוך הוא, יראים כל הזמן שמא לא יוותר להם אוכל, לכן הם מקמצים וחוסכים ומותרים למחר, מבלי להנות ממה שיש להם, ובטנם חסרה תמיד.

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ" (ת, י)

איזה מענה יהיה בפיו ביום הדין על אשר לא תיקן את הפרי להעלות את הניצוץ הקדוש שבתוכו למקורה

האדמו"ר רבי שלמה מבאבוב זצ"ל סיפר שבהיותו ילד כבן שמונה, הגישה פעם אמו הרבנית ע"ה בעת ארוחת ערב סלט כרוב. והנה הוא בילדותו לא היה טעים לו אותו מאכל, ועל כל הפצרותיה של אמו לא הסכים לאכול.

כששמע אביו ה"קדושת ציון" הי"ד אודות סירובו לאכול, פתח ואמר לו, שמע בני מוסר אביך, בוא ונחשוב חשבונם של כל הפירות והירקות שבעולם, הלא פני תבל מלאו תנובה כחול הים אשר לא יספר מרוב. והנה חלק גדול ונכבד מהם כלים ונעקרים באמצע גידולם על ידי רוח סערה וזרם ומטר ושאר דברים המפסידים. וגם מן הפירות אשר נתבשלו כל צרכם וזכו שיקצרו אותם, נמכרים אלפי אלפים מהם לאומות העולם. וגם מה שכן מגיע ליהודים, הרבה מהם לצערנו משוקעים בתאוות והבלי העולם הזה, ואין להם שום השגה לברך על פרי.

והנה כי כן, אם כבר זכה המאכל להנצל מכל מה שקרה לרוב פירות העולם, וכבר מונחת על שולחנו של בן ישראל השומר תורה ומצוות, איך ירהיב אדם עוז בנפשו לסלק את ידו מלברך עליו בכל נימי נפשו, הנה איזה מענה יהיה בפיו ביום הדין וביום תוכחה על אשר לא תיקן את הפרי להעלות את הניצוץ הקדוש שבתוכו למקורה!

כך משך בעבותות האהבה את בנו להציל את ניצוצות הקדושה הטמונים באוכל ושיהיה גופו בריא וחזק לעבודתו ית'.

כשמו"ר הגאון המקובל כה"ר יצחק כדורי היה מכבד במאכל היה אומר "תתקן"

ועוד אספר לך ידידי כאשר הייתי יושב עם מו"ר הגאון המקובל כה"ר יצחק כדורי זצוק"ל והיה מכבד אותנו באיזה מאכל, תמיד היה אומר "תתקן". לא היה אומר תעם, או תתכבד וכיוצא, אלא "תתקן", כי יש ניצוצי קדושה במאכל והם ממתנינים לתיקון שלהם ע"י הברכה שלנו.

"זַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מַה ה' אֱלֹהֶיךָ שִׂאֵל מֵעַמּוֹךְ כִּי אִם לְיִרְאַה" (י, יב)

יראת ה' היא אוצרו

"ועתה ישראל, אומר רש"י, אע"פ שעשיתם כל זאת, דהיינו את כל התוכחות הנ"ל שהוכיח את בני ישראל אפילו שכך "עתה ישראל", עודנו רחמיו וחיבתו עליכם. ומה הקב"ה מבקש מאתנו "כי אם ליראה את ה' ללכת בדרכיו ולשמוע בקולו". עד כאן.

מצות יראת השם היא מצוה יקרה עד מאוד, ואנו זקוקים להרבה לימוד בכדי להבינה. תחילה נבאר את הקשר בין הפסוקים כאן. הנה משה רבנו בערב פטירתו מספר ומתאר לעם ישראל את כל ההיסטוריה הגדולה שהיתה לעם ישראל, שאבותינו ניסו את השם יתברך והם מבקשים בקשות, מן, שלו, בארה של מרים, ענני כבוד, המוליך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב, המוציא לך מים מצור החלמיש, שמלתך לא בלתה מעליך וכו'. ומה עם ישראל משיב על זה, "המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמתינו במדבר" (במדבר טז, יג), "בשנאת ה' אותנו הוציאנו ממצרים" (דברים א, כז), כאילו ארץ מצרים היא ארץ זבת חלב ודבש, וכי מה אכלו עם ישראל במצרים, בסך הכל חציר שהוא מאכל בהמות.

כיצד יתכן שמשה רבנו מדמה את מצות יראת ה' לדבר קל לעשייה?

הגמרא (בברכות לג:) שואלת, אטו יראה מילתא זומרתא היא? כלומר, כיצד משה אומר לעם ישראל, מה בסך הכל השם מבקש ממכם יראת שמים. וכי יראת שמים היא בקשה קטנה? משיבה הגמרא, אין, לגבי משה מילתא

זוטרותא. כלומר, אכן לגבי משה, יראת שמים היא בקשה קמנה. אולם תמהו המפרשים, הלא משה כאן דורש לכל עם ישראל, ומה לנו אם לגביו היא מלתא זוטרתי, כשהוא דורש זאת מכל עם ישראל? ופירש הגאון רבי יצחק מוולאז'ין (בהקדמתו לספרו של אביו נפש החיים), היות ומשה רבנו היה הענו מכל האדם, חשב בלבו שגם לישראל קל הדבר, כפי שלו קל ובני ישראל אינם מתקשים בזה, כי כולם גדולים וחשובים ממנו.

המגיד מדובנא (באהל יעקב כאן, עמ' קכ"ב מהדו' חדשה) כותב על פי מה ששמע מפי קדוש הגר"א, כי הזוכה להתחבר עם החכמים ולהתמיד בישיבתו עמהם, יגיע בנקל להדמות למעשיהם, ולא יקשה בידו היראה, כי ככלי המלא העובר על גדותיו, כן הצדיק משפיע על כל סביבתו יראת ה', עד כי מלתא זוטרתי היא. ומעתה מובן הדבר, שהיות ומשה היה ככלי המלא על גדותיו ומשפיע על כל עם ישראל, ממילא גם לעם ישראל היה היראת שמים קלה להשגה.

מהי יראת שמים

מהי יראת שמים? יש מסבירים דברים כפשוטם, שהאדם מפחד מן השמים שהקב"ה נקרא שמים (זוה"ק פ' האזינו רפז.). ויש מסבירים שירא שמא יפלו השמים והארץ גם יחד, כמו שכתוב (ירמיה לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתיו", דהיינו ללא קיום התורה יכחד העולם (שבת לג.), וכיון שהוא ירא שמא יפסדו שמים וארץ, מקפיד היטב על שמירת התורה.

ובמ"כ אין מידה גדולה בכל המדות כמו מידת יראה וענוה. וזה מה שנאמר "ועתה מה ישראל מה ה' אלהיך", מפני שיראת ה' מביאה את האדם לקיום התורה, והרמוז לכך הוא שיראת ה' ירא"ת בנימט' תרי"א, שזה גימטריא תורה.

יש שהסבירו שיראת שמים הושרשה בבריאה ביום שני לבריאת העולם בשעה שאמר הקב"ה 'יהי רקיע בתוך המים' (בראשית א, ו) וכפירש רש"י 'יהי רקיע – יתחזק הרקיע, שאף על פי שנבראו שמים ביום ראשון, עדיין לחים היו, וקראו בשני מגערת הקדוש ברוך הוא באומרו יהי רקיע, וזהו שכתוב (איוב מ, יא) 'עמודי שמים ירופפו' כל יום ראשון, ובשני יתמהו מגערתו' כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו. הרי שהשמים עומדים במקומם מחמת יראתם מגערתו של הקב"ה, ומאז נתייסדה מציאותה של יראת שמים.

דרגות אין סוף ביראת שמים

נתבונן באברהם אבינו ע"ה שנתנסה בעשרה נסיונות קשים מאד, ועל ניסיון העקדה שהוא הניסיון האחרון, אמר לו הקב"ה (בראשית כב, יב), "עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה". הנה רק אחר שעמד בעשרה נסיונות עצומים, ובהם כשהתכווין להקריב את בנו יחידו הנולד לו לעת זקנתו, שאין זה דבר קל, רק אז נקרא אברהם אבינו "ירא אלהים".

המצוה הראשונה בשו"ע – שוית ה' לנגדי תמיד

האדם צריך לקיים את המצוה הראשונה בשו"ע (או"ח ר"ס א) שוית ה' לנגדי תמיד. ר' ישראל מרוז'ין אומר שיש לנו "שני תמידים כהלכתן" א. שוית ה' לנגדי תמיד, ב. וחטאתי נגדי תמיד. שבכל צעד וצעד ידע וירגיש שמביטים עליו מן השמים.

מצוה בכל עת ממש וקל לקיימה לשם שמים

כותב הרב בעל החינוך (בהקדמתו) שיש שש מצות שהאדם יכול לקיימן בכל רגע ורגע: א. אהבת ה'. ב. יראת ה'. ג. אמונה בבורא וכו'. ובשעה שאדם מהרהר בהן, מקיים מצות עשה, ממש כמו המניח תפילין ועושה צדקה וכו'. והן נוהגות ביום ובלילה. ועוד שיש בהם מעלה גדולה בהן שאף אחד אינו יודע שאתה מקיים מצוה זו, הנה לנו מצוה לשמה שאין מה להתפאר בזה בשונה מאדם הקונה אתרוג שיש לו שמחה כשבא לבית הכנסת וכל רואיו אומרים, איזה יופי, כזה ראה וקדש וכו'.

ובמו שמבארים את דברי חז"ל (ברכות לג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שרמוז בדבריהם, שכל המצוות שצריכים לקיימן, צריכים את עזרת ה', כי כדי לקיים את המצוה, נזקק אדם לאמצעים, דרך משל מצות ציצית צריכה בגד. כדי לקיים מצות מזוזה צריך שיהיה לו בית וכדומה. פרט ליראת שמים, שבמצוה זו אין צריך שום דבר, כי מצוה זו אפשר לקיימה בכל מקום ובכל מצב.

אין לו לקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד

מובא בילקוט שמעוני (עקב רמז תתנ"ה), אמר רבי חנינא, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר (י, יב) "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה". אמו יראה מילתא זוטרתי היא? והאמר רבי חנינא אין לו לקב"ה בבית

גנוזי אלא אוצר של יראת שמים בלבד, שנאמר (ישעיה לג, ו) "יראת ה' היא אוצרו". אין, לגבי משה מילתא זומרתא היא. דאמר רבי חנינא, משל לאדם שמבקשין ממנו דבר גדול ויש לו, דומה עליו כקטן. קטן ואין לו, דומה עליו כגדול. אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון, אין לו לקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר (איוב כה, כה) "ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה", שכן בלשון יונית קורין לאחת הן. אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב (ישעיה לג, ו) "והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת" וגו', אמונת זה סדר ורעים, עתיך זה סדר מועד, חוסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקין, חכמת זה סדר קדשים, ודעת זה סדר טהרות, ואפילו הכי, אי יראת ה' היא אוצרו, אין, ואי לא, לא. משל לאדם שאומר לשלוחו 'העלה לי כור חטים לעליה. הלך והעלה לו. אמר לו 'ערבת לי בהן קב חומטין?' אמר לו, לאו. אמר לו מוטב שלא העליתן. דתנא דבי רבי ישמעאל, מערב אדם קב חומטין בכור של תבואה ואינו חושש. אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות, והחיצונות לא מסרו לו, בהי עייל? מכריו רבי ינאי, חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד. רבי ורבי אלעזר ברבי שמעון הוו יתבי. חליף ואזיל רבי יעקב בר אחא. אמר חד לחבריה, ניקום מקמיה דגבר דחיל הטאין הוא. אמר ליה אידך, ניקום מקמיה דגבר בר אורין הוא. תסתיים דרבי אלעזר אמר דגבר דחיל הטאין הוא, דאמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון, אין לו לקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר (דברים י, יב) "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה". דריש רבי חנינא בר פפא, אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו, ונוטל הטיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבוננו של עולם טיפה זו מה תהא עליה, גבור או חלש, חכם או טיפש, עני או עשיר, אבל צדיק ורשע לא קאמר, כדרבי חנינא, דאמר רבי חנינא הכל בידי שמים וכו'.

ממשיך המדרש: היה רבי מאיר אומר, חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר (דברים י, יב) "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך". רב חייא בר אבא בשבתא וביומי טבי טרח וממלי להו בבשמים ומגדי. חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, ושאל הקב"ה מישאל שיתנו לו שני פסוקים בכל יום כל ימי חייהם. וכמה ימי חייו של אדם, שבעים שנה, שנאמר (תהלים צ, י) "ימי שנותינו בהם שבעים שנה". וכמה מנין ימים של שבעים שנה, כ"ה אלפים ות"פ. חשבון ימי שנה שס"ד, מול מהם שבתות וימים טובים שאינן מן המנין, שהן ימי שמחה ותענוג, ונמצאו ימי שבתות ג' אלפים ותר"ם, ומנין ימי החגים לחשבון י"ח ימים אלף ור"ם, ונשתתירו ימי החול עשרים אלפים ותק"פ, סך הכל כ"ה אלפים ות"פ. וחשבון פסוקים של תורה חמשת אלפים ותתמ"ב, ופסוקים של נביאים ט' אלפים ורצ"ד, ופסוקים של כתובים ז' אלפים תתק"ס, סך הכל ס"ג אלפים וצ"ט, לבד מספרי החיצונים (ספרים החיצונים הנוספים על הנביאים וכתובים כגון בן סירא, ואין להם קדושת נביאים וכתובים). ורצו בני ישראל וקבלו על עצמן כדי שיוסיפו על מאה ברכות שני פסוקים בכל יום אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. ומאן אינון ב' פסוקים, ומקבלין דין מן דין ואמרין, ונטלתני רוחא. ואומר סדר זה בשבתות ובימים טובים במנחה, ובימות החול ביוצר.

רק יראת שמים היא אוצר אצל הבורא

כתוב בישעיה (לג, ו) "יראת ה' היא אוצרו". שמעתי שאומרים בשם הגאון החסיד מוהר"א מווילנא ז"ל, שפירש בדרך צחות, הנה דרך מלך לעשות אוצר מדבר חשוב ויקר במדינתו, אבל מה שיש ומצוי הרבה אצל, אינו נחשב אצלו לעשות ממנו אוצר אף אם בעיני ההמון אוצר חשוב הוא. כן הקב"ה שברא הכל, אין נחשב אצלו כלום לעשות ממנו אוצר, כי הכל שלו, זולת היראה שאינה שלו, כי הכל בידי שמים הוין מיראת שמים, לכן יראת ה' היא אוצרו.

מדוע יראת שמים נמשלה לאוצר

שנינו בברכות (דף לג:) אין להקב"ה בבית גנוזי אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר (ישעיה לג, ו) "יראת ה' היא אוצרו". עד כאן. וכך גם ראינו במדרש המובא לעיל בסמוך. וצריך להבין מדוע נדמתה יראת שמים לאוצר? ויש לבאר זאת לפי שאדם שיש לו הרבה תבואה, נחשב לעשיר גדול. אמנם אם אין לו בית אוצר בכדי לאכסן תבואה זו, הרי היא אינה שווה כלום. אותו הדבר הוא ביראת שמים, אדם שלומד תורה ועושה מצוות, אם אין לו יראת שמים, תורתו ומצוותיו אינן שוים כלל היות והכל הולך לאיבוד.

יראת ה' תוסיף חיים

איתא במדרש (קה"ק ג) על הפסוק (משלי י, כז) "יראת ה' תוסיף ימים", שרבי שמעון בן חלפתא היסב פעם בסעודת ברית, משיצא ראה את מלאך המוות שוחק, שאלו רבי שמעון מה אתה שוחק, ענהו השמן הנה בסעודה הכריו אבי הבן שאת שארית היין מהסעודה הוא משמר לשמחת נישואיו של הרך הנימול, ואני יודע שזמנו של התינוק קצב למות בפחות משלושים יום, ולכן אני שוחק. שאלו רבי שמעון בן חלפתא ומנין לך זאת, ענהו השמן שבידו נמצא הפנקס שבו נכתב קצבת חיי הברואים וכך כתוב שם, אמר לו רבי שמעון, אם כן הגידה נא לי כמה הם ימי שנות חיי, אמר לו מלאך המוות

'עלך ועל דכוותך איני יודע, כי יראת ה' תוסיף ימים', בהתגברות אחת, בשמירת עיניים אחת, נוסף לך עוד שנים והיאך אידע זמן מיתתך.

והדברים נוראים עד כמה יכול אדם להשיג על ידי יראת שמים, ואף ימי חייו עלי אדמות שנקצבו ב'פנקס' יארכו ויתרבו, וכך אמרו חכמנו 'אמר הקב"ה עלי לשלם על עין שעצמה (במדבר רבה יד, ו).

יראת שמים של הסבא מנובהרדוק

מספרים על הסבא מנובהרדוק, שפעם היה צריך לנסוע עם אחד מתלמידיו לאיזו קהילה, בכדי לסדר שם כמה עניינים, ועבדו כל הלילה עד עמוד השחר, וכיון שהרב היה עייף ורצה לישון, לכן קרא קריאת שמע לאחר שעלה עמוד השחר והלך לישון והתפלל שחרית מאוחר, ולמחרת חזרו לעירם. לאחר 25 שנה נפגש עם אותו תלמיד, ושאל אותו, האם קרא קריאת שמע לאחר שעלה עמוד השחר, כי בליבו היה חשש שמא קרא קריאת שמע קודם עלות השחר, ואז לא יצא ידי חובת קריאת שמע.

בא וראה כל 25 שנה היה מנקר לו דבר זה בראש עד שנפגש עמו, זו יראת שמים!!!

הגנב שהחל לרעוד והודה בגניבה

מספרים על ר' זושא, שבזמנו נגנב אוצר המלך, והעלילו על היהודים שבידם המעל. בא ר' זושא אל המלך ואמר לו, אני יודע מי גנב, אם תרצה שאגלה לך מי הוא זה, תעשה מסדר ותקרא לכל שריך ועבדיך שיבואו לכאן. המלך עשה מסדר, ור' זושא עבר ואמר, "ובכן תן פחדך על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת ויראוך כל המעשים" וכו'. והנה לפתע, חיל אחד החל לרעוד, והודה שהוא הגנב. רצון יראיו יעשה. ואם כך בפני עושי רצונו, עד כמה יש לנו "לרעוד" מפני בורא העולם.

המעיל של החפץ חיים ששמר את יהדות הפרופסור

סיפר רבי יוסף כהנמן זצ"ל הרב מפונבז' ביהו"ת באמריקה, נודמן לי להפגש עם פרופסור רחוק מיהדות, והוא גילה באזני שכמה פעמים רצה להמיר את דתו ולהשתמד, ועמד בנסיונות קשים, ורק דבר אחד היה מעכב בידו, "המעיל של החפץ חיים", וכה סיפר. בהיותו נער נסע בתחילת זמן הלימודים להתקבל לשיבת ראדין. כשבא אל ביתו של החפץ חיים, מצא בית מלא בבחורים שנאספו שם כדי להתקבל לשיבה ולטפל בסידורי האכסניה והארוחות. מפאת הדוחק, התיישב הנער בצד, חיכה זמן רב ונרדם על מזוודתו. בלילה הקיץ משנתו, והרגיש כי החפץ חיים מחזיקו בזרועותיו ברכות, ומשכיבו על מטה מוצעת, לבסוף פשט החפץ חיים את מעילו, וכיסה בו אותו, ואז נרדם שנית. מאוחר יותר התעורר, והנה החפץ חיים יושב בחדר רכון על גבי ספר לאורו של נר קטן, ללא מעילו, ולומד בלחש, כדי שלא יפריע לשנתו.

סיפר האיש, נער הייתי וגם זקנתי וגילגולים רבים עברתי בחיי, הדרדרתי מיהדותי והלכתי מדחי אל דחי, אך אותו מראה של החפץ חיים נשמר חי בקרבי, וכל אימת שאני מתחיל לחשוב על השתמדות, צפה ועולה מול עיני תמונה זו, ואני נסוג, אין ביכולתי להפרד מהאומה המכילה בקירבה אנשים טהורים וברי לב כאלה.

מה בקש דוד המלך בבקשתו "אחת שאלתי בבית ה'?"

כתוב בתהלים (כו, ד) "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו". כאן אמר דוד המלך אחת שאלתי אותה אבקש, דהיינו יש לי רק רצון אחד, כי יש השואל צורך מסויים, אך יש עוד דברים שרוצה, ודוד המלך אינו כן אחת אותה אבקש! ומה מבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי.

שואל מרן ראש הישיבה ר' יהודה צדקה זצוק"ל, בהבנת הפסוק הן בתחילה כתוב "שבתי" בבית ה' כל ימי חיי, וישיבה היא לזמן רב. ואילו לבסוף אמר הפסוק "ולבקר" בהיכלו, וביקור הוא לזמן קצר? ומתרגן, כל אדם שמגיע למקום חדש, הרי הוא מתפעל מכל מה שעיניו רואות. אולם כעבור זמן קצר שוב אינו מתפעל ממה שרואה, שזהו כוחו של הרגל. לפי זה נראה שביקש דוד המלך ע"ה "שבתי" בבית ה', דהיינו מחד בקשתו ישיבת קבע, אך מאידך מבקש שלעולמים תהיה ישיבה זו בבחינת "ולבקר" בהיכלו, כדרך ביקור שתחושת ההתפעלות פועמת בלב האדם, כן בעת שבתו בבית השם כל ימי חייו יחוש את ההתפעלות הראשונית מפעמת בקירבו.

ובילקוט שמעוני (תהלים סוף רמז תש"ו) מובא: אחת שאלתי, אמר לו הקב"ה לדוד, בתחלה אתה אומר אחת שאלתי, ואחר כך אתה שואל כמה שאלות, שנאמר שבתי בבית ה' וכו'? אמר לו, רבוננו של עולם ממך למדתי, לא יהיה העבד דומה לרבנו! בתחלה אמרת (י, יב) "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלהיך"

והיינו ה' ביקש מעם ישראל לשמור רק יראת שמים] ואחר כך פתחת להם מצוות הרבה, שנאמר (שם) "ללכת בכל דרכיו", הוי דיו לעבד שיהא כרבו.

אל תספר לי מה הקב"ה עושה לך, אלא מה אתה עושה לקב"ה

מעשה בתלמידו של בית הלוי וצ"ל, שלאחר שנות לימוד רבות עקר לעיר אחרת והחל לעסוק במסחר לפרנסת בני ביתו. בתחילה עוד הקפיד על סדרי לימוד תמידין כסדרן מתוך עמקות כפי שהורגל בשנות לימודו אצל בית הלוי, אולם ברבות השנים כשגברו עליו טרדותיו ונהפך לעשיר גדול, פסק מלימוד התורה.

והנה אירע שנודמן הבית הלוי לעירו של תלמידו. כמובן שאותו תלמיד הגיע להקביל את פני רבו האהוב. מיד שנכנס, שאלו הבית הלוי מה הנך עושה? ענהו התלמיד שהוא עוסק במסחר לצורך פרנסתו. שוב שאלו רבו, מה אתה עושה? ענהו התלמיד ביתר הרחבה על פרטי מסחרו ועל כל פועליו הגדולים.

הפסיקו הבית הלוי ואמר לו, כל מה שסיפרת לי עד עתה, אלו הם מעשיו של הקב"ה שעורך ונותן לך פרנסה, אך אנוכי שאלתיך "מה אתה עושה", מה הם מעשיך שלך, מעשים שהנך יכול לעשות ולפעול בעצמך, הם לימוד התורה ויראת השמים, שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג:).

"וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה ה' אֱלֹהֶיךָ שִׂאֵל מֵעַמְךָ כִּי אִם לִירְאָה" (י, יב)

אם נשתמש במידת היראה לירא מה' יתברך, אזי ננצל מכל היראות האחרות שיש בעולם

הגאון רבי חיים מוולאז'ין (ברוח חיים פ"ד משנה כ"ב ד"ה הילודים למות) ביאר את הפסוק, באופן זה. אדם שיש לו יראת ה', אינו ירא משום דבר אחר. אבל אם אינו ירא מהקב"ה, אזי ירא הוא מהברואים, כמו חיות רעות וליסטים. לכן אמר משה, מה ה' שואל מעמך, כי אם ליראה, כיון שבין כך ובין כך יש לו לאדם יראה מהרבה דברים רעים, הלא טוב לו לנצל את היראה לטוב ולירא מה' יתברך, ואז ינצל מכל היראות האחרות שיש לו בעולם. וזה כבר באמת דבר קטן.

"וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה ה' אֱלֹהֶיךָ שִׂאֵל מֵעַמְךָ כִּי אִם לִירְאָה" (י, יב)

באיזו מצוה הקב"ה יהיה כביכול "שואל מעמך"? רק במצות "כי אם ליראה"

הקשה הגאון הקדוש בעל הנודע ביהודה זי"ע בספרו צ"ח (ברכות לג:), מדוע נקט הכתוב בלשון "שואל מעמך", ולא "מבקש מעמך"? ומישב בביאור נפלא: דרשו חז"ל (ויקרא רבה, פרשה כ"ז סי' ב') שאין שום אדם בעולם שיכול להקדים טובה להקב"ה, לפי שנהפוך הוא, היות והקב"ה הקדים לעשות לו טובה, שמכוחה הוא יכול לקיים מצוות. כגון אין אדם המקיים מצות מילה, טרם נתן לו הקב"ה בן. ואין אדם העושה ציצית, אלא לאחר שהקב"ה נתן לו בגד. וכן הוא הדבר לגבי מצוות צדקה מעשרות, וברוב המצוות, האפשרות לקיימן היא רק לאחר שהקב"ה נתן לאדם דבר כלשהו, ואם כן הקב"ה לגמול לו טובה עוד בטרם זכה הוא לקיים את המצוה. וכן למדו במסכת אבות (פ"ג מ"ז) תן לו משלו, שאתה ושליך שלו, והיינו אין כל חוב מצד הקב"ה כלפי האדם על המצוות שעשה, כי הקב"ה כבר הקדים לתת לו. אלא שהקב"ה ברוב חסדו משלם שכר לאדם כאילו האדם עשה את המצוה משלו.

שונה המצב לגבי יראת שמים, שאותה מסר הקב"ה ביד האדם מבלי שהקדים לתת לו דבר כלשהו הקשור למצוה זו, והברירה חופשית לגמרי ביד האדם אם להיות ירא שמים או לאו, ונמצא שאם האדם מקיים את מצות יראת שמים כראוי, במצוה זו הקב"ה כביכול חייב לשלם לו את שכרו, כי במצוה זו האדם הקדים כביכול להלוות לה' יתברך. וזה מה שמרמז הכתוב באומרו, מה ה' אלקיך "שואל" מעמך, כלומר, באיזו מצוה הקב"ה יהיה ה"שואל מעמך" ואתה המשאל? אין אף מצוה שכזו, מלבד מצוה אחת: "כי אם ליראה"!!!

בזכות מה נפתחו לבעל "שאגת אריה" מעיינות החכמה

ובענין הצדקה ראיתי להביא מעשה שאירע עם הגאון בעל השאגת אריה אשר נשא לאשה את בתו של אחד מעשירי המקום, ותנאי האירוסין קבעו כי השאגת אריה יאכל על שלחנו של חותנו. לאחר החתונה נתן החותן לחתנו בעל השאגת אריה, סכום של שלש מאות רובל, ואמר לו: למרות שכל מחסורך עלי, תקח לך את הרובלים הללו למקרה שלא יהיה בידי לבלבל אותך ואת אשתך. נטל הגאון את הרובלים, הניח אותם בקופה נעולה ושב ללימודיו. באחד הלילות התדפק על דלתו של השאגת אריה הפרנס החשוב של העיר שהיה העשיר של הקהילה, וביקש לשוחח עם הרב בסוד כמסד. לאחר שנכנסו לחדר סגור, התפרץ העשיר בבכי סוער וסיפר לרב כי כל כספו ירד לטמיון, והוא שמר הענין בסוד, אבל ענין דחוף מאד יש לו, והוא כי למחר נקבעו נישואי בתו עם בנו של אחד מחשובי הקהל, והוא התחייב לשלם לחתן בעת החופה שלש מאות רובל, ועתה אין בידו אפילו פרוטה אחת. העשיר התייפח בבכי רב, וביקש לעזור

לו להשיג את סך שלש מאות הרובל, אחרת לא תתקיים החופה למחר. מיד נגש הרב ופתח את קופתו הסודית בה מונחים שלש מאות הרובל שקבל מחותנו לעת צרה. בעל השאגת אריה מנה על ידו של העשיר סך מאתים ותשעים וחמשה רובל בלבד, הסכום הדרוש לו חסר חמשה רובל. לאחר שהודעה העשיר עמוקות לשאגת אריה, שאל, רבנו, מכיון שהושעת אותי ועזרת לי כל כך הרבה, מה מונע ממך ליתן לי את החמשה רובל האחרונים, כי אחרת עלי ללכת להתבנות ולספר את מצבי מאחר שחסר לי עוד חמשה רובל? אמר לו השאגת אריה בעת שנתתי לך את הרובלים השמורים לי, בא אלי יצר הרע והתחיל להכניס בי גאוה, ראה אדם גדול כמוך, כמה צדיק אתה שלקחת את כל הונך ששמרת לעת צרה, ונתת לאדם בעת צרתו, והתחיל להכניס בי גאוה, לכך אמרתי לשמן אני לא משלם לעשיר את כל הסכום רק מאתים ותשעים וחמשה רובל, והשאר ימצא במקום אחר, ואין המצוה נקראת אלא על שם גומרה, זה שישלים את הסך חמשה רובל, והמצוה שלי אינה מושלמת. ואמר השאגת אריה, מאז אותו מעשה, זכיתי להרבה שערי חכמה, שהקב"ה פתח לי והאיר עיני בתורת האמת, וחיברתי הרבה ספרים חשובים בתורה.

"וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה ה' אֱלֹהֶיךָ שִׂאֵל מְעַמְךָ כִּי אִם לְיִרְאָה" (י, יב)

רמזים נפלאים בפסוק במעלת מאה ברכות בכל יום

במסכת מנחות (דף מנ:): תניא, היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר, ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך. ופירש רש"י, "מה" קרי ביה "מאה". והיינו, שהקב"ה שואל מעמך "מאה", דהיינו מאה ברכות, שעל ידן יתקיים המשך הפסוק "כי אם ליראה את ה' אלהיך" וכו'. וכך נפסק בשלחן ערוך (סימן מ"ו סעיף ג'): חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות!

וכך איתא בזוהר (ח"ג דף קע"ט ע"א) אל תקרי מה אלא מאה. והנה מספר האותיות שבפסוק שלנו, "תשעים ותשע", ואם נקרא את המילה "מה" כאשר דרש הזוהר (הנ"ל) אל תקרי "מה" אלא "מאה", אזי יהיו בפסוק מאה אותיות, ודו"ק. (תוספות במסכת מנחות שם ד"ה שואל מעמך).

כתב בעל הטורים (כאן) רמז בדברי הנביא מיכה (ו, ה) הגיד לך אדם מה טוב, ומה ה' דורש "ממך". תיבת "ממך" בגימטריא, מאה. ורצונו לומר, מה ה' דורש? "ממך" דהיינו מאה ברכות בכל יום.

ובדעת זקנים מבעלי התוספות (כאן) מוסיפים, "מודים אנחנו לך", תיבת "מודים" עולה בגימטריא ק' (מאה) ורצונו לומר, מאה ברכות מברכים אנחנו כל יום לכבוד השם יתברך.

רבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו על תהלים "חיים והשלום" הוסיף רמז נפלא במקרא קודש (תהלים פא, יא) "הרחב פיך ואמלאהו". "הרחב" את האותיות של "פה" ותברך בזה את הקב"ה. והנה האותיות "פה" במילואן כתובים כך: פ"ה ה"י, והן עולים בגימטריא: מאה. והיינו שיש לאדם להרחיב את פיו ולמלאותו במאה ברכות בכל יום, ואז יזכה שימלא הקב"ה משאלותיו לטובה, וכמו שנאמר "ואמלאהו". (להתעדן באהבתך)

מאה ברכות בסוד הספירות

כותב הרמח"ל (אדיר במרום): "ואומר לך שסוד המאה ברכות הוא סוד המאה ברכות שחייבים אנו לברך בכל יום, והוא סוד (תהלים סח, ט) ברוך אדני יום יום יעמס לנו, שאמרו (ברכות מ.) בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו... וסוד הענין, הנה רז"ל אמרו כי אדם הראשון מן הארץ ועד הרקיע היה, וכיון שחטא הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו והעמידו על מאה אמה.

וסוד הענין הוא, כי באמת קומת אדם מצד עצמו הוא מאה אמה בסוד עשר ספירות וכל אחת כלולה מעשר, אלא שבהתפשטה בהתפשטות פרטי או נעשה מהלך ת"ק שנה... והנה בתחילה נברא אדם הראשון אך בסוד הפרטיות ששורשו הוא מאה אמה, והיה מתפשט והולך בסוד פרטיות עד מהלך ת"ק שנה, שהוא שיעור מן הארץ ועד לרקיע, וכיון שסרה אז העמידו דוקא מה שהיה מתפשט בפרטיות גדול, העמידו על שורשו שהוא מאה אמה לבד, וזהו בסוד כ"ף ה"ד, והוא סוד ותשת עלי כפכה, דוקא כ"ף...

נמצינו למדים שסוד הגוף בכל חלקיו אין שורשו פחות ממאה מדרגות, שהם אלה המאה אמה הנשארים... כי האדם מורכב מעשר ספירות וכל ספירה כלולה מעשר ספי' יחד הם מאה ספירות מאה אורות והנה בכל יום הקב"ה מחזיק בחינת הגוף הזה בסוד ק' אורות אלה, וכנגד זה צריך לתת לו מעין ברכותיו מאה ברכות. והנה תדע שהימים נגזרים על האדם לחיות בהם, ובכל יום צריך שיאירו כל המאה האלה, וזהו, ברוך אדני יום יום יעמוס לנו, עד כאן.

מה נעשה בשבת שחסרים לנו ממאה הברכות

אמרו רז"ל (מנחות דף מג:) חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנא' ועתה ישראל מה וכו' אל תקרי מה אלא מאה. ועוד אמרו רז"ל (מספר שבועות לה:) כל שלמה שנוכר בשיר השירים שלמה, קאי על ה', מלך שהשלום שלו. עוד ארז"ל כל ברכה שכרה עשרה זהובים, כדאיתא בבא קמא (דף צא:), ולפי זה שכר מאה ברכות הם אלף זהובים. וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה בשיר השירים (ח, יב), ה"אלף" לך שלמה, וכאמור שלמה הוא השם ופירושו, אתה השם יתברך בשכר מאה ברכות של כל יום משלם אלף זהוב, ואם כן בשבת ובימים טובים שנחסר מברכות התפלה כשיעור עשרים ברכות, על ידי מה יושלמו למאה? לזה משיב הכתוב (שם) ומאתיים לנוטרים את פריו. רצונו לומר, מאתיים זהובים הנחסרים בשבת ובימים טובים בעד עשרים ברכות שחסרים, יושלמו עלי ידי ה"נוטרים את פריו" על ידי ברכות מיני פירות וריח בשמים. (מפרשים).

"וְשַׁמְתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי" (יא, יח)

דברי תורה הם סם חיים, ובהם ניצלים מיצר הרע

"ושמתם", נוטריקון סם תם, לפי שנמשלה תורה כסם חיים. וזהו שאמרו חז"ל (מגילה ג.) שמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנם היו עומדים, כי כל האותיות יש להן בית אחיזה, ואילו השתיים פורחות באויר, לרמוז על דבר זה שהתורה היא סם חיים, מעבר לגדרי הטבע.

ובמדרש תנאים (דברים פי"א פסוק י"ח) על פסוקנו כתוב, בראתי לכם יצר הרע שאין רע ממנו, היו עסוקין בדברי תורה ואינו שולט בכם. ואם פורשין אתם מדברי תורה, הרי הוא שולט בכם, שנאמר (בראשית ד, ז) "לפתח חמאת רובץ ואלוץ תשוקתו". אבל אם רוצה אתה, ממשיך הפסוק "ואתה תמשל בו".

מעשה פלא עם הגאון ר' עקיבא איגר

ודע, שהאדם לומד ועוסק ועומל בתורה הקדושה, לא די שגורם לו שלא ישלוח בו יצה"ר, אלא שגם לכל הסובבים אותו גורם שיתעלו ויעלו בקדושה ובטהרה ויצליחו להתגבר על היצה"ר שבהם. וכמו שמסופר על הגאון הגדול ר' עקיבא איגר וזה דבר המעשה, עלטה כבדה אפפה את העיר פוזנא, שמי העיר כוסו בעננים שחורים ושלג כבד ניתך ארצה. בשעה זו שלאחר חצות, לא נראתה נפש חיה ברחוב, רק בביתו של רבי עקיבא איגר הבלית אור קמץ בחלון. ליד השלחן ישבו אב ובנו, האב הוא רבן של כל ישראל הגאון רבי עקיבא איגר, והבן הוא הגאון רבי שלמה איגר בעל גליון מהרש"א. הם נמעו דפי גמרא מבלי לחוש בקור ובשעות החולפות, כשהם מתעכבים מדי פעם להבין ענין עמוק. דפיקות חזקות נשמעו לפתע מן הדלת. רבי שלמה איגר התנער מלמדו, מי יכול לבוא בשעה כזו מאוחרת ובמזג אויר כה קשה? שמא גוי שונא ישראל זומם לעשות רע לאב ובנו? בעוד רבי שלמה איגר חוכך בדעתו אם לפתוח, גברו הדפיקות ביתר עוז. רבי עקיבא איגר זקף ראשו מן הספר ואמר, כמדומני מישהו נוקש בדלת אמר לבנו, חוששני שיהודי שרוי באיזו צרה, שהרי מי מסוגל לדפוק על הדלת כה מאוחר.

רבי שלמה ניגש אל הדלת, אך פתח אותה, ואל החדר התפרצו שתי נשים בוכיות. רבנו הקדוש הושיעא נא, צעקו בקולות מזויעים. רבי עקיבא איגר נרעד כולו, מה אירע? שאל בקול רך. נרגעו שתי הנשים קמעא, הצעירה ביניהן אמרה, זאת חמותי, אם בעלי שיחיה, ואני אשתו, ובגללו אנחנו כאן, הפרייץ... קולה נחנק, היא פרצה בבכי קורע לבבות. **במטותא** לספר הדברים לפי סדר, בקש רבי עקיבא איגר. כבשה הצעירה במאמץ רב את בכיה, ואחר פתחה וסיפרה, אנו גרים בכפר קמץ לא הרחק מפוזנא, לפרייץ יש אחוזות רבות, ואחת מהן החכיר לבעלי בו הקים פונדק ובית הארחה, מהם אנו שואבים את פרנסתנו. הפרנסה מצומצמת אמנם, אבל שבח לאל, אנו חיים. תקופה ארוכה היינו בטוב, אך מזה כמה שנים החל הגלגל לסוב אחורנית, הפרנסה נתמעטה והלכה, עד שכמעט ולא היה לנו כדי חיותנו, קל וחומר לא לשלם את דמי החכירה לפרייץ, והחוב הלך ותפח. כאשר ראה הפרייץ שהחוכר היהודי לא משלם את החוב, שלח כמה התראות שיודרו לשלם לו את חובו, ואם לא, רע ומר יהיה גורלו. הלך בעלי אל הפרייץ ושפך לפניו תחנונים, אינני גולן חלילה, לא אשתמט מן התשלום, אך מזלי הביש גרם לי שאיני יכול לעמוד בנטל לעת עתה. אני מבקש רק להרויח לי זמן, כדי שאוכל להשיג את הכסף. הפרייץ נעתר, אתה מקבל בזאת ארכה, התשלום נדחה לעוד שלשה חדשים, אך לא יותר אפילו יום אחד.

מצבו של החוכר לא השתפר בכי הוא זה, ובכלות הזמן, לא עלה בידו לגייס אפילו מעט מזעיר מן הסכום הגדול. פקעה סבלנותו של הפרייץ, וללא משפט תפס את החוכר היהודי והשליך אותו לבור כלא, שם משרתיו מענים אותו עינויים קשים.

היום בא הפריץ והתרה בבעלי, כי אם עוד יומים לא יוסדר החוב, גורלו נחרץ, הוא יוציא נשמתו מתוך יסורים קשים ביותר. סיימה האשה לספר את סיפורה הנורא, ופרצה היא וחמותה בבכי מר, ובבקשה מהרב הקדוש שיושיען.

צער רב הצטער רבי עקיבא איגר באותה שעה, חפץ הוא בכל מאודו לעזור להן, כי שאלה של פיקוח נפש כאן, אך מה יעשה, אל מי יפנה בשעה כה מאוחרת. ואף אם יתעכב למחר וינסה לעורר את לבם של עשירי פוזנא, ספק רב אם יוכל להמציא סכום גדול כזה. מרובים צרכי עם ישראל, מדי פעם הוא בא אליהם ומתרים, הפעם יטענו כנגדו עניי עירך קודמין. חשב רבי עקיבא איגר, וחיפש מוצא מן הסבך, ופתאום הבריק במוחו הגדול רעיון גאוני. קם רבי עקיבא איגר מתלמודו, התעטף בלבושו הרבני, נטל עימו את שבעים שנותיו ויצא לדרך.

להיכן הולך אבי מורי? שאל בנו רבי שלמה. נתחיל ללכת, ואחר כך נראה, ענה האב. לא שאל הבן שאלות, ופסע לצידי של אביו. השנים בוססו בשלג העמוק שנערס ברחובות פוזנא, שירכו רגליהם עד שיצאו מרחובותיה המרכזיים של העיר, הלכו בין תלוליות שלג ובוץ בסמטאות הצרות שבפאתי העיר. התקרבו אל משכנות הפשע, שם סובבו אנשי העולם התחתון, שסכנה לעבור שם אפילו באור היום.

לאחר שעה ארוכה של הליכה בבוץ ובשלג, הגיעו לסמטה השוכה ומפחידה, כאן היו בתי המרוח וההימורים של העיר, שם שיחקו במשחקי מזל וכדומה. רבי עקיבא איגר עצר לרגע, אחר טיפס במדרגות של אחת המאורות החשוכות, והקיש בדלת הנעולה.

הדלת נפתחה כדי חרך צר, ראש מגודל שיער הציץ החוצה, היה זה אחד מפוחזי העיר. כאשר ראה את האורח, פרצה קריאת תדהמה מפיו. הוא סגר את הדלת ואץ רץ פנימה בצהלה פרועה. חברה, נחשו מי הוא האורח החשוב שהגיע אלינו? כל הפרועים נדהמו לרגע. "הרבינו של העיר", רבי עקיבא, צחק הפוחח, כנראה גם הוא רוצה לבלות איתנו ולחליץ עצמותיו. הם, גערו בו החברים, דרך ארץ, רבי עקיבא איגר ראבין חשוב הוא, מענין מה הוא רוצה מאתנו. ראשי החבורה ניגשו אל הדלת, לקבל בכל הכבוד את פניהם של הרב ובנו.

בפנים היו יישובים סביב שולחנות, עליהם נערמו סכומי כסף גדולים ששימשו להימורים משולחי רסן. צהלות שיכורים ושאגות פראיות עליונות של הוללים גסי רוח מילאו את החלל המצחין של המסבאה המעופשת. ענני עשן התמרו, אדי האלכוהול של המשקאות החריפים התמוזגו יחד ותרמו למחנק כללי. אל מאורת צפעונים זו נכנס בצעדים שקולים גדול ענקי הרוח, הגאון הקדוש רבי עקיבא איגר. פתאום כמו נמוג העשן, אדי היין והשכר נתפוגגו וצהלות הצחוק נדמו באחת. שתי הדמויות המאירות נראו שונות כל כך, כשמש הזורחת מתוך ערימת רפש.

רצינות פתאומית כבשה את אוירת ההוללות, וסביב הרבנים הצטופפו עשרות לצים שלא הסכימו למראה מעין זה. תהיה רבה היתה על פניהם, מה רוצה הרב? שמא מבקש להטיף להם מוסר על מעשיהם הרעים? מן הסתם יעמוד ויאמר בפניהם דברי כיבושין כאילו יום הכיפורים היום. נגשו החבריא אל רבי עקיבא איגר ודברו אליו מתוך הכנעה גמורה. כבוד גדול הוא לנו היום שהרבי הגדול טרח ובא לכבדנו בנוכחותו. מבינים אנו שאם רבי קדוש כמו כבודו בא אלינו, אות הוא שיש לו דבר מה חשוב ביותר לדבר בפנינו, יאמר נא הרבי את דברו.

פסע רבי עקיבא איגר בצעדיו המתונים אל השולחן המרכזי שעמד באמצעה של המסבאה, ונשא דברו בפני קהל השומעים הבלתי שגרתיו. במילים קצרות סיפר להם על גורלו המר של החוכר היהודי, ועל האסון הכבד שאירע לשתי הנשים העומדות בשעה זו ממש בביתו ומצפות לישועה. הוא גם הכביר במילותיו ותיאר את גודל המצוה הקדושה, "יכולים אתם לקנות את עולמכם בשעה אחת", סיים נרגשות.

דבריו הקדושים שבקעו מלבו הטהור, הצבו מסילות בלב האבן של פושעי ישראל. פתאום נבקעו החומות ומתוך הלבבות החלה נושבת רוח של טהרה. ההוללים החלו מפשפשים בצרורות כספם, ואותן מעות שנאגרו על השולחן, התנגלו עתה לעברו של רבי עקיבא איגר. איש לא נותר אדיש, גורלו של אה יהודי לא מוכר, נגע פתאום לכל הלבבות, והכל תרמו ותרמו. תמה מלאכת ההתרמה, אחד הנוכחים ספר את הכסף בדייקנות, וראו זה פלא, הסכום שהצטבר, היה זהה בדיוק לסכום שהחוכר חייב לפריץ, דמי פדיון שבויים בדיוק נמרץ.

רבי עקיבא איגר לא הסתיר את התרגשותו ושמחתו, ואפילו ההוללים כולם ראו עין בעין את יד ה', כיצד משמים נתגלגל הדבר שכל הסכום בדיוק נאסף, מבלי שנתכוונו לכך! צרור הכסף נמסר לידי הקדושות של רבי עקיבא איגר, והנוכחים ציפו לשמוע דברי תודה, והיו בטוחים שהביקור הסתיים לאחר שהוכתר בהצלחה מלאה. למרבה הפליאה, נותר האורח על עמדו, רוצה אני לומר לפניכם עוד כמה מילים. חלילה, אינני רוצה לקחת מכם אף פרוטה נוספת, אני מבקש לומר לכם דברי תוכחה! דעו לכם, כי מעשיכם הרעים הגדישו את הסאה, אתם עומדים עתה בפתחו

של גהינם, אם תשובו עתה מוטב, ואם לאו, חלילה אתם כולכם אובדים וטובעים בשאול תחתית. האנשים כולם התאבנו לשמע דברי התוכחה הנוקבים והקשים ששמעו אי פעם בחייהם. קלסטרן הטהור של רבי עקיבא איגר עטה רצינות עמוקה, מעיניו זלגו דמעות רותחות, והוא פנה אל הנוכחים ואמר בניגון מלא רגש ועדנה, רבותי, דעו לכם, כי אני, רבה של העיר, מרגיש מהויבות למצבו וגורלו של כל אחד מכם, האם יודעים אתם כמה פעמים ביום אני חושב עליכם? האם תוכלו לשער זאת בנפשכם? הלא תדעו כי רב אינו מיועד רק לפסוק הלכה לשואלים, אלא הוא גם מצווה לתת את דעתו על המצב הרוחני של כל אנשי עירו. כשאני רואה את מצבכם הרוחני הירוד, הסביר רבי עקיבא איגר וקולו נחנק בדמעות, עד כמה קרובים אתם אל עברי פי פחת, כלום יכולני לשתוק, והרי תפקידי להשיבכם למוטב. עתה שזכותם והצללתם נפש מישראל, וכבר אמרו חכמים כל המציל נפש אחת מישראל כאילו הציל עולם מלא, פעלה המצוה בלבכם הקשה, וסדקה בו סדק רחב, עתה ידעתי שעת כושר היא, וראוים אתם לשוב בתשובה. שובו בנים שובבים, שובו לפני שתאחרו את המועד, רבי עקיבא איגר פרץ בבכי סוער, שובו בתשובה טרם יהיה מאוחר.

אותן בכיות ודמעות של רבי עקיבא איגר לא נותרו יחידות, אליהן הצטרפו עוד דמעות רבות שניגרו מעיניהם של רבים מן ההוללים שההירו בתשובה באותו מעמד. זעקות שבר רבות נשמעו במסבאה. כמה מראשי השועלים הוקירו רגליהם מאותו היום והלאה מאותו מקום והחלו נראים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

וְלַמְדָּתָם אֵתֵם אֶת בְּנֵיהֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתָּם בְּבֵיתָם וּבְלִקְתָּם בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁבְתָּם וּבְקִימָה (יא, יט)

חינוך טוב הוא דוגמה אישית של ההורים וכן של המחנכים

בספר בנועם שיח (מועדים) כתב כי אין לך חינוך טוב יותר לילד מאשר כשהוא רואה את אביו מתחנך בקביעות וצועד בדרכי ההשתלמות. מאידך, אין לך חינוך שלילי יותר מאשר זה הנובע ממי שהתנהגותו נוגדת את הנשמע מפיו. את דרשת רבותינו (יבמות קיד). "...להזהיר גדולים על הקטנים" פירשו הקדמונים כך: 'להזהיר' מלשון זוהר. דהיינו ש'הגדולים' צריכים להזהיר, להאיר ולהקרין מאישיותם 'על הקטנים'! סיפור עם עתיק יומין מספר על מוכר כובעים שעבר ביער והתנמנם מתחת לאחד העצים. כשהתעורר גילה שכל כובעיו נעלמו, מלבד כובעו שלו. על ענפי העצים שסביבו הריעו בקול גדול קופים חבושי כובעים. מוכר הכובעים נופף באגרופיו והקופים חזרו אחריו. הוא רקע ברגליו והקופים אחריו. הוא איים בזעקות והקופים ניסו לחקות את קולו. ואז מרוב זעם ותסכול את השליך לקרקע את כובעו, הקופים חזרו אחריו והשליכו לרגליו את כל הכובעים... אמר פעם מחנך גדול להורים: "ילדים מעולם לא הצטיינו בקשב להוריהם... אבל אף פעם לא הפסיקו לחקות אותם. הם מוכרחים, כי אין להם דגמי חיקוי אחרים קרובים יותר". מכאן נובל ללמוד – אומר הגרי"ש אלישיב זצ"ל – שבדי להיות מחנך טוב ולהורות את בניו ובני ביתו בדרך ה', אין צורך להרבות במילים, העיקר זה הדוגמה האישית. כשילד רואה את אביו מתנהג כיאות והולך בדרכי המוסר והמידות הטובות, אין לך חינוך טוב מזה.

מסופר כי בתלמוד תורה אחד נתנו לילדים הרכים שיציירו את אביהם. אחד צייר את אביו עושה קידוש, שני צייר את אביו יושב מול מחשב, אחד צייר את אביו יושב על כורסא ושונה קפה, אחד צייר את אביו מתקן את הבית, ואחד צייר יושב עם סטנדר ולומד תורה. כל ילד מתרשם מאביו בצורה אחרת. עלינו לדעת איזה ציור אנו מורישים לבנינו.

הפירות מעידים על העץ, הבנים מעידים על האדם

הסיפור הבא אשר התרחש באירופה בשנים שלפני השואה יבהיר לנו דברים אלו היטב. באותן שנים התפשטה בקרב חוגים מסויימים תופעה מדאיגה מבחינה רוחנית. יהודים שומרי תורה ומצוות לא הקנו תשומת לב ראוייה לחינוך היהודי של ילדיהם. מסיבות חברתיות הם העדיפו לשלוח אותם ללמוד במסגרות נטולות חינוך יהודי. התוצאות ניכרו מיידית. הצעירים התרחקו ממסורת אבותיהם וחדלו לקיים מצוות. באחד ממקרים אלו התרחש האירוע הבא: יהודי שלא עמד בלחצי החברה, שלח את בניו ללמוד במסגרות מרוחקות מבחינה רוחנית. רבו של אותו יהודי הוכיחו על כך ותבע ממנו במפגיע להוציא משם את בניו, אך הלה לא נענה. הקפיד הרב על הסירוב ועל חוסר ההתחשבות וציווה עליו לבל יראה את פניו עד שיציית לדבריו. חשב הלה בלבו: אסע לויז'ניץ. הן הרבי הוא אוהב ישראל ולא יוכיח אותי. עשה כן, ואומנם האדמו"ר רבי ישראל מויז'ניץ (בעל 'אהבת ישראל') קיבלו בסבר פנים יפות. נמצא מי שסיפר לרבי כי יהודי זה גורש מחצר רבו בגלל החינוך המרוחק מיהדות שהוא מעניק לילדיו, אך הרבי לא הגיב ולא שינה את הנהגתו כלפיו. להיפך, הוא הזמינו שיצטרף אליו לטיולו היומי. הם טיילו בשדה. הרבי הצביע על העצים וסיפר: בילדותי, בפרוס חג הפסח, יצאנו ללמוד בחצר, אך תשומת ליבנו הוסחה מן הלימודים. ראה זאת המלמד והחליט לרתק את תשומת ליבנו

לנפלאות הבריאה. העצים סביבנו החלו להוציא עלים לאחר החורף המושלג, והמלמד מסביר לנו כיצד ניתן להכיר את סוג העץ לפי צורת הגזע והעלים. הנה, עלים אלו הם של עץ התפוח ועלים אלו הם של עץ השזיף. אנחנו הילדים, בקושי הבנו את דבריו, קשה היה לנו להבחין בין סוגי העלים. מתי ידענו כל עץ מהו כאשר הגיעה השעה והעץ הוציא את פירותיו! אז ידענו שעץ הגדלים עליו תפוחים – עץ תפוח הוא, ועץ שגדלים עליו שזיפים – עץ שזיף הוא. הרבי לא הוסיף כל הסבר, אולם ללבו של אותו אדם חדר מסך ברור: הפירות מעידים על העץ, והבנים מעידים על האב. אם הוא מתנדך אותם בדרך כה מרוחקת מיהדות, סימן שגם הוא מרוחק! אלא שהדבר עדיין לא ניכר, כי טרם צמחו הפירות המנוכרים של עצו... אותו יהודי הבין, שאין כל אפשרות שבניו יתחנכו בהשראתו בחינוך רחוק ומנוכר, אבל ליבו שלו יחשב ללב זך ונקי. מסתבר מאוד שהפגם מתחיל בלבו פנימה. הרבי, לא הזכיר את עניין חינוך הבנים, אולם אותו אדם שב לביתו והוציא את בניו ממסגרות לימוד אלה. הפץ היה ש'פירותיו' יהיו פירות הראויים לאכילה, שהרי הוא עצמו נקרא על שם פירותיו.

ההסתר שבהסתר בודאי הוא לטובת האדם

היה מעשה לפני כמאה שנה, באשה אחת שהיתה דרה בעי"ת ווילאמסבורג יצ"ו, והיתה שרויה בעוני גדול ומחפיר, ויהי היום חלה בנה יקירה והווקקה לקחת אותו לרופא, ופשפשה אחר הפרוסות האחרונות שהיו בביתה, ובקושי גדול הצליחה להשיג תשלומי שכר הרופא, הלה בדקו ומצא את סיבת המחלה, ורשם לה 'רעצעפט' (מרשם) ובו סממני רפואה, משעמדה לפני הרוקח נתוודעה שתרופה זו דמיה יקרים ביותר, החלה האשה להתחנן ולדבר על ליבו של הרוקח, שיעניק לה את הרפואה בחינם, באמרה, אנא רחם עלי ועל בני שנפשו תלויה בתרופה זו, כי פיקוח נפש יש בדבר, ואין בידי אפילו שוה פרומה, אך כל תחנוניה ודמעותיה לא הצליחו להבקיע את לבבו הערל, עד שבאטימות לב הציע לה, שמוכן הוא לתת לה את התרופה ובתנאי שתתחייב לנקות את בית המרקחת מדי לילה בלילה במשך שנתיים וחצי... בלית ברירה אחרת הסכימה האשה לכך, כשהמוכר עורך עמה שטר 'כתוב וחתום' על התחייבותה לעמוד לשרת בכל לילה בניקוי החנות, ובלב שותת דם חתמה ושיעבדה עצמה לעבודת פרך זו.

בדרכה לביתה שבווילאמסבורג נאלצה לעבור דרך שכונת הגוים, ולפתע התנפל עליה 'שחור' וביקש לשדוד אותה, לעומתו זעקה האשה שיניחנה לנפשה כי אין בידה משאת מאומה, אך הלה לא שמע לזעקותיה ונטל שקה ברצותו למצוא בו כסף או תכשיטים, והנה נתקלו עיניו בבקבוק היקר – שבו היה משקה המרפא, והיה נדמה בעיניו שזהו בקבוק המכיל 'טיפה המרה' ומשקה משובח ורצה 'לטעום' הימנו, אמרה לו האשה אין זה 'משקה' אלא תרופה, והנח לי להביאה אל בני המוטל במיטתו, אך ה'שחור' לא האמין לה, פתח את הבקבוק והחל לשתות... וכשהרגיש את מעם התרופה בפיו קצף עד מאוד וירק את כל מה ששתה עליה, ובחמתו הרבה נטל את הבקבוק ונפצו על הארץ לשברי שברים.

באותה שעה חשך עולמה, לא די בכך שהתחייבה לעבוד כל לילה לשנתיים וחצי הרי גם אין בידה את התרופה שמסרה נפשה להשיגה, ובפחי נפש שבה על עקבותיה וחזרה לבית המרקחת, סיפרה לו דברים כהווייתן ובקשה ממנו את הנייר בו נכתב ה'הסכם' שביניהם, הרוקח שחשב שהיא חוזרת בה, גער בה, לא יועיל לך מאומה, אף אם נשבר הבקבוק התחייבותך במקומה עומדת, הסבירה לה האשה שברצונה להתחייב לעוד שנתיים ומחצה, העיקר שתקבל לידה בקבוק נוסף מאותו משקה 'מחיה מתים'... אדהכי והכי, הבחין הרוקח כי צבע המשקה שנתן לה מתחילה – והוא שפוף ועומד כעת על בגדי האשה אינו דומה לצבע של התרופה הנכונה, והבין שבמקום לתת לה את התרופה הנדרשת נתן לה רעל וסם המוות, אשר אם היתה נותנת אותו לבנו הרי היה נגזר דינו מיד ל... וירץ אליה וביקש ממנה שתקרע את השטר לגזרים, ויוסיף לתת לה את התרופה בחינם אין כסף ובלבד שלא תגלה לאיש בעולם את אשר אירע עמה, ולא תתבע אותו לשלמות...!

ונתברר כי אותו 'הסתר' שבתוך הסתר' ששדד ממנה הכושי את בקבוק התרופה ושברו לא היה אלא לטובתה, להציל את בנה מאותו סם המוות, ולתת בידה את 'התרופה' הנכונה מבלי שתצטרך לשלם אפילו פרומה אחת, ולהציל אותה מכל שנות העבדות...

וְלַמִּדְתָּם אַתֶּם אֵת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ (יט, יא)

הגיע הזמן שנרחיב את הפתח ליותר שעות של תורה, ובמקום למהר לגמור את תפילת העמידה בחמש דקות, אפשר להרחיב אותה בעוד שתי דקות לכבוד הקב"ה

מעשה שהיה אצל מנהלי החברה הגדולה של משחת השניים "קולגייט", שעשו ישיבה דחופה למה ומדוע הרווחים ירדו בצורה משמעותית, וכמה שניסו להשיא עצה שתשפר את המצב לא היתה עצה שהניחה את הדעת.

והנה הגיע אדם זר שלא משתייך לחברה כלל, וביקש להיכנס לאסיפה ואמר שיש לו עצה מובטחת וכדאי להם לשמוע. ובתחילה המאבטחים ניסו לסלקו משם, אך לאחר הפצרות מרובות ניאותו והכניסו אותו פנימה. אמרו לו: מה בפיק? אמר להם אני מגלה לכם עצה וזה בתנאי שהרווחים שיבואו מהעצה שלי אני מקבל חמישים אחוז, אם תשתמשו בעצה שלי! הבה ונשמע מה יש לך להציע? אמר להם האיש בסך הכל מה שאני מציע זה להגדיל את הפתח של המשחת שיניים, וכך כל פעם שהאדם יצחצח את שיניו הכמות תצא כרווח ולא בצמצום, וכך הוא יצחצח גם את כיסו וכספו הרבה יותר מהר. והאיש הזה יושב היום רגל על רגל ומרוויח מיליונים.

אבל מה זה הענין שלנו? שאם הפתח שלנו לתורה זה שעה ביום, הרווחים והאושר שלנו קטנים למדי. הגיע הזמן שנרחיב את הפתח ליותר שעות של תורה, ובמקום למהר לגמור את תפילת העמידה בחמש דקות, אפשר להרחיב אותה בעוד שתי דקות לכבוד הקב"ה, והרווחים יהיו עצומים.

ערכה של דקה

הנה זה ידוע כי מעלת הזריזות מבטאת ביטוי לערך החיים של כל רגע ורגע, כי המכיר במעלת החיים, ממילא הוא מזדרז להספיק עוד ועוד. עוד רגע של לימוד תורה, עוד רגע של תפילה, ועוד רגע של מצווה וחסד.

נתבונן בסיפור יונה הנביא אשר ביקש מהמלחים אנשי האוניה "שאוני והטילוני אל הים וישתוק הים מעליכם" (יונה פרק א פסוק יב), לכאורה מדוע מבקש הוא שאוני והטילוני, ומדוע לא קפץ אל תוך הים בעצמו ומתרץ הגאון רבי יהודה לייב הסמן זצ"ל, שכל הפצו ורצונו של יונה היה, לנצל כל דקה וכל שניה, עד שיצטרפו להרימו ולהטילו למצולות, הוא בינתיים יפשפש במעשיו ויתוודה ברגעיו האחרונים, כי חיים של עולם הבחירה יקרים הם לאין ערוך.

שעון החיים מתקתק, תכננו כיצד לנצל את הזמן של היום על מנת להשיג ממנו את המיטב. וזהו שכתב רבי שמעון פראנקפורט זצ"ל ב"ספר החיים" את המימרא – "אדם דואג על איבוד דמיו, ואינו דואג על איבוד ימיו, ימיו אינם חוזרים, ודמיו אינם עוזרים". אמנם, מלאכת ניצול הזמן אינה קלה כלל ועיקר. היצר הרע מנסה לאבד מן האדם את המתנה היקרה ביותר שבידיו – הזמן הקצוב שהועמד לרשותו. לעיתים הוא נוסך באדם תרדמה, כדי שלא יחוש בחלוף הימים, ולעיתים, להיפך, הוא מעמיס עליו מטרדות רבות. יש ההולך בטל, ומחשבותיו נסבות על אודות השאלה: איך "להרוג" את הזמן, ויש מי שאף פעם אין לו זמן. אולם כשתבדוק תמצא, שתמיד הוא עסוק בעניינים שאינם אלא השחתת זמן. על מנת לחיות נכון, ובשביל הנשמה, יש לקבוע עיתים לתורה. הבעיה היא שלמרות הידיעה בדבר החשיבות של הדבר, רבים אומרים לעצמם: 'כשיהיה לי זמן, אקפוץ לשיעור בשכונתי'. על זה בדיוק אומר לנו הלל הזקן. בפרקי אבות: 'אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה.

הסיפור הבא שלפנינו יבהיר לנו דברים אלו היטב. הסטודנטים ישבו דרוכים על מקומם, בעוד שתי דקות אמור להרצות איזה פרופסור מפורסם בכל העולם. הקורס עסק בנושא ניצול נכון של הזמן. שעת ההרצאה: 11:50 עד 11:55 חישוב פשוט מראה על הרצאה של 5 דקות בלבד! "הוא יודע לנצל את הזמן ממש טוב, אם הוא יודע להעביר את המסר שלו ב-5 דקות". השעה היא 11:50 בדיוק, הדלת נפתחה ואל אולם ההרצאות נכנס הפרופסור הקשיש כשבידיו הוא מחזיק... אקווריום, מיד אחריו נכנסו עוד שני עוזרים כשהם נושאים בידם שני שקים גדולים. הוא הניח את האקווריום על השולחן שלפניו והעוזרים הניחו את השקים על הרצפה שלידו. עיני המשתתפים התעגלו בהפתעה מול המראה המוזר שנגלה אל מול עיניהם, הם לא הספיקו לחשוב הרבה בעוד הפרופסור בלי להוציא מילה מפיו פותח את אחד השקים ומוציא ממנו אבנים גדולות במיוחד. הוא החל להכניס את האבנים אל תוך האקווריום במשך דקה עד שהאקווריום היה מלא לחלוטין. 'האם האקווריום מלא?' שאל הפרופסור. הסטודנטים הנהנו בראשם לאות 'הן'. הוא התכופף שנית והפעם הוציא שקית גדולה מלאה בחציץ. בעודו משמיע קולות פצפון, גלש החציץ בינות לאבנים עד שגם הוא מילא את האקווריום עד תומו. 'האם האקווריום עכשיו מלא?' שאל שנית הפרופסור הנכבד. הפעם ההנהונים היו חלשים יותר, 'מי יודע מה הדימיטריוס הזה ישלוף הפעם מאמתחתו' חשבו הנוכחים. הוא פתח את השק השני ומול עיני הנוכחים המשתתפים שלף ממנו שק קטן מלא ב...חול. הוא רוקן את תכולת השק אל תוך האקווריום, והחול פילס לעצמו אט אט דרך בין האבנים והחציץ. עד מהרה היה האקווריום מלא לחלוטין. לשאלתו היבשה של הפרופסור: 'האם הפעם האקווריום מלא!' ענו כולם 'כן, בוודאי', וכי מה עוד ניתן להכניס אל תוך האקווריום המלא והוא להפתעת כולם שלף הפרופסור מן השק שלשה בקבוקי מים והחל לרוקן את תוכנם אל תוך האקווריום, לאחר שסיים את מלאכתו הודיע חגיגית כשסוף סוף חיוך עולה על פניו: 'טוב, הפעם האקווריום באמת מלא'. 'צעירים יקרים' פנה הפרופסור לציבור השומעים ואמר 'אם הייתי משנה את הסדר של הדברים, למשל, שם את החול לפני החציץ או את החציץ לפני האבנים הגדולות, האם הייתי יכול להכניס את כל תכולת השקים פנימה?'. הסטודנטים הרהרו שניה וענו: 'ודאי שלא'. 'המסר

שלי הוא שאתם יכולים להספיק הרבה מאד דברים בחיים, גם משפחה, גם קריירה, גם לטייל מדי פעם, וגם להתנדב בארגוני חסד. אבל בכדי להצליח לעשות הכל, צריך לדעת לסדר את סדר העדיפויות בצורה הנכונה. אם העיקר אצלנו הם טיולים ובילוויים – לא נצליח בעבודה, אם נמקם את העבודה לפני המשפחה – לא נצליח להקים משפחה, וכן הלאה. 'בשביל הדברים החשובים ביותר נקבע לעצמנו זמן, ואת הקביעות הזאת לא נדחה בשום פנים ואופן, ולאחר מכן נקבע זמן לדבר השני בחשיבותו וגם ממנו לא נוזו, וכן הלאה. כך נצליח בכל המשימות שהצבנו לפנינו'. פרופסור קונסטנטוס קר קידה קלה ויצא מן האולם. השעה הייתה 11:55 בדיוק.

ובעקבות הפרופסור המכובד נשאל את עצמנו מה אנחנו מכניסים למוח שלנו?! המוח הוא צעיר רענן, קרקע פוריה להכניס בה תורה, חכמה, מוסר וערכים. אם בעודנו צעירים נמלא את המוח בהבלים, (ובאלה לצערנו לא חסר, עולם התקשורת והבידור מציעים אותם בשפע), לא יישאר מקום לדברים החשובים באמת, וכשנערבב את השמויות עם המים – מי החכמה, מה שישאר זה בויץ עכור, מלוכלך, וחוסר בהירות, וכשנתבגר ונרצה לנקות את שאריות הרפש שהכנסנו בלא משים, נמצא שהדבר לא פשוט. אז מה אנחנו בוחרים להכניס שם?!

כמוכן, לא צריך להיות סטודנט למנהל עסקים כדי לדעת שכל אחד חייב למקד את עצמו על מנת שיגיע להישגים בחיים. הלימודים, המחויבויות כלפי המשפחה, וכמוכן צריך גם קצת 'להשתחרר' כדי שיהיה כוח להמשיך הלאה. אבל לפעמים בלהט החיים שוכחים את הנשמה שיש לה צרכים רוחניים משלה. וכדי שאדם יהיה עם סיפוק עצמי אמיתי הוא זקוק למזון רוחני.

ביאור ההפטר

הפטר עקב

הקשר בין ההפטר לפרשה

הפטר זה היא השניה משבעה שבתות של נחמה שמפטירין החל משבת שאחרי תשעה באב.

תוכן ההפטר

ציון חושבת שבגלל אורך הגלות, ה' שכח ועזב אותה, אבל ה' אומר לה שלא שכחה ותמיד היא לנגד עיניו להטיב לה, ובסופו של דבר יגאלנה גאולת עולם.

בניה ישובו לתוכה ויבנו את הערים החרבות ועם ישראל יהא מרובה, עד שהמקום יהא צפוף ורחוק, שכל אחד יאמר לשני, התרחק קצת שגם אני אוכל לשבת.

מלכי אומות העולם יגדלו את בני ישראל, השרות יניקו את בני ישראל, ואומות העולם יכנעו ויושפלו לפני בני ישראל.

הגוים שהשבו שאין תקומה לעם ישראל, יתן ה' את בשרם מאכל לחיות השדה ולעוף השמים.

ואז כולם יכירו שישראל הם עם ה', ולא גירש אותם לצמיתות, כאשר שקבלה גט כריתות מבעלה, אלא היא דומה לאשה שבעלה כעם עליה ועתיד להחזירה. כן ישראל גורשו בפשעיהם, וכשישובו בתשובה יושעו מיד.

ולכן ה' מתרעם מדוע אינכם שבים בתשובה וכי מטילים אתם ח"ו ספק ביכולתו יתברך? והלא במאמרו יתברך קרע את הים לפני בני ישראל, וביכולתו לשים נהרות למדבר.

הנביא ישעיה אומר שקיבל מאת ה' לשון צחה, ללכת ולהוכיח את ישראל, והוא מעיד על עצמו שכל יום ה' פותח את אזניו להבין את הנבואה, והוא לא חשש ממכות ולא מכלימות שיכוהו או יכלימוהו, אלא בטח בה', לא פחד מהם והוכיחם בלשון קשה כי ה' אתו, וכל אלו שאינם הפצים לשמוע בקול ה', הם יאבדו, והעבירה שעשו היא תיסר אותם, וימותו בעצבון וביגון. אך הסובל את השבת הצרות והגלות והולך בדרך ה', הרי בטח בה' והוא יצילו.

כמו כן אומר הנביא לישראל שיסתכלו מהיכן באו, מאברהם ושרה שה' בירך אותם ונידלם, וכך יעשה לבניהם שה' ינחם אותם, ויהפוך את ציון וערי ישראל החרבות לגן עדן, ששון ושמחה ימצא בהן, תודה וקול זמרה.

ישעיה פרק מ"ט פסוק י"ד – פרק נ"א פסוק ג'.

יד כיון שארך זמן הגלות וישראל לא שבו לציון **וְתֹאמְרוּ צִיּוֹן** לעצמה, סבורה אני, כי [א] **עֲזַבְנִי יְהוָה** וגם נדמה לי כאילו (רש"י ורד"ק) **וְאֲדַנִּי שְׂכַחְנִי**: טו והשׁוּי'ת אומר לה, ה"ו שכך הוא: וכי **הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוֹלָהּ** עולל שלה, ולד רך שלה, וכי תקשה לבה **מֵרַחֵם** ולא תרחם על **בֶּן-בְּטָנָהּ**, ואפילו אם יתכן באיזו פעם ש**גַם-אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה** ויעזבו בניהם, בכל זאת **וְאֲנֹכִי לֹא אֶשְׁכַּחְךָ** (רש"י): טז **הֵן עַל-פְּפִיָם** [ג] **חֲקֵתֶיךָ**: רשמתי וחקקתי אותך על ידי הגלויה לזוכרך תמיד [ד"א על כפים – מעל ענני כבוד] (רש"י) **חֹמְתֶיךָ**: ההרוסות (רד"ק) הם **נְגִדֵי תְּמִיד** כדי לבנותן שוב (מ"ד): ז **מִהָרֹו בְּנִיךָ**: כאשר ימהרו בניך לשוב בתשובה,

עיונים והארות

שהקרבת לפני. אמרה לפניו רבונו של עולם, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך, שמא לא תשכח לי מעשה העגל, אמר לה גם אלה תשכחנה, אמרה לפניו, רבונו של עולם, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה הר סיני, אמר לה ואנכי לא אשכחך (ברכות ל"ד).

ותאמר ציון וכו' – כלומר במה שהסתיר פניו ממני, הרי כאילו עזבני ואמר שם הוי"ה ברוך הוא – מה שְׁהִיָה והתקין אותי כְּאֵב המהוה ומתקן את בנו, עזבני דהיינו, עזב הוייתו וְתִקְוֵנִי מה שקראני בני, "ואדני שכחני" – כלומר ואף אם לא הייתי השובה בעיניו אלא כעבד, שלבך נקט כאן שם אדנות (אדני) שהוא אדון הכל, עם כל זה שכחני שאני עבדו ואינו מרחם עלי כדרך האדון המרחם על עבדו ומשיב, "התשכח אשה עולה" – דהיינו בנה הגדול כמו עולל (ילד רך), או אפשר שתשכח מלרחם בן בטנה שהוא הילד הקטן היונק ודבוק תמיד בבטנה – ואם גם אלה אפשר שתשכחנה איזה פעם, אנכי מעולם לא אשכחך (נשמת חיים לרבי חיים משאש זצ"ל).

[ב] ואנכי לא אשכחך, הן על כפים וכו' – רבי סימון בשם רבי יוחנן, אמר הקב"ה לא אתם ולא נביאיכם שאלתם כראוי, אלא אם בקשתם לשאול הן על כפים חקותיך, כשם שאי אפשר לו לאדם לשכוח כפות ידיו, כך גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך. דבר אחר ואנכי לא אשכחך, דכתיב אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני (פסיקתא).

ובתרגום יונתן פי' בענין אחר וז"ל: האפשר דתתנשי אתתא ברה מלרחמא על בר מעהא מתיבא כנשתא דישראל ואמרת אם לית קדמוהי אתנשאא דלמא לא מתנשי לי ית דעבדית עגל דדהב אמר לה נביא אף אלין אתנשין מתיבא ואמרה ליה אם אית קדמוהי אתנשאא דלמא מתנשי לי ית דאמרית בסניי נעבד ונקבל מתיבא ואמר לה מימרי לא ירחקינך.

[ג] יש מי שפירש 'הן על כפים' על מצוות הצדקה הנעשית בכפים, 'חקתך', דבגלות הצדקה היא כמו קרבנות ומקרבת הנאולה, ועל זה 'חקתך', כי גדלה מעשה הצדקה מאד מאד, ומה גם בגלות החיל הזה היא העולה למעלה, עכ"ד. ויתיישב היטב לפי מה שכתבו גורי האר"י החי וצ"ל דעבירה אינה מכבה צדקה, ועל זה אמר 'הן על כפים' על אשר אתה עושה צדקה בכפים, 'חקתך' בסוד וצדקתו עומדת לעד. וותיבות 'הן על כפים' גימטריא כפרה, לרמוז שהצדקה מכפרת, ואמרו רז"ל (דברים רבה פרשה ה' אות ג') שמכפרת אף על המזיד. וזהו 'עשה צדקה וגו' נבחר לה' מובח' (משלי כא, ג), שהקרבנות אינם אלא על השוגג. (נחל שורק אות ב').

[א] ותאמר ציון עזבני ה' – מה כתיב למעלה מן הענין, פרשת מלך המשיח, כה אמר ה' בעת רצון עניתך וגו', לאמר לאסורים צאו וגו' לא ירעבו ולא יצמאו וגו'... כי נחם ה' עמו וענייו ירחם, ואחר כך ותאמר ציון עזבני ה', לא היה צריך לומר אלא ותאמר ציון ואחר כך פרשת מלך המשיח, אלא כיון שראתה ציון שגלויות מתכנסים וכל ישראל והשמים והארץ שמחים, והיא אינה נזכרת, התחילה אומרת ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני, אמר ליה יש כלה בלא חופה, שאי סביב עיניך וראי וגו' (פסיקתא רבתא).

ארבעה דברים שאל ירמיה את הקב"ה בשעה שפירש הימנו, על שתיים השיבו ועל שתיים לא השיבו, ואלו הם מאיסה ונעילה, עזיבה ושכיחה... אמר לו לך לרבך ולרבו של רבך משה רבן של כל הנביאים, כך אמרתי לו בסוף כל התוכחות, ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים. הרי על שתיים השיבו ועל שתיים לא השיבו, כיון שראתה ציון שד' דברים שאל ירמיה מאת הקב"ה מאיסה ונעילה עזיבה ושכיחה, והשיבו הקב"ה על מאיסה ונעילה ולא השיבו על עזיבה ושכיחה, התחילה תובעת שתיים, ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני.

דבר אחר ותאמר ציון עזבני ה' ושכחני אינו אומר כן, אלא עזבני ה' וה' שכחני, מהו ה' וה'? אמרה לו אפילו שתי מדות של רחמים שכתוב בך ה' ה' א"ל רחום והנזן עזבו אותי ושכחו אותי. דבר אחר עשה אותי הפקר לכל האומות, לקט שכחה ופאה, כמו שנאמר ובקצרכם את קציר ארצכם וגו' לעני ולגר תעזוב אותם. דבר אחר עזבני ה' – טען אותי כמה פורעניות, כמו שכתוב עזוב תעזוב עמו... אמר לו הקב"ה תורעמנין בני תורעמנין, אדם הראשון עסוק אני עמו לעשות לו עזר, שנאמר אעשה לו עזר כנגדו, והוא מתרעם עלי, האשה אשר נתתה עמדי היא ותנה לי... אף ציון כך היא עושה לי, אני עסוק להעביר את המלכיות מן העולם, ולא כבר העברתי בכל מדי ויון, ועומד אני להעביר מלכות הרביעית, והיא מתרעמת לפני ואומרת עזבני ושכחני. (ילק"ש)

דבר אחר ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני, היינו עזובה היינו שוכחה, א"ר אלעזר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבונו של עולם אדם נושא אשה על אשתו זוכר מעשה ראשונה, ואתה עזבתני, אמר לה הקב"ה בתי, "ב מזלות בראתי ברקיע כנגד י"ב שבטים, ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל, ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים ריהטון, ועל כל ריהטון בראתי לו שלשים לגיון, ועל כל לגיון בראתי לו שלשים נסתרא, ועל כל נסתרא בראתי לו שלשים קירטון, ועל כל קירטון בראתי לו שס"ה כוכבים כמנין ימות החמה, וכולם לא בראתי אלא בשבילך, ואת אומרת שכחתי ועזבתני. התשכח אשה עולה, כלום אשכח עולות ופטרי רחמים

אז אותם הפושעים שהם **מְהַרְסִיךְ וּמְחַרְבֵיךְ** שהרסו והחריבו וגרמו לחורבן ולגלות **מִמֶּךָ יֵצְאוּ** שִׁכְלוּ, שלא יהיה בך עד רשע ופושע (רד"ק): **יְחַו** אומר השי"ת לציון: **שְׂאֵי-סָבִיב עֵינֶיךָ** [ד] **וְרֵאֵי אֶיךָ כָּלֶם** כל בניך **נִקְבְּצוּ בְּאוֹ-לֶךָ** מכל ד' רוחות העולם לציון **חִי-אֲנִי נִשְׁבַּע אֲנִי** (רד"ק) **נְאֻם-יְהוָה כִּי כָלֶם תִּתְפָּאֲרִי** בכל בניך **כְּפַעְרֵי** [תכשיט יפה (מ"ז)] **תִּלְבָּשִׁי** כמלבוש יפה (מ"ד) [משובץ ביהלומים] **וְתִתְקַשְּׁרִים** ותקשרי אותם עליך בקשר אמיץ **כַּכֶּלֶה** השומרת תכשיטה שנתן לה החתן לשם קידושין (מלבי"ם): **יֵט פִּי** מעתה לא תדאגי על **חֲרַבְתִּיךָ וְשִׁמְמֹתֶיךָ** ההרים החרבות והשוממות **וְאַרְצֵי הַרְסָתֶיךָ** ועל ארצך ההרוסה **כִּי יְהִי כוֹלֵם עֲתָדָה** מיושבות ומאוכלסות, עד שיהיה **תִּצְרִי** צר לך **מִיּוֹשֵׁב** לשבת בהן מחמת הצפיפות **וְרַחֲקוּ** בקצה הארץ **מִבְּלָעֶיךָ** המשחיתים אותך, והיינו שלא יבוא בגבולך משחית (רד"ק): **בְּ-עוֹד יֵאמְרוּ** ותשמעי (מ"ד) **בְּאֲזִנֶיךָ** מה שיאמרו **בְּנֵי שְׂבָלֶיךָ** הבנים שהיית שכולה מהם **צֶר-לִי הַמָּקוֹם** מרוב העם **גְּשָׁה-לִּי** גשה הלאה בעבורי **וְאַשְׁבְּהָ** שאוכל לשבת גם אני (רש"י, רד"ק): **כֹּא** **וְאָמַרְתְּ בְּלִבְּךָ מִי יֵלֵד-לִי אֵת-אֱלֹהָ** מהיכן באו עם רב כזה, הרי ימים רבים **וְאֲנִי שְׂכוּלָה** [בל' בנים] **וְנִלְמוּדָה** ויחידה [בל' אנשים] [וי"א מבעל (מלבי"ם)] **גִּלְתָּה** | **וְסוּדָה** בְּנֵי גִלּוֹ וסרו ממני **וְאֱלֹהָ מִי גִדֵּל הֵן אֲנִי** **נִשְׁאַרְתִּי לְבִרְי אֱלֹהָ** הבאים מ**אֵיפָה הֵם** (מ"ד): **כִּב-כָּה-אָמַר אֲדַנִּי יְהוָה הֲזֵה אִשָּׁא** ארים **אֶל-גֹּזִים יָדָי** לרמוז להם שיביאו את בני מהגולה **וְאֶל-עַמִּים** [אשר לא ישמעו מיד (מלבי"ם)] **אֲרִים נִסִּי** דגל לרמוז להם שיביאו בני מהגולה (רש"י), וי"מ נס מלחמת גוג ומגוג ששם יפלו בנופלים, ואז **וְהֵבִיאוּ בְנֵיךָ בְּחֵצַן** בכסא שנושאים בו השרים [במטוסים משוכללים] **וּבְנִתֶיךָ** שמפחדות לשבת בכסא הנז' **עַל-פְּתָה תִנְשָׂאנָה** ישאו אותם בכתף בכבוד גדול ובעדינות לארצם (מלבי"ם): **כֹּג וְהָיוּ מְלָכִים** [ה] **אֲמַנֶיךָ** יהיו עסוקים בגדול בניך (מ"ז) [יעשו ביבי סוטר] **וְשָׂרוּתֵיהֶם** והשורות שלהם **מִיַּנִּיקְתֶּיךָ** יניקו את בניך

עינים והארות

מסוף העולם ועד סופו ואומר לו גבריאל לפני הקב"ה, רבש"ע אם הוא רצונך יבואו כל העכו"ם ויראו בטובתן של ישראל, ואומר לו הקב"ה גבריאל לא יבואו לראות כי כן אמר ישעיה הנביא (ישעיה כו) ה' רמה ירך בל יחיוון, ואמר גבריאל לפני רבנו של עולם לא כמו שאמר ישעיהו, אלא יבואו ויראו ויבושו שנאמר (שם) יחזו ויבושו קנאת עם אף אש צריך תאכלם, ואף כנסת ישראל אמרה לפני הקב"ה רבנו של עולם יבואו ויראו ויבושו שנאמר (מיכה ז) ותרא אויבתי ותכסה בושה. באותה שעה פותחת גיהנם את פיה ויוצאין כל העובדי כוכבים ומזלות ממנה ורואין בטובתן של ישראל ונופלין על פניהם ואומרים כמה נאה אדון וכמה נאה אומה זו שהקדוש ברוך הוא אוהב אותם ביותר שנאמר (תהלים קמד) אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו (תנא דבי אליהו זוטא - פרק כא).

שאי סביב עיניך וראי כלם- כל ניצוצות הקדושה וכל המלאכים הנעשים מהמצות, נקבצו- ניצוצות הקדושה מהקליפות יצאו קבוצים, והסניגורים בין ממצות עשה ובין מהעבירות שנהפכו לזכויות, כלם נקבצו באו לך, חי אני נאם ה'- כי הוא מקבץ נדחי עמו ישראל, כי כלם- בין המ"ע שאתה מקיים ובין העבירות שנהפכו לזכויות, כעדי תלבשי- חלוקא דרבנן, ותקשרים- לניצוצי הקדושה ליחדם יחוד גמור, ככלה- העליונה, שכנת עוינו המלקטת ומבררת ניצוצי הקדושה. (נחל שורק אות ג).

[ה] הנחיד"א בקונטרס התפילות כתב שלמציאת חן יכוין לשם מפרי"ש היוצא מפסוק זה עי"ש.

[ד] בשעה שיאמר הקב"ה לציון קומי אורי כי בא אורך יאמר לפני רבנו של עולם עמוד אתה בראש ואני עומד אחריו ואומר לה הקב"ה יפה אמרת שנאמר (תהלים יב) עתה אקום יאמר ה' ובמה היא שמחה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה שנאמר (ישעיה מט) "שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך חי אני נאם ה', כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה" באותה שעה מביא הקב"ה את אליהו ובן דוד צדקנו וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן בידיהם ונקבצין כל ישראל בפניהם והשכינה לפניהם והנביאים מאחריהם והתורה מימנם ומלאכי השרת משמאלם ומוליכין אותם אל עמק יהושפט ונקבצים כל העמים שם שנאמר (יואל ד, ב) וקבצתי את כל הגוים והורדתיים אל עמק יהושפט ונשפטי עמם שם על עמי ונחלתי ישראל אשר פזרו בגוים ואת ארצי חלקו ואל עמי ידו גורל... באותה שעה מביא הקב"ה את אליהם של עכו"ם ונותן בהם רוח ונשמה ואומר הקב"ה יעברו כל אומה ואומה היא ופסל שלה על הגשר של גיהנם ואז יעברו כולם וכיון שמגיעין על תוכה יהיה הגשר לפניהם כמו חוט ונופלין לתוך הגיהנם האלילים ועובדיהם וכיון שמגיעין לתוך הגיהנם הם ופסיליהם ורואין ישראל את כל העכו"ם ופסיליהם בתוך הגיהנם מיד מתייראין ישראל, ואומרים לפני הקב"ה רבנו של עולם שמה כשם שעשית עם אלו כך תעשה עמנו, ואומר להם הקב"ה מי אתם ואומרים לפנינו אנחנו עמך ונחלתך ישראל, ואומר להם הקב"ה מי מעיד עליכם, ואומרים ישראל להקדוש ברוך הוא אבינו אברהם יעיד עלינו וכ"ו באותה שעה מביא הקב"ה את התורה ומניחה בחיקו ומבהיק זיוון של ישראל

וַיִּזְמַן שָׁהִם יִגְנוּ בַעֲדָךְ מְכַל פִּגְעָה [מלבי"ם] עַד שְׁלֻבְסוּף אַפְיִם אֶרֶץ יִכְרְעוּ וַיִּפְּלוּ לָאָרֶץ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ וַעֲפָר רַגְלֶיךָ יִלְחֲכוּ יִכְנְעוּ לָךְ כִּאִילוּ מַלְחָמִים עַפְר רַגְלֶיךָ וַיִּדְעַתְּ אִזּו תִּדְעֵי כִּי-אֲנִי יְהוָה וְהִיכֹלֶת בְּיָדִי אֲשֶׁר לֹא-יִבָּשׁוּ מַעֲתָה קִנְיֵי יִשְׂרָאֵל הַבּוֹטְחִים בִּי (רד"ק): כִּד הַקְּב"ה [1] אֹמֵר: הִיָּקַח מִגְבוֹר כְּסָבוּרִים אֹתָם, שְׂאֵי אִפְשֵׁר לִקְחַת מַעֲשׂוֹ הַגִּיבּוֹר אֶת הַמְּלָקוֹחַ [2] הַשְּׂבִי שְׁלַקָּח מֵיַעֲקֹב אַבְיָנוּ, וְכַפֵּל וְאָמַר וְאִם וְכִי שְׂבִי צְדִיק יִמְלֹט [במתניה], וְכִי סָבוּרִים אֹתָם שְׂאֵ"א לְמַלֵּט מִמֶּנּוּ הַשְּׂבִי שֶׁל יַעֲקֹב הַצְּדִיק, לֹא כֵךְ הוּא: כֹּה-כִּי-כֹה | אָמַר יְהוָה גַּם-שְׂבִי שְׂבִי שְׂבִי [3] הַגְּבוֹר יִקָּח מִמֶּנּוּ, כִּי אֲנִי גְבוֹר מֵהֶם וּמִלְּקוֹחַ וּמֵה שְׁלַקָּחוּ עָרִיץ בְּעַרִיצוֹת בְּלִי צֶדֶק יִמְלֹט וַיִּצֵּא מִיַּד הָעַרִיץ (רד"ק בְּשֵׁם אַבִּיו) וְאֶת-יְרִיבֶךָ אֵלּו שָׂרְבוּ אֹתָךְ וְהִצְרִו לָךְ (ע"פ מ"ד) אָנֹכִי אֲרִיב עִמָּהֶם וְאֶת-בְּנֵיךָ אָנֹכִי אוֹשִׁיעַ: כֹּו וְהֶאֱכַלְתִּי אֶת-מוֹנֵיךָ אֵלֶּה שְׁקִינְטָרוֹ אֹתָךְ [הַבְּבַלִּים], אֲתָן אֶת-בְּשָׂרָם לְחֵית הַשָּׂדֶה (רש"י) וְכַעֲסִים וְכִינן עֲנָבִים אוֹ כִינן פִּירוֹת, יִשְׁתַּוּ הָעוֹפּוֹת מִדָּמָם (רד"ק) וַיִּשְׁכַּרְוּ וַיִּהְיוּ שִׂיכּוּרִים מִזֶּה (רש"י) וַיִּדְעוּ כָל-בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעַךְ וְנֹאֲלֶךְ אֲבִיר הוּא חוֹזֵקוֹ וְתוֹקְפוֹ (מ"ד) שֶׁל יַעֲקֹב: אִמוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל שִׁיעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה כֹּה | אָמַר יְהוָה אֲמַנֵם הִרְחַקְתִּי אֶת כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל (ע"פ מ"ד), אֲבָל אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אֲמַכְּם [1] קְבֵלָה מִמֶּנִּי אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיךָ בּוֹ אוֹ מִי הֵם מִנוֹשֵׁי הַמְּלוּוִים שְׁלִי אֲשֶׁר-מִכְרַתִּי אֶתְכֶם לּוֹ כִּדִּי לְשֵׁלֵם אֶתְכֶם כְּפָרְעוֹן חוֹב [הָאֵם יֵשׁ לִי חוֹב לְמִישְׁהוּ?] הֵן בְּעוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם וּבַעֲבוּר הַפְּשָׁעִים שְׁלַכְּם (מ"ד) שְׁלַחְתָּה אֲמַכְּם וְאִין הַשִּׁילוּחַ מִחַמַּת שְׂמֵאֲסָתִי בְכֶם וְהִלְלָה, אֵלֶּה מִחַמַּת שְׂמֵרְדָתֶם כְּנַגְדִי (מלבי"ם) וְכַשְׁתִּיבּוּ מַעֲשִׂיכֶם וְתַחֲזֹרוּ בְּתְשׁוּבָה, תִּפְדּוּ (מ"ד): בַּ מְדוּעַ אֹתָם מַעֲכָבִים אֶת הַגְּאוּלָּה, שְׁהָיָה אֲנִי מְזוּמָן לִקְבֹּל אֶתְכֶם בְּתְשׁוּבָה אִם תְּשׁוּבוּ, וְאִ"כ מְדוּעַ כִּי בָּאתִי לְהִתְקַרֵּב אֵלֵיכֶם וְאִין אִישׁ וְאִין אִישׁ [1] מִכֶּם פּוֹנֵה אֵלַי קָרָאתִי לְכֶם לְשׁוּבַת תְּשׁוּבָה ע"י הַנְּבִיאִים [שׁוּבוּ אֵלַי וְאִשׁוּבָה אֵלֵיכֶם] וְאִין עוֹנָה מִי שְׂמֵשִׁיב לִי שִׁישׁוּבַת בְּתְשׁוּבָה, וְכִי הַקְּצוֹר קְצָרָה יְדֵי מַפְרוֹת מַלְפָּדוֹת אֹתְכֶם וְאִם-אִין-בִּי כֹחַ לְהַעֲלִיל אֶתְכֶם הֵן בְּנִעְרַתִּי הָרִי כְּשֵׁאֲנִי גּוֹעֵד אַחֲרֵיב אִיבֵשׂ אֶת הַיָּם אֲשִׁים

עינים והארות

ונחמה שמנחם את ישראל שהם בזה הגלות שישבו כי לא נמכרו כי אם בעונותיהם ובשונם האל ישיב שבותם, ואמר כנגד יהודה "אי זה ספר כריתות", כלומר כי קרובים אתם לשוב אלי כאשר שבתם פעם אחרת כי אין ביני וביניכם ספר כריתות ובשונכם ישבו גם כן שאר השבטים כי דוד ימלוך על ישראל כלו, וכן אמר יהוקאל הנה אני לוקח את עין יהודה אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עין יהודה ועשיתים לעין אחר, ואע"פ שנתן להם ספר כריתות כבר היה הכריתות גדול וארך גלות מאד והנה ישיב אותם עם שבט יהודה, והאם היא הכנסה והכלל והבנים הם הפרט והנה לא נמכרתם ואינכם צריכים לכסף בפדותכם אלא עונותיכם היו דמי המכירה והתשובה תהיה כסף הפדות.

[1] אי זה ספר כריתות - אמר שמואל באו עשרה בני אדם וישבו לפניו, אמר להם חזרו בתשובה, אמרו לו עבד שמכרו רבו והאשה שגרשה בעלה יש לזה על זה כלום, אמר לו הקב"ה לנביא, כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה (סנהדרין ק"ה).

[יא] מדוע באתי ואין איש, א"ר יוחנן בשעה שהקב"ה בא לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס, שנאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה (ברכות ו').

[1] והרד"ק פירש שאומות העולם כביכול אומרים היוקח וכו' והקב"ה משבח כי כה אמר ה' וכו'. ע"ש.

[2] מלקוח - במ"ד פירש שבייבהמה נקרא מלקוח, אמנם במלבי"ם בפס' כ"ה לא משמע הכי ע"ש.

[3] ובתרגום יונתן כתב וז"ל: ארי כדנן אמר יי אף עדאה דעדא מניך עשו גברא יתנסב מנה ושיבא דשבא מניך ישמעאל גיונתא דאמיר עלה ערוד באנשא ישתיזיב וית פורענותיך אנא אתפרע וית כנך אנא אפרוק.

[10] והרד"ק כתב וז"ל: כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם - הנה אמר ירמיהו שלחתיה ואתן את ספר כריתותיה אליה, פירשו המפרשים כי ירמיה דבר כנגד עשרת השבטים שנתן להם ספר כריתות שלא יהיה מהם עוד מלך כי בקבוץ גליות נאמר ועבדי דוד נשיא להם, ואמר ולא יחצו עוד לשתי ממלכות, אבל ליהודה לא נתן ספר כריתות אלא כבעל שמוציא אשתו מביתו שקצף עליה אבל לא נתן לה ספר כריתות לפי שעתידי להחזירה אליו כן יהודה עתידי להחזיר המלכות לו, ונוכל לפרש גם כן לפי שעשרת השבטים לא שבו בשוב הגלות מכבל ועוד שמשגלו לא יצאו ממקום גלותם וארך להם הגלות מאד הרי הם כאלו נתן להם ספר כריתות ובני יהודה שבו לארצם אחר שבעים שנה וישבו בארצם ארבע מאות ועשרים שנה, ואע"פ שיהודה לא גלה עדין הנביא דבר על העתיד

נְהַרֹּת לַמִּדְבָּר יֵבֶשׁ תִּבְאֵשׁ דְּגַתָּם יִסְרִיחוּ הַדְּגָיִם מֵאֵיִן מַיִם וְתָמַת בְּצַמָּא [יב] (רד"ק): ג כשאני רוצה
 אֲלֵבִישׁ [יג] שָׁמַיִם קַדְרוֹת [יד] [חושך] כמו שעשיתי במצרים שהיה להם חושך שלשת ימים, ולא ראו אור מן השמים כאילו וְשָׁק
 אֲשֵׁיִם בְּסוֹתָם הִשָּׁק מִכְסָה אוֹתָם (רד"ק): ד ישעיה הנביא אומר: אֲדַנִּי יְהוָה שְׁלַחֲנִי לְהַתְנַבֵּא וְנָתַן לִי לְשׁוֹן צַח הִרְאוּ
 לְמוֹדָיִם כִּדִּי לְדַעַת לְעוֹת לֹמֵר דָּבָר בְּעִתּוֹ אֶת-יַעֲקֹב לְתַאֵב לְשִׁמּוֹעַ אֶת דְּבַר ה' (רד"ק), והיה יַעֲרִי מְעוֹדֵר אוֹתִי |
 בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר [טו] ללכת להתנבאות יַעֲרִי והיה מעוֹדֵר לִי אֶת הָאֵזֶן לְשִׁמּוֹעַ הַנְּבוּאָה בַּלְּמוֹדָיִם כִּרְבַּב הַמְּעוֹדֵר אֶת תַּלְמִידָיו
 לְשִׁמּוֹעַ אֶת דְּבָרָיו (ט"ד): ה אֲדַנִּי [טז] יְהוָה פָּתַח-לִי אֲזִן לְשִׁמּוֹעַ דְּבַרֵי הַנְּבוּאָה [שאמר "את מי אשלח"] וְאֲנֹכִי לֹא מָרִיתִי
 לֹא סִרְבַּתִּי מִלִּלְךָ בְּשִׁלְחֹתוֹ אֲחֹזֵר לֹא נְסוּגָתִי לֹא חֹזַרְתִּי לְסִרְבַּב דָּבָר, אֲלֵא אִמַרְתִּי 'הֲנִנִּי שְׁלַחֲנִי' (רש"י): ו אֵת גְּוִי הַגֵּב שְׁלִי (ר"י) וְגוֹפִי (ט"ד)
 נָתַתִּי לְמַמְיָם וְלַחַיִּי וְשַׁעַר לַחַיִּי וְזָקְנִי לְמַרְטָיִם [לתלמידים] וְלֹא חֲשַׁשְׁתִּי מִלְּהוֹכִיחֵם (רד"ק) פָּנִי לֹא הִסְתַּרְתִּי עֵינַי
 מִבְּלָמוֹת וְרָק [יז] מִיַּדֵּי הַמַּחְרָפִים וְהַיּוֹדְקִים עָלַי (מלבי"ם): ז וְאֲדַנִּי יְהוָה יַעֲזֹר-לִי אִם יִקְוֶמוּ עָלַי (רש"י) אֲנִי לְהַקִּים אֶת נְבוּאָתִי
 עַל-כֵּן לֹא נִכְלַמְתִּי הַתְּבִישְׁתִּי דְּבַרֵי נְבוּאָתִי לְאִמְרָם בַּפְּרָחִי (רד"ק) עַל-כֵּן שָׁמַתִּי פָּנִי בַּחֲלָמִישׁ [כסלע חזק]
 לְדַבֵּר אִיתָם קִשּׁוֹת (ט"ח) וְאֲדַעַת כִּי יִדְעִתִּי כִּי-לֹא אֲבוֹשׁ אֲתַבְּיִשׁ, כִּי יִדְעִתִּי שִׁיתְקִימוּ דְּבָרַי (רד"ק): ח הַקֶּבֶה קָרוֹב לִי מִצְדִּיקִי
 לְזִכּוֹתַי בְּדִין (רש"י) מִי שְׂרוּצָה יָרִיב אֶתִּי נַעֲמָדָה יַחַד אֲנִי וְהוּא, וְכָפַל וְאִמַר וְכֵן מִי-בְּעַל מוֹשָׁפֵטִי שְׂרוּצָה לְבֹא עִימִי
 בְּמִשְׁפַּט יִגְשׁ אֵלַי וְבִטּוֹחַ אֲנִי שְׁלֵא יוֹכַל לִי (ט"ט): ט הֵן בְּאֵמַת אֲדַנִּי יְהוָה יַעֲזֹר-לִי וְאֲנִי מִי-הוּא אֲשֶׁר יִרְשִׁיעֵנִי
 וְיַחֲיִיב אוֹתִי הֵן כָּלָם הַעוֹמְדִים עָלַי לְסַתּוֹר דְּבָרַי (רד"ק) כַּפְּגָד יִבְלֹו וְתִבְלֹו וִירְקָבוּ (מצודות) עֵשׂ [תולעת הַבְּגָדִים (רש"י)] יֵאכְלֵם:

עינונים והארות

אחת האריך רבי מאיר בדרשה, וכשהלכה האשה לביתה ורצתה להיכנס מצאה שהגר כבה. אמר לה בעלה: היכן היית? אמרה לו: הלכתי לשמוע את הדרשה. אמר לה בעלה: כה יעשה לי אלקים וכה יוסיף, שאת לא תכנסי לבית עד שתלכי ותירקי בפני הדרשן. צפה זאת רבי מאיר ברוח הקודש ועשה את עצמו כחושש בעיניו ואמר: כל אשה היודעת ללחוש על העין תבוא ותלחוש, אמרו לה שכנותיה: הנה הגיע הזמן שתשובי לביתך; עשי את עצמך לוחשת על עינו ותרקי לתוך עינו. באה לרבי מאיר: אמר לה: כלום יודעת את ללחוש על העין? מרוב פחד אמרה: לא. אמר לה: אם כן, תירקי לי בעין שבע פעמים, ויהא לי לרפואה. לאחר שירקה אמר לה: לכי ואמרי לבעלך: אתה אמרת לי לירוק פעם אחת, ואני ירקתי שבע פעמים. וזהו שרמוז כאן בפסוק: 'ה' אלקים נתן לי לשון לימודים' — שיש לי לשון לימודים לדרוש בפני הצבור, 'יעיר לי אוזן לשמוע' — שבאים לשמוע את דרשתי, 'אחור לא נסוגותי' — אפילו שהדרשה נתאחרה לא נסוגתי אחור עד גמר הדרשה, ועד שיעור כזה ש'פני לא הסתרתי מכלימות ורוק', אלא אדרבה אני בקשתי ממנה ושמתי פני שתרוק עלי. ומה שאמר 'גוי נתתי למכים ולחיי למורטמים', פירושו הוא שלפעמים האדם נכנס לתוך שלום כשיש ריב בין איש לרעהו, ולפעמים מכים אותו בעצמו באמצע הריב, אף על פי שכל כוונתו לעשות שלום ביניהם, וזה דומה לכלימות ורוק של המעשה של רבי מאיר (תנפה חיים).

[יב] ובמצודת דוד פירש בענין אחר, וז"ל: בנערתִי — כשאני גוער בים נעשה חורב ויבש והנהרות נעשות יבשות כמקום מדבר ר"ל אחריב העכו"ם הנמשלים למים רבים. תבאש דגתם — קבוצת הדגים תבאש מתסרון המים כי תמות בצמא ותבאש ורצה לומר אנשי העכו"ם יאבדו ולפי שהמשילם לנהרות אמר לשון הנופל ביובש הנהרות, עכ"ל. ועיין ברד"ק פסוק ג' שמשם המצודות חפר אוכל. [יג] וזכר המים (בפס' שעבר) והאוויר (שבפס' זה) לפי שהם יסודות, ואם ביסודות יעשה הפצו כ"ש בנבראים מהם (רד"ק). [יד] אלביש שמים קדרות, אמר רפרם בר פפא א"ר חסדא מיום שחרב בית המקדש לא נראה שמים בטהרו שנאמר אלביש שמים קדרות (ברכות ז'). [טו] והרד"ק פירש בענין אחר וז"ל: יעיר בבקר בבקר — אולי היו נבואותיו במראות הלילה והיה כאלו האל העירו בבקר והנבואה, או פי' בבקר בבקר יום אחר יום כי לא היתה הפסקה בנבואתו שיהיה בלא נבואה חדש או ימים. יעיר לי און — הנה תקן פי לדבר ואזני לשמוע כלמודים, כמו שאמר ה' אלהים נתן לי לשון למודים. [טז] אדני, אלהים — אמר שני פעמים ה' אלהים ועוד אמר וה' אלהים, הן ה' אלהים, לפי שהיה מדבר על הנבואה והנבואה תבא לנביא באמצעו המלאכים הנקראים אלהים (רד"ק). [יז] יש לפרש את הפסוקים על פי המסופר בתלמוד ירושלמי (סוטה פ"א ה"ד): רבי מאיר היה נוהג לדרוש בבית הכנסת של חמת בכל ליל שבת, והיתה שם אשה שנוהגת היתה לשמוע את הדרשה, פעם

יְמֵי בְכֶם אֲשֶׁר הוּא יֵרָא יְהוָה שׁוֹמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ [יח] הַנְּבִיא, וְאָף אֲשֶׁר עַד עַתָּה | הֲלֹךְ חֲשׂוֹנִים בַּחֲשֶׁכֶת הַצְּרוֹת וְהַגְּלוּת וְלֹא הֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ ה' | וְאֵין נֹגֵה [אור] לֹא יִבְטַח בְּשֵׁם יְהוָה שֶׁתֵּבֵא לוֹ הַיְשׁוּעָה | וְיִשְׁעַן בְּאֱלֹהָיו וַיְהִי טוֹב לוֹ (ד"ק): יֵאָהֵן בְּלָכֶם הֵינּוּ רֹבְכֶם (ד"ק) אֵינְכֶם שׁוֹמְעִים בְּקוֹל הַנְּבִיא וְקִדְחֵי אֵשׁ מִבְּעִירִים חֲמַת ה' מֵאַזְרֵי מַחֲזִיקִים | וְיִקְוֹת בְּנִיצוּצוֹת אֵשׁ גְּדוּלִים לָבוֹ | וְהִסְתַּלַּקוּ מִן הָעוֹלָם בְּאֹר אֲשֶׁכֶם כִּי בֹאשׁ שִׁבְעֵרְתֶם וּבְזִיקוֹת | וּבִאֲוֹתָן נִיצוּצוֹת שֶׁבְּעֵרְתֶם עִי עֲבֹרוֹתֵיכֶם, הִיא תִשְׁרוֹף אֶתְכֶם מִיְדֵי הַיְשׁוּעָה | וְלֹא בְּמִקְרָה (מ"ד) | לְמַעַצְבָּהּ בַּעֲצָבוֹן וּבִיגוֹן | תִּשְׁפָּכוּן תַּמּוֹתוֹ, וְלֹא יְהִי לָכֶם כַּח לָקוּם לִפְנֵי אוֹיְבֵכֶם (רש"י וד"ק): אֲשֶׁמְעוּ אֵלַי רְדִפֵי צַדִּיק הַמַּחֲזִירִים לַעֲשׂוֹת צַדִּיק מִבְּקִשֵׁי יְהוָה הַבֵּיטוּ אֶל-צוֹר הַסֵּלַע אֲשֶׁר חֲצַבְתֶּם מִמֶּנּוּ, וְהוּא אֲבִרְהֶם | וְאֶל-מִקְבֵּת נְקוּבַת הַבּוֹר שֶׁנִּקְרְתֶם [ט] שֶׁנִּבְנוּ וַיִּצְאֶתֶם מִמֶּנּוּ, וְהִיא שְׂרָה (רש"י וד"ק): בַּהֲבִיטוֹ אֶל-אֲבָרְתָּם אֲבִיכֶם וְאֶל-שְׂרָה תִתְחַלְּלֶכֶם אֲשֶׁר יָלְדָה אֶתְכֶם כִּי-אֶתְרָה הִיא בְּעוֹלָם מֵאֲמִין בֵּאלֹהֵי עוֹלָם וְקִרְאֵתִיו וְגִדְלֵתִיו | וְאֲבָרְכָהוּ וּבִרְכַתִּי אוֹתוֹ | וְאֲרַבְּהוּ וְהִרְבֵּתִי אוֹתוֹ, וְכִשֶׁם שֶׁהוּא הִיא יְחִיד וְגִדְלֵתִיו, כֵּן אֲגַדֵּל אֶתְכֶם שְׂאֵתֶם יְחִידִים לִי (רש"י): ג כִּי-נִחַם יְהוָה צִיּוֹן | ה' יִנַּחֵם אֶת צִיּוֹן | נִחַם כָּל-חֲרִבְתֶּיהָ יִשׁוּב וְיִכּוֹנֵן כָּל הַמְּקוּמוֹת הַחֲרִבוֹת בָּהּ | וַיִּשֶׁם מִדְּבָרָהּ הַשּׁוֹמֵם פְּעֵרָן כִּגְן הַנְּטוּעַ וְהַפּוּרַח כִּגְן עֵדֶן, וְכַפֵּל וְאָמַר | וְעֲרַבְתֶּיהָ [כמו מדברה (רש"י)] הַשּׁוֹמֵם שֶׁגְּדָלִים בּוֹ קוֹצִים וְסַנְאִים וְדַרְדְּרִים, יִהְפֵךְ לְהִיּוֹת | כִּגְן-יְהוָה וְשִׁשּׁוֹן וְשִׁמְחָה [כ] | יִמְצָא כָּהֵן בְּצִיּוֹן תִּזְכָּרָה וְהוֹדָאָה עַל הַנְּסִים וְהַנְּפִלְאוֹת | וְקוֹל זְמִירָה שִׁישְׁבָחוּ אֶת הַמְּקוֹם ב"ה (ע"פ מלבי"ם):

עיונים והארות

פרצה שריפה בבית הוריו וכלתה את כל אשר בו. ראה הילד את אמו הממרת בבכי ואמר לה: מדוע בוכה את על רכוש שנשרף? הן ה' נתן וה' לקח. לא על הבית והרכוש אני בוכה — השיבה האם — מצטערת אני על מגילת היוחסין שלנו שנשרפה, במגילה זו מיוחסת משפחתנו עד לרבי יוחנן הסנדלר, מצאצאי דוד המלך. אל תצטערי אמא — ניהם אותה הפעוט — מבטיח אני לך מגילת יוחסין חדשה שתתחיל בי... [כ] יש לדקדק מדוע פתח הכתוב בלשון עבר וסיים בלשון עתיד? ונראה לבאר ע"פ המסופר על הרמב"ן ז"ל שכאשר עלה לארץ ישראל וראה רוב השפע אשר שם, נצטער מאוד עד שנתעלף, כשנתיישבה דעתו אמר אדרבה בזה אמצא ניהום ותקוה. משל למה הדבר דומה למיניקת שחלה תינוקה, הנה בודאי שהיא עושה כל מאמץ לשמור על חלב דדיה שלא יפסק, אבל אם חלילה התינוק מת אז עושה כל כדי שהחלב יפסק, והנמשל אילו רצה ה' לעזוב אותנו חלילה עד נצח, היה מסיר את השפע מהארץ אבל כאשר אנו רואים שלא פסק ולא חדל השפע, זאת לנו לעד נאמן שיש ייב ה' את שבותינו להשיבנו על אדמתנו ולהניק מברכתו, וזהו שאומר הכתוב "כי ניהם ה' ציון" ע"י שמקיים "וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה'", ומה ראייה כי לעתיד "ששון ושמחה ימצא בה" (פתח השער).

[יח] מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו — אמר רבין בר רב אדא אמר רב חסדא, כל הרגיל לבוא לבית הכנסת ויום אחד לא בא הקב"ה משאיל עליו, שנאמר מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך השכים ואין נוגה לו יבטח בשם ה' וישען באלקיו, אם לדבר מצוה הלך נוגה לו, ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו, מאי טעמא דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח. דבר אחר, מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו, זה אברהם, אשר הלך השכים, ממספוטמיה ומחברותיה, ואין נוגה לו, ומי היה מאיר לו, הקב"ה היה מאיר לו בכל מקום שהוא הולך. יבטח בשם ה', ומצאת את לבבו נאמן לפניך. דבר אחר מי בכם ירא ה' זה אליעזר, שומע בקול עבדו, שהיה עבדו של אברהם אבינו, אשר הלך השכים בשעה שהלך לביא את רבקה, ואין נוגה לו, ומי היה מאיר לו, הקב"ה מאיר לו בזיקים וברקים. יבטח בשם ה', ויאמר ה' אלקי אדוני אברהם. דבר אחר מי בכם ירא ה', בשעה שישראל נכנסים לצרה הם אומרים להקב"ה גאל אותנו, והקב"ה אמר להם יש ביניכם ירא שמים, והם אומרים לשעבר בימי משה, בימי יהושע, בימי דוד, בימי שמואל, אבל עכשו כל שאנו הולכים היא מחשבת לנו והולכת, שנאמר אשר הלך השכים. אמר להם הקב"ה בטחו בשמי והוא עומד לכם, שנאמר יבטח בשם ה', ולמה שכל מי שבטח בשמי אני מצילו, (ילק"ש). [ט] מסופר על המגיד ממזריץ', שכאשר היה ילד בן חמש שנים,